

Bitlis Eren Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ISSN: 2547-9725

AKADEMİK İZDÜŞÜM
DERGİSİ

**Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm
Dergisi**

**Bitlis Eren University Journal of Academic
Projection**

Yıl/Year: 2018 – Cilt/Volume: 3 – Sayı/Number:4

ISSN: 2547-9725

Yazışma Adresi:

BEÜ Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 13000,
Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE
<http://dergipark.gov.tr/beuiibfaid>

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Bitlis Eren University Journal of Academic Projection

ISSN	:	2147-9725
Basım Tarihi	:	30 Aralık 2018
Yayın Sezonu	:	Aralık 2018
Cilt	:	3
Sayı	:	4 (Özel Sayı)
İlk Yayın Tarihi	:	2016
Yayın Yeri	:	Bitlis
Yayın Dili	:	Türkçe ve İngilizcedir
Adres	:	BEÜ Akademik İzdüşüm Dergisi Bitlis Eren Üniversitesi 13000, Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE
e-posta	:	aid@beu.edu.tr
URL	:	http://dergipark.gov.tr/beuiibfaid

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 4

Yayın Kurulu • Editorial Board

Bitlis Eren Üniversitesi Adına
Sahibi/Owner

Baş Editör / Editor-in-Chief

Editörler / Editors

Yayın Kurulu Üyeleri / Editorial Board Members

Prof. Dr. Erdal Necip YARDIM
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

Prof. Dr. Asem NAŞABAYEVA HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ
Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLİ ARAP
Dokuz Eylül Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Ayşe Nur BUYRUK AKBABA
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Cemal ÖZTÜRK
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Hakan ÖZDEMİR
İnönü Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Metin IŞIK
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Serap TOPRAK
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Yasemin HAYTA
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Yusuf ÇINAR
Bitlis Eren Üniversitesi

Dr Öğr. Üyesi Zeki UÇAR
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Çağrı SÜREK
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Dilek ALMA
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Durmuş Çağlar ÇAKIR
Bitlis Eren Üniversitesi

Öğr. Gör. Seyhun TUTGUN
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Mustafa Salim EREK
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Yunus SAVAŞ
Bitlis Eren Üniversitesi

Öğr. Gör. Seyhun TUTGUN
Bitlis Eren Üniversitesi

Yazı İşleri Sorumlusu/Editorial Officer

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 4

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından "**Hakemli Dergi**" statüsüne uygun yılda üç sayı olmak üzere yayımlanır. Dergi içeriği, tüm kullanıcılara açık, ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar yayımcıdan ve yazar/yazarlardan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir. Bu dergide yayımlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Fikirlerden Fakültemiz ve Üniversitemiz sorumlu tutulamaz. Makalelerde belirtilen görüşler, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisinin görüşünü yansıtmaz. Dergide yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları Akademik İzdüşüm Dergisine aittir. Makalesi dergimizde yayınlanmış olan yazarlar makalenin Özet kısmının veya tamamının PDF olarak dijital ortamda yayınlanmasını kabul etmiş sayılırlar. Dergi yazım kurallarına uymayan makaleler değerlendirmeye alınmaz. Basılmama kararı verilen yazılar varsa hakem raporuyla birlikte yazarına iade edilir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayınlanan yazılarında her türlü telif hakları dergiye aittir. Yazara herhangi bir telif hakkı ödenmez.

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından geliştirilen yayın etiği ilkelerini ve tavsiyelerini gözetir. Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir. Olası bilimsel etik dışı davranışlar ve etik yayın ihlali durumunda, COPE Ethics Flowcharts dikkate alınır.

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, aşağıdaki indekslerce taranmaktadır:

- ASOS (Academia Social Science Index)
- COSMOS (Cosmos Impact Factor)
- Rootindexing (Root Society for Indexing and Impact Factor Service)
- ESJI (Eurasian Scientific Journal Index)

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 4

Danışma Kurulu • Advisory Board

Prof. Dr. Asem Nauşabayeva HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Prof. Dr. Bayram ÇOŞKUN-Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK- Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt Yenal KESBİÇ-Batman Üniversitesi
Prof. Dr. Harun ARIKAN - Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat OKÇU-Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Müslüme NARİN-Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN- Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN-Dokuz Eylül Ün.
Prof. Dr. Hüseyin GÜL-Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER- İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup ALTAN-Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Ali ASKER- Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Erkin EKREM- Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ester RUBEN-Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ethem DUYGULU- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Güray YONTAR- Dokuz Eylül
Doç. Dr. Muhammed Şükrü MOLLAVELİOĞLU- YYÜ
Doç. Dr. Sabahattin NAL İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLLİ ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Tümen SOMUCUOĞLU- Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ-Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus Emre ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU- Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Ahmet Arif EREN-Niğde Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Ayşe Nur Buyruk AKBABA-Bitlis Eren Ü.
Dr Öğr. Üyesi Cemal ÖZTÜRK-Bitlis Eren Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Dilek MEMİŞOĞLU-İzmir Kâtip Çelebi Ü.
Dr Öğr. Üyesi Ebru TOLAY- Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Ece DEMİRAY EROL Celal Bayar Üniv.
Dr Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ-Bitlis Eren Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Gül GÜN-Bitlis Eren Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Hakan ÖZDEMİR-İnönü Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi İbrahim ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi İsmail ŞAHİN- Karabük Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Kurtar TANYILMAZ-Marmara Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Nurcan H. ÇIRAKLAR- Dokuz Eylül Üniv.
Dr Öğr. Üyesi Raşid TACİBAYEV- Hoca Ahmet Yesevi-
Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Serap TOPRAK-Bitlis Eren Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Vecihi S. Fuat HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Dr Öğr. Üyesi Veysel ERAT- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU-Bitlis Eren Ü.

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 4

Dergimizin bu sayısındaki makalelerin değerlendirilmesinde hakem olarak katkı sunan değerli öğretim üyelerine teşekkürlerimizi sunarız.

Yayın Kurulu

BU SAYIDAKİ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF THISISSUE

- Dr. Öğr. Üyesi Cemal ÖZTÜRK- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fevzi KAÇER- Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ - Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin IŞIK- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Yasin ASAL-İstanbul Ticaret Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vecihi Fuat Sefa HEKİMOĞLU - Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Veysel ERAT-- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇINAR- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeki UÇAR - Bitlis Eren Üniversitesi

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 4

Araştırma Makaleleri / Research Articles

-
- Emin Sertaç ARI & Erhan ERGİN 1-18
SÜRDÜRÜLEBİLİR İŞLETME OLMA YOLUNDA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
Recommendations for the Process of Becoming a Sustainable Business
-
- Yerzhan PAZILOV & Gulzhan OTARBAYEVA 19-31
THE ANTI-RELIGIOUS CAMPAIGN OF SOVIET AUTHOROTIES IN THE MONO-CITY OF KAZAKHSTAN
Kazakistan'ın Mono Şehri'nde Sovyet Yetkililerin Din Karşıtı Kampanyaları
-
- Oğuzhan ERGÜN 32-57
JEOPOLİTİK KONTROLDEN BİYOPOLİTİK KONTROLE
Biopolitical Control From Geopolitical Control
-
- Gökhan DÖNMEZ & Mustafa Salim EREK 58-77
AN EVALATION WITH REGARDING TO TURKISH WEALTH FUND: AIMS ACTIVITIES AND LEGAL STATUS
Türkiye Varlık Fonu Anonim Şirketi Üzerine Bir Değerlendirme: Amaçları, Faaaliyetleri Ve Hukuki Kişiliği
-
- Ali Kemal NURDOĞAN 78-95
ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜNÜN(UÇÖ-ILO) YÜZÜNCÜ YIL DÖNÜMÜ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ
The International Labor Organization (ILO) Centenary and Turkey Relations
-
- Oğuzhan ERGÜN 96-131
SİYASİ SAVAŞ VE “GÜVENLİK AÇIĞI”
Political War and “Security Flaw”
-

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 11.09.2018 • Kabul Tarihi / Accepted: 29.11.2018

Sürdürülebilir İşletme Olma Yolunda Çözüm Önerileri

Emin Sertaç ARI

Dr. Öğr. Üyesi

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi-Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü-Osmaniye-Türkiye

ORCID Numarası 0000-0003-4453-5528

e-posta sertacari@osmaniye.edu.tr

Erhan ERGİN

Arş. Gör.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi-İşletme Bölümü-Osmaniye-Türkiye

ORCID Numarası 0000-0001-6281-3654

e-posta erhanergin@osmaniye.edu.tr

Öz

Sanayileşme ve kentleşmenin günümüze gelen ve son zamanlarda gündemde sıkça yer alan en hayati ve rahatsız edici sonuçları şüphesiz ki küresel ısınma ve iklim değişikliği kavramlarıdır. İklim değişikliği, ağırlıklı olarak fosil yakıtların yakılmasıyla oluşan, sera gazı etkisi olarak da adlandırılan ve dünya atmosferine ısı tutucu gazlar ekleyen geniş bir global olaya işaret etmektedir. Bu olay, küresel ısınmayla tanımlanan artan sıcaklık eğilimlerini içermekle birlikte birtakım yan çevresel etkileri de içinde barındırmaktadır. Birçok açıdan iklim değişikliği ve küresel ısınma, çevre ve insanlık üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Endüstriyel kirlilik küresel ısınmanın başlıca nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Medya, küresel liderler, çevreci kuruluşlar, müşteriler, yatırımcılar ve diğer paydaşlar bu konuyu son derece ciddiye almakta; firmalar çevre kirliliği konusunda dikkatli olduklarını ve konuyla ilgili sorumlu bir tavır sergilediklerini ispatlamak için çeşitli alanlarda çaba harcamaktadırlar. Bu bağlamda günümüzde işletmeler organizasyonlarının çeşitli birimlerinde ve iş fonksiyonlarında sürdürülebilir uygulamalara geçmiş ya da geçme eğilimindedirler. Örneğin bazı işletmeler üretim süreçlerinde atık ısıyı ya da suyu yeniden enerjiye dönüştürmekte ya da ürünlerinde yüzde yüz geri dönüşümlü maddeler kullanmakta; bir başkası dağıtımda kullandığı araç filosunu çevre dostu düşük emisyonlu araçlarla yenilemekte ya da işletme binasını güneş panelleri ile donatarak yenilenebilir enerji kullanımına katkı sağlamakta; bir diğeri ise çevre dostu işletme süreçleri takip eden kuruluşları desteklemek amacıyla ek kredi veya özel fonlar sağlamaktadır. Bu çalışmada iklim değişikliği ve küresel ısınma karşısında işletmeler için sürdürülebilir çözüm önerileri başlıklar altında sunulmakta, gerçek hayat uygulamalarından örnekler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Küresel Isınma, Sürdürülebilir İşletme, Yeşil İşletme.

Recommendations for the Process of Becoming a Sustainable Business

Abstract

Undoubtedly, the most vital and inconvenient consequences of industrialization and urbanization, which have recently been on the front burner, are global warming and climate change. Climate change points to a broad global phenomenon that is formed by the burning of fossil fuels, also called the greenhouse effect, and adds heat-trapping gases to the world's atmosphere. This phenomenon includes increasing temperature trends defined by global warming, as well as some other environmental effects. In many respects, climate change and global warming have negative effects on the environment and humanity. Industrial pollution is considered one of the main causes of global warming. The media, global leaders, environmental organizations, customers, investors and other stakeholders are getting very serious about this, companies are making efforts in various fields to prove that they are careful about environmental pollution and have a responsible attitude towards the issue. In this context, sustainable practices tend to have passed in various units and in business functions of the organizations. For example, some businesses are re-energizing waste heat or water in production processes and using 100 percent recyclable materials in their products; others replace their distribution vehicle fleet with environmentally friendly low-emission vehicles; some else equip their business headquarters with solar panels in order to contribute to the use of renewable energy, while the others provide additional credit or special funds to support organizations which follow eco-friendly business processes. In this study, climate change and sustainable solutions for businesses against global warming are presented under several titles and real life applications are exemplified.

Keywords: Climate Change, Global Warming, Sustainable Business, Green Business

GİRİŞ

Günümüzde çevre sorunlarının etkileri artık ulusal olmaktan çıkmış uluslararası bir ölçeğe taşınmıştır. Dünyamızı tehdit eden çevre sorunları ormanların azalması, nüfus artışı, çölleşme, balık yataklarının kuruması, zehirli ve tehlikeli atıklardaki artışın görülmesi, bazı canlı türlerinin azalması, sera gazlarının etkisi, iklim değişikliği, küresel ısınma vb. olarak görülmektedir¹. Bu durum, işletmelerin faaliyetlerini çevreye duyarlı bir şekilde yerine getirmeleri hem işletmelerin varlıklarını devam ettirmeleri hem de çevrenin sürdürülebilir bir yaşam alanı olması açısından zorunlu bir hale dönüşmektedir². Ayrıca her geçen gün toplum içinde hızla artan çevre bilinci, müşterilerin çevre hassasiyeti, çevresel olaylara karşı kamuoyunun ilgisi ve gösterilen tepkiler, artık günümüzde işletmelerin çevre ile olan ilişkilerini sorgulamalarını hem bir ihtiyaç hem de zorunluluk olarak gündeme getirmektedir. Bu yüzden işletmelerin içinde de bulunduğu çevrenin yaşanabilirliğinin ve sürekliliğinin sağlanması için işletmelerin yönetim stratejilerini bu değişen koşullara uygun hale getirmeleri gerekmektedir. Bu amaçla işletmeler faaliyetlerini çevresel sürdürülebilirlik anlayışına uygun bir şekilde yerine getirirken çevresel sürdürülebilirlik doğrultusunda ekolojik işletmecilik uygulamalarına daha fazla önem vermesi gerekmektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik çerçevesinde benimsenen bu anlayış, işletmelerin faaliyetlerini doğal dengeyi koruma amaçlı, çevreye verilen zararın en alt seviyeye indirildiği; işletmelerin üretim, insan kaynakları, pazarlama, finansman ve Ar-Ge faaliyetlerini çevre odaklı bir şekilde yerine getirdiği modern bir anlayıştır. Bu anlayış işletmelerin çevreye ve topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesini sağlarken aynı zamanda ihracat, rekabet gücü, yeni pazarlara girme şansı, müşteri tatmini gibi konularda da önemli avantajlar sağlamaktadır.

Bu çalışmada genel olarak sürdürülebilir kalkınma kapsamında sürdürülebilir işletme kavramından ve sürdürülebilir işletme olmak için geleneksel işletmelerin hayata geçirmeleri gereken faaliyet ve süreçlerden bahsedilmiş, önerilerde bulunulmuştur. Çalışmanın amacı genel olarak sürdürülebilir işletme olma çabası içerisinde olan işletmeleri teşvik etmek, yol göstermektir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR İŞLETME KAVRAMI

Kâr edebilen bir işletme yapısı ortaya çıkarabilmek büyük yetenek ve emek isteyen bir süreçtir. Belki de bundan önemlisi, işletme faaliyetlerinin sürdürülebilir olmasıdır. İnsanın mevcut duruma alışıp sürekli daha fazlasını

---

¹ M. Fedai Çavuş, Neslihan Tancı (2013), “Yeşil İşletme ve Çevre Yönetim sistemleri”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi**, Cilt: 48, Sayı: 1, ss.73-82.

² Burak Şenocak, Yeliz Mohan Bursalı (2018), “İşletmelerde Çevresel Sürdürülebilirlik Bilinci ve Yeşil İşletmecilik Uygulamaları ile İşletme Başarısı Arasındaki İlişki”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 1, ss.161-183.

isteyen bir yapısı vardır. İnsanın hep daha fazlasını isteyen hırslı yapısı onu zamanla yıkıcı bir canlı haline getirir. ‘Son ırmak kurduğunda, son ağaç yok olduğunda, son balık öldüğünde, beyaz adam paranın yenmeyen bir şey olduğunu anlayacaktır’ Kızılderili sözü konuyu çok güzel özetlemektedir³.

Özellikle “sürdürülebilir kalkınma” kavramı ile literatürde yer bulsa da günümüzde pek çok alan ile ilişkilendirilen ve en genel çerçevede insanoğlunun gelecek kaygısını bünyesinde barındıran “sürdürülebilirlik” kavramı, Evren tarafından “doğanın gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmadan günlük ihtiyaçları temin ederek yaşamı sürdürülebilir kılma yeteneği” olarak tanımlanmıştır⁴. Bir başka tanımda Chapin ve diğerleri sürdürülebilirliği “ekoloji ve ekolojik sistemlerin fonksiyonlarını, süreçlerini ve üretkenliğini gelecekte de devam ettirebilme yeteneği”⁵; Birleşmiş Milletler ise “bugünkü insan neslinin ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaç karşılama olanaklarını zedelemekten karşılamak”⁶ olarak ifade etmişlerdir.

2010 yılında Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi’nin farklı ülkelerden 766 firmanın yöneticileri ile yapmış oldukları araştırmanın sonucuna göre söz konusu firmaları sürdürülebilirlik konusunda teşvik eden faktörler aşağıdaki gibi sıralanmıştır⁷:

1. Artan marka değeri, güven ve itibarın şirket kârlılığını artırması,
2. Personel motivasyonunun artarak kâr marjlarının yükselmesi,
3. İşletmelerin itibarının artmasıyla kalifiye işgücü istihdamının kolaylaşması,
4. Toplumun gözünde elde edilen meşruiyet sayesinde rakiplere karşı rekabet üstünlüğünün elde edilmesi,
5. Uluslararası sorumlu yatırım şirketlerinden finansal destek sağlama imkânlarının kolaylaşması,
6. Bilinç düzeyi artan tüketicilerin değişen işletme talepleri.

Konu her ne kadar işletmeler açısından daha ziyade kâr ve maliyet odaklı ele alınsa da kurumsal sürdürülebilirlik ile elde edilecek gelişmeler sayesinde sadece işletmeye ait değerlerde artış ve gelişmeler elde edilmeyecek, aynı zamanda

---

³ Murat Sert, “Sürdürülebilir işletme anlayışı”, *Dünya Gazetesi*, 10.01.2016, <https://www.dunya.com/gundem/surdurulebilir-isletme-anlayisi-haberi-304049>, (12.09.2018).

⁴ Murat Evren (2016), “Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma ve Ülkemizdeki Mevcut Durum”, *TC Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi*, Sayı: 335.

⁵ F. Stuart Chapin, Margaret S. Torn, Masaki Tateno (1996), “Principles of Ecosystem Sustainability”, *American Naturalist*, Cilt: 148, Sayı: 6, 1016-1037.

⁶ United Nations (2008), “Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future”, *Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyon Raporu*, 14.02.2007, <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm>, (06.09.2018).

⁷ Nurdan Kuşat (2012), “Sürdürülebilir İşletmeler İçin Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İçsel Unsurları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss.227-242.

sürdürülebilir kalkınma ve toplum adına da çok önemli adımlar atılmış olacaktır. Sürdürülebilir işletmelerin pratikte yapmaları gereken birtakım işler bulunmaktadır ve bu işler ve süreçler detaylı biçimde sonraki bölümlerde anlatılmaktadır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR YAKLAŞIMLAR

Tam anlamıyla sürdürülebilir bir işletme olmak yoğun çaba ve özveri gerektirmektedir. Bu, yalnızca sürdürülebilir olduğunu ifade etmekle ya da birkaç uygulama ile tamamlanacak bir süreç değildir. Çeşitli alanlarda tamamlanması gereken süreçler, yerine getirilmesi gereken faaliyetler ve en önemlisi gerçekten özümsemiş örgütsel bir bakış açısının oluşturulmasını gerektirmektedir.

Aşağıda bu süreç ve faaliyetlerden bahsedilmekte ve yapılması gerekenler sıralanmaktadır.

Sürdürülebilir Düşünce Biçimi

Sürdürülebilir yaklaşımları gerek iş gerekse özel hayata entegre edebilmek için öncelikle bu yaklaşımları benimsemek ve özümsemek gerekmektedir. Albert Einstein bir konuşmasında “*Yarattığımız dünya düşüncelerimizin ürünüdür. O halde dünyayı değiştirmek istiyorsak düşünce biçimimizi değiştirmemiz gereklidir*” demiştir. O halde sürdürülebilir bir dünya ve gelecek kuşaklara yaşanabilir bir hayat bırakmak için işletmelerin de iş yapış biçimlerinde ciddi değişikliklere gitmeleri kaçınılmazdır. Gelecek kuşaklar için bu sorumluluğu alması gereken işletmeler için sürdürülebilirlik sürecinde bir diğer motive edici unsur da bu süreçte hayata geçirilecek pek çok faaliyetin maliyetleri düşürmesi, tasarruf sağlamasıdır. Bu bakımdan düşünüldüğünde iki taraflı kazanç sağlayacak bir süreci işletmelerin kabullenmeleri ve hayata geçirmeleri de daha kolay olacaktır.

Bu bağlamda sürdürülebilir olma yolundaki işletmeler için net biçimde belirlenmiş bir yol haritası olmasa da sürdürülebilir düşünme ve iş yapma bakımından öncelikle benimsenmesi gereken üç temel anahtar kelime söz konusudur⁸. Bunlar “*Azalt (Reduce)*”, “*Yeniden Kullan (Reuse)*” ve “*Geri Kazan (Recycle)*” olarak sıralanabilir. Son zamanlarda bu üç temel kavrama “*Tamir Et (Repair)*”, “*Yeniden Düşün (Rethink)*” ve “*Reddet (Refuse)*” şeklinde üç kavram daha eklenmiştir. Bu kavramları kısaca açıklamak gerekirse;

Azalt (Reduce): Genel anlamda atıkların azaltılması kastedilse de özelde işletmede yaygın biçimde kullanılan her şeyin azaltılması olarak ifade edilebilir. Kâğıt kullanımı başta olmak üzere yiyecek-içeceklerin ve bunların ambalajlarının azaltılmasından dijitalleşme-sanallaştırma çabalarına kadar pek çok alanda azaltma yapılabilmektedir. Genel bir sürdürülebilir düşünme unsuru

---

⁸ Gözde Yeşilaydın (2018), “Yeşil Düşünce”, **Yeşil İşletme – Green Business**, (Ed. Yeter Demir Uslu), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s.4.

olan azaltma ile ilgili daha detaylı örneklerden sonraki bölümlerde bahsedilmektedir.

Yeniden Kullan (Reuse): Yine atıkların, dolayısıyla tüketimin, dolayısıyla üretimin ve sonuç olarak doğal kaynak kullanımının azaltılması bağlamında ürünlerin yeniden kullanılabilmesi son derece önemlidir. Cam şişelerin sterilize edildikten sonra yeniden kullanılabilmesi bu alandaki en yaygın örneklerden biri olarak sayılabilir. Bu yaklaşım daha geniş anlamda kullanılmayan kıyafetlerin başkalarına verilmesi ya da ikinci el eşya mağazalarının rağbet görmesi gibi durumlarda da karşımıza çıkmaktadır.

Geri Kazan (Recycle): Genellikle tek bir maddeden oluşan ve karmaşık bir yapıda olmayan, daha önce kullanılarak atılmış ya da eskimiş ürünlerin yeniden hammadde haline dönüştürülüp tekrar kullanılabilir hale getirilmesi olarak tanımlanmaktadır⁹. Geri dönüşüm perspektifi de nihai olarak doğal kaynakların daha az tüketilmesini sağlayan bir anlayış olması sebebiyle sürdürülebilir işletmelerin benimsemesi gereken bir kavramdır.

Tamir Et (Repair): İşlevini yitiren eşyaların yenilerinin alınması yerine tamiri mümkün olanların onarılarak yeniden kullanılması da sürdürülebilir bir bakış açısıdır. Bu perspektif “yeniden kullan” perspektifi ile de paralel düşünülebilir.

Yeniden Düşün (Rethink): Pek çok kişinin satın alma alışkanlıkları sürdürülebilirlik anlamında oldukça bilinçsizce seyretse de satın alırken sorulması gereken birtakım sorular mevcuttur. Öncelikle tüketicilerin ve işletmelerin satın aldıkları ürünlere gerçekten ihtiyaçlarının olduğundan emin olmaları gerekmektedir. Bununla beraber satın alınacak ürünlerin yeniden kullanıma ya da geri dönüşüme uygunluğunu sorgulamak da sürdürülebilir düşünmeye uygun davranışlar olacaktır¹⁰.

Reddet (Refuse): İhtiyaç değilse reddetme olarak da adlandırılabilen bu süreç de diğerleri gibi küresel ısınma ve ekolojik dengenin düzenini sağlayabilmek için ortaya konmuş bir prensiptir¹¹. İşletmelerin üretim ya da operasyon süreçlerinde gerekli olmayan her türlü materyal, malzeme ya da hizmet kullanımından vazgeçmeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Sürdürülebilir Binalar

Binalar, çevre üzerinde doğrudan ve dolaylı kapsamlı etkilere sahiptir. Binalar inşaat, kullanım, yenileme, yeniden kullanıma hazırlama ve yıkma işlemleri

---

⁹ Özgür Karademir, Orhan Engin, Nilgün Fırlı (2005), “Yeniden Üretimin Faydaları ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri”, **V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu**, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 25-27 Kasım 2005, s.527.

¹⁰ Saara J. Alaterro, “The 6 Rs: making a sustainable impact”, **A Prosperous Way Down**, 02.02.2013, <https://prosperouswaydown.com/6rs-making-sustainable-impact/>, (10.09.2018).

¹¹ Gözde Yeşilaydın (2018), “Yeşil Düşünce”, **Yeşil İşletme – Green Business**, (Ed. Yeter Demir Uslu), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s.5.

sırasında enerji, su ve hammaddeleri kullanmakta, atık üretmekte ve potansiyel olarak zararlı atmosferik emisyonlar yaymaktadırlar¹². Sürdürülebilir bir bina; enerji, su ve materyaller gibi kaynakların kullanımının verimliliğini artırırken daha iyi bir yerleşim, tasarım, yapım, işletme, bakım ve söküm yoluyla bina yaşam döngüsü boyunca insan sağlığı ve çevre üzerindeki yapı etkilerini azaltmaya odaklanan tasarım felsefesinin bir sonucudur¹³.

Sürdürülebilir binalarda en temel hedefler topyekûn yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek, yapının kullandığı enerjiyi üretmesini sağlamak, atık suları geri kazanmak, gün ışığından maksimum düzeyde faydalanmak, etkin ısı yalıtımı tesis etmek, çevreye uygun peyzaj düzenlemesi yapmak, toprağı korumak, ısı adası oluşumuna engel olmak ve katı atık yönetimi olarak sıralanabilir¹⁴.

Bu bağlamda göz önüne alınması gereken ilk konu binanın yapılacağı arazinin seçimidir. Arazinin atık ve gürültü bakımından kirlilik durumu, toplu taşıma ve temel hizmet olanaklarına olan yakınlığı ile rekreasyon ve yeşil alan miktarı arazinin sürdürülebilirlik kriterleri olarak sayılabilir¹⁵.

Binanın inşasında geri dönüşüme uygun malzemelerin kullanımı ile doğal kaynaklardan faydalanmaya izin veren pasif ısıtma ve soğutmaya uygun biçimde tasarlanmaları ve iç dizaynda yine ısıtma ve soğutmada optimize edilmiş yerleşimler önemlidir.

Yağmur ve atık suların toplandıktan sonra bu suların arıtılarak yeniden kullanılması, binalarda düşük kapasiteli rezervuarlar ile otomatik armatürlerin kullanılması, su kazanımında önemli tasarruflar sağlayacaktır.

Binaların tasarımında güneşin açısının dikkate alınması, yine güneşin yönüne göre pencerelerin ya da bitkilerin yerleşimlerinin yapılması gün ışığı kullanımını optimize edecektir. Aynı zamanda binaların ilgili cephelerine yerleştirilecek fotovoltaik paneller sayesinde bina kendi enerjisini üretebilecektir.

Çatı izolasyonu ve mantolama, güneşin ve rüzgârın yönlerinin dikkate alınması, pencere büyüklükleri ile kullanılan camlar ve binaların konumlandırılması da ısı yalıtımı bakımından dikkate alınması gereken hususlardandır.

---

¹² Yeşil Odak, "Yeşil Binalar Hakkında Her Şey: Yeşil Bina Nedir?, Bina Standartları, Yeşil Yönetmelikler", **Yeşil Bilgi**, (12.08.2018), <https://www.yesilodak.com/yesil-binalar-hakkinda-her-sey-1--yesil-bina-nedir-,bina-standartlari,-yesil-yonetmelikler>, (11.09.2018).

¹³ Hari Srinivas, "What is a green or sustainable building?", **Kobe, Japan: Global Development Research Center**, (27.09.2006), <https://www.gdrc.org/uem/green-const/1-what.html>, (11.09.2018)

¹⁴ Olcay Kıncay, "Sürdürülebilir Yeşil Binalar - 1. Bölüm", **Ders Notları**, 08.09.2016, <http://www.yildiz.edu.tr/~okincay/dersnotu/YesilIBolBiNA.pdf>, (11.09.2018)

¹⁵ Duygu Eten (2018), "Yeşil Bina Tasarımı", **Yeşil İşletme – Green Business**, (Ed. Yeter Demir Uslu), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s.199.

Çevreye uyum sağlamış, endemik ve az su tüketen bitkilerin peyzajda kullanılması ise yine kaynak kullanımında tasarruf sağlayacak diğer adımlardandır.

İşletmelerde oluşan katı atıkların azaltılması ve mevcut katı atıkların ayrıştırılarak geri dönüşüm sürecine dahil edilmeleri de alınacak önemli tedbirler arasındadır.

Sürdürülebilir Yönetim

Sürdürülebilir yönetim, yönetim ve çevre yönetimi prensiplerinin entegrasyonunu, çevre ve yönetim arasında sorunsuz bir ilişki içinde gelişmesini ifade etmektedir¹⁶. Sürdürülebilir yönetim, çevresel ve yönetsel süreçlerle iç içe geçmiş birtakım bileşenler gerektirdiğinden, saf bir yapı değildir. Sürdürülebilir yönetim, yeşil ilkeleri işletmenin misyon ve vizyonuna dahil edip bunları belirli organizasyonel ve yönetsel süreçlere dönüştürerek başlar. Pratikte yönetim, organizasyonel hedeflere ve çevresel hedeflere eşit dikkat göstermelidir, böylece uzun vadede kalkınma sürdürülebilir hale gelmektedir. Günümüzde pek çok yönetici, kurumların sürdürülebilir bir anlayış ile gelecek nesillerin hayatlarını koruma yükümlülüğü olduğunu ifade etmektedir. Geleneksel yönetimin iş yapma tarzı, uygulandığı şekliyle saldırgan ve sorumsuzdur, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda güncellenmek zorundadır. Sürdürülebilir yönetim, bütünsel bir anlayıştır ve bu felsefe işletmenin bütün fonksiyonlarında uygulamalarda vücut bulmaktadır.

Sürdürülebilir Üretim / Pazarlama

Sürdürülebilir pazarlama ile ilgili çeşitli tanımlamalar sunulsa da (bazen çevresel pazarlama veya eko-pazarlama olarak da adlandırılır), genel olarak “çevreyi önemli ölçüde teşvik eden ürünlerin ve şirketlerin pazarlanması” olarak tanımlanabilir. Bazı tanımlar çevresel olarak “güvenli” ya da “sürdürülebilir” üretime yönelirken, diğerleri işletmelerin “karbon ayak izini” azaltmayı amaçlamaktadır. Tanımı ne olursa olsun, sürdürülebilir pazarlama çevre dostu bir ürün sunmaktan fazlasını içermektedir.

Genel olarak üretimde geri dönüşümlü malzeme kullanımından yenilenebilir enerji tüketimine gerek enerji gerekse katı atık azaltılmasından organik gıda kullanımına; lokal üretim/tüketim çemberini özendirmeye kadar pek çok alanda uygulamalar geliştirilmektedir.

Sürdürülebilir Finansman

Sürdürülebilir finansman; çevreye duyarlı yatırımları ve düşük karbonlu teknolojileri, projeleri, sanayi ve işletmeleri teşvik etmek amacıyla sağlanan, kredilendirme kararları verme, izleme ve risk yönetim süreçleri boyunca

---

¹⁶ Jose Mathews (2018), “Implementing Green Management in Business Organizations”, *The IUP Journal of Business Strategy*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss.46-62.

çevresel faktörleri göz önünde bulunduran finansal ürünler olarak tanımlanmaktadır¹⁷.

Bu kapsamda sürdürülebilir girişimlerin ve teknolojilerin finanse edilmesini, sürdürülebilir finansal ürünlerin yaratılmasını, sürdürülebilir yatırımcıların bulunmasını ve yatırım kararlarında çevresel risklerin göz önünde bulundurulmasını içeren girişimlerin finansmanının bu başlık altında incelenebileceği söylenebilir.

Sürdürülebilir finansman çemberinde devlet, bankalar, bireyler ve işletmeler açısından bakıldığında birbiriyle ilişkili dört temel unsurun olduğu söylenebilir. Buna göre devlet bireylere ve işletmelere ekolojik girişimleri için vergi indirimleri uygularken bireyler birikimlerini çevre dostu bankalarda değerlendirmekte, çevre dostu bankalar da sürdürülebilir uygulamalar için işletmelere düşük faizli kredi sağlamaktadırlar.

Sürdürülebilir İnsan Kaynakları

Organizasyonlar başarıya ulaşmak için ekonomik ve finansal faktörlerin yanı sıra sosyal ve çevresel konulara da odaklanmak zorunda kalmıştır ve ekolojik bir kültür oluşturulması sürecinde insan kaynakları departmanı aktif rol oynayan organizasyonlarda, sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi de temel işletme stratejilerinden biri haline gelmiştir¹⁸. İşletme literatüründe oldukça yeni olan sürdürülebilir insan kaynakları yönetiminin temeli, çevreyi ve dünyayı korumak için gerçekleştirilen çevreci faaliyetlere dayanmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi; çevresel uygulamaların örgüt politika ve uygulamalarına adaptasyonu konusunda hayati bir role sahiptir. Çünkü sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi, personelin bu alandaki eğitimlerini ve farkındalıklarını artırarak işletmelerin çevresel politikalarıyla uyumlu ve daha iyi sözleşmeler yapmasının yanı sıra çalışanların sadakatini de artırarak çevresel sürdürülebilirlik politikalarının hayata geçirilmesini sağlama yeteneğine sahiptir¹⁹. İnsan kaynakları yönetimi işletmedeki çalışanların yönetilmesi ve geliştirilmesinden sorumlu departmandır. İnsan kaynakları yöneticileri işletmelerin sosyal sorumluluk hedeflerine ulaşmasında önemli role sahip olmasının verdiği avantajla işletmenin toplum ve çevre üzerindeki olumsuz etkisini azaltırken pozitif etkilerini de artırabilmektedir²⁰. Sürdürülebilir insan kaynakları, işletmenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerçekleştirilen

---

¹⁷ U. Volz, J. Böhnke, L. Knierim, K. Richert, G.M. Röber, V. Eidt (2015), "Financing the Green Transformation - How to Make Green Finance Work in Indonesia", Palgrave Macmillian, UK.

¹⁸ Shoeb Ahmad (2015), "Green Human Resource Management: Policies and practices", **Cogent Business & Management**, Cilt: 2, Sayı: 1.

¹⁹ Taruna, Rajpal Rao (2016), "Emergence of Green HRM in Modern Era", **Global Journal For Research Analysis**, Cilt: 5, Sayı: 2.

²⁰ Rezaei Moghadam (2016), "Green management of human resources in organizations: an approach to the sustainable environmental management", **International Journal of Agricultural Technology**, Cilt: 12, Sayı: 3, ss.415-428.

faaliyetlerde her çalışanın katkıda bulunması ve sorumluluk üstlenmesiyle gerçekleşmekte ve gelişmektedir²¹. Bu sayede sürdürülebilir insan kaynakları uygulamaları daha etkin ve düşük maliyet, daha iyi iş sözleşmeleri ve de daha yüksek örgütsel bağlılık sağlayabilmektedir. Bunların yanı sıra elektronik dosyalama, araç paylaşımı, iş paylaşımı, telekonferans, uzaktan eğitim ve verimli ofis ortamları sayesinde işletmenin karbon ayak izinin azalmasına da yardımcı olmaktadır²². Ayrıca sürdürülebilir insan kaynakları, kaynakların sürdürülebilir kullanımı için çevre dostu insan kaynakları yönetimi uygulamalarını bünyesinde barındırmaktadır. Örnek olarak esnek çalışma saatleri, elektronik dosyalama, araç paylaşımı, telekonferans, geri dönüşüm, uzaktan (online) eğitim, enerji verimli çalışma alanları vb. gösterilebilir²³.

Yaygın olarak kullanılan sürdürülebilir insan kaynakları yönetim uygulamaları ise aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

---

²¹ Sushma Rani, K. Mishra (2014), "Green HRM: Practices and Strategic Implementation in the Organizations", **International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication**, Cilt: 2, Sayı: 11, ss.3633-3639.

²² Gill Mandip (2012), "Green HRM: People Management Commitment to Environmental Sustainability", **Research Journal of Recent Sciences**, Cilt: 1, ss. 244-252.

²³ Deepak Bangwal, Prakash Tiwari (2015), "Green HRM – A way to greening the environment", **IOSR Journal of Business and Management**, Cilt: 17, Sayı: 12, ss. 45-53.

Tablo 1. Sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi uygulama örnekleri²⁴

İşe Alma	Performans Yönetimi	Eğitim ve Geliştirme	Ücret ve Ödüllendirme	İşten Ayrılma
<ul style="list-style-type: none"> • Çalışanlar için sürdürülebilir iş tanımlarının oluşturulması • Yönetsel işlerin tanımına sürdürülebilir hedeflerin eklenmesi • İş başvurularında sürdürülebilir kriterlere göre değerlendirme • Sürdürülebilir marka olma çalışmaları • Oryantasyonlarda işletmenin sürdürülebilir eylemleri hakkında bilgilendirme	<ul style="list-style-type: none"> • Performans değerlendirme sistemine sürdürülebilir göstergeler ekleme • Performans değerlendirmenin bütün çalışanları kapsaması sağlanır ve sürdürülebilir konuların tüm seviyelerde tartışılması sağlanır • Yöneticilerin sürdürülebilir hedefler belirlemesi • Sürdürülebilir hedeflere ulaşamaması durumunda ceza sisteminin devreye girmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Süreçler ve materyal kullanımı hakkında eğitim verilmesi • Ekolojik değerler eğitimi verilmesi • Ekolojik yönlendirme programlarının başlatılması • Ekolojik ekiplerin kurulması • Enerji verimliliği, atık yönetimi ve geri dönüşüm eğitimlerinin verilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Ekolojik ücretlendirme sisteminin kurulması • Sürdürülebilir beceriler kazanan çalışanlar için ödüllendirme paketleri • Kariyer ilerlemesinde ekolojik hedeflerin konması	<ul style="list-style-type: none"> • Personel çıkış yapmadan önce çalışan açısından işletmenin ekolojik algısının ölçülmesi

Sürdürülebilir Tedarik Zinciri

Hemen her alanda meydana gelen çevre bilinci, kamuoyu baskıları ve yasal düzenlemelerin etkileriyle işletmeler daha az kirleten üretim sistemleri tasarlamak, atıklarını azaltmak, çevresel riskleri yönetmek ve sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmek amacıyla tedarik zincirlerini çevreye daha duyarlı bir yapıya dönüştürmekte ve sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimini benimsemektedirler. Genel olarak sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi, firmaların ekonomik hedeflerine çevresel risklerini ve etkilerini azaltarak ve ekolojik verimliliklerini artırarak ulaşabilmelerini sağlayacak stratejiler geliştirmelerine yardımcı olan kapsamlı bir oluşumdur.

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetim anlayışı pratikte bir tedarik zincirinin sahip olduğu satın alma, üretim, dağıtım, paketleme ve lojistik süreçlerinin her birinde

²⁴ Erman Kedikli (2018), “Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi”, *Yeşil İşletme – Green Business*, (Ed. Yeter Demir Uslu), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s.139.

kendini göstermektedir. Buna göre satın alınacak malzemenin yeniden kullanılabilir ya da geri dönüştürülebilir olması, çevresel tasarım spesifikasyonlarına sahip olması, satın alma yapılan tedarikçinin “yeşil tedarikçi” tabir edilen kategoride bulunması sürdürülebilir bir tedarik zinciri yönetiminde ilk halkanın sağlam olması bakımından önemlidir^{25 26 27 28}.

Bir diğer süreç olan üretim aşamasında da sürdürülebilir yöntemlerin kullanılması önem arz etmektedir. Buna göre üretim teknolojilerinin hurda ve atıkları minimize edecek şekilde tasarlanmış ve geliştirilmiş olması gereklidir²⁹.

Sürdürülebilir dağıtım kapsamında dağıtım noktalarının belirlenirken optimizasyon yöntemlerinin kullanılması, kullanılacak taşıma türünün doğru tespit edilmesi, kontrol mekanizmaları, tam zamanında üretim ve dağıtım sistemlerinin hayata geçirilmesi, dağıtım araçlarının emisyon hacimlerinin belirlenerek çevre dostu taşıtların kullanılması, taşıma sıklıkları gibi eylemler sıralanabilir.

Paketleme de sürdürülebilir tedarik zincirinin önemli unsurları arasındadır. Bu bağlamda paketlerin boyutuna, şekline, çevre dostu malzemelerin kullanılmasına dikkat edilmelidir. Paketlemenin geri dönüşümlü olacak şekilde tasarlanması, firmanın ekonomik performansını olumlu yönde etkilediği gibi malzeme kullanımını da azaltmakta, depolarda ve konteynerlerde alan verimli kullanılabilmektedir. Doğru paketleme ve yerleştirme sayesinde taşıtların daha az sefer, işletmelerin büyük tasarruflar yapmaları; çevrenin daha az kirlenmesi sağlanabilmektedir.

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi yaklaşımının son halkası ise tersine lojistik kavramıdır. Geri dönüşüm, yeniden üretim, yeniden kullanım, bertaraf etme gibi yenileme faaliyetleri sayesinde ürün iyileştirmesi ve kapalı döngü tedarik zinciri sistemi geliştirmek mümkündür.

Sürdürülebilir Bilişim

Bilişim çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz dönemde bilişim teknolojileri hayatımızın her alanında bizleri yoğun biçimde etkilerken her

---

²⁵ H. Min, W.P. Galle (2001), “Green Purchasing Practices of US Firms”, **International Journal Of Operations and Production Management**, Cilt: 21, Sayı: 9, ss.1222-1238.

²⁶ J. Sarkis (2003), “A Strategic Framework For Green Supply Chain Management”, **Journal of Cleaner Poduction**, Sayı: 11, ss.397-409.

²⁷ C.W. Lo, S.W. Leung (2000), “Environmental Agency And Public Opinion In Guangzhou: The Limits Of A Popular Approach To Environmental Governance”, **The China Quarterly**, Sayı: 163, ss.677-704.

²⁸ Q. Zhu, J. Sarkis, K. Lai (2008), “Green Supply Chain Management Implications For Closing The Loop”, **Transportation Research Part E**, Sayı: 44, ss.1-18.

²⁹ J. Sarkis, A. Rasheed (1995), “Greening the Manufacturing Function”, **Business Horizons**, Cilt: 38, Sayı: 5, ss.17-27.

değişimin olumlu ve olumsuz etkileri olduğu gibi teknolojinin de mezziyetlerinden faydalandığımız gibi zararlı etkilerine de maruz kalmaktayız³⁰.

Sürdürülebilir bilişim; bir organizasyondaki bilgisayarları, sunucuları, monitörleri, yazıcıları, depolama aygıtları ile ağ ve iletişim sistemlerini çevreye sıfır veya minimum zarar verecek şekilde tasarlama, üretme ve kullanma çabası olarak tanımlanabilir.

Çevreye verdiği katkılarla birlikte organizasyonlara maliyet avantajı da sunan sürdürülebilir bilişim kavramında kullanılan temel işlevleri Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) çeşitli yayınlarında 7 ana başlık altında toplamaktadır^{31 32}:

Daha iyi tasarlanmış cihazlar: Enerjiyi daha verimli kullanan cihazlar, işlemciler, monitörler, güç kaynakları, bilgisayar ve ağ donanımlarını içermektedir. Özellikle iş örgütlerinde ABD Çevre Koruma Ajansı (EPA)'nın düşük enerji tüketimi için belirlemiş olduğu "Energy Star" kriterlerine uygun olarak üretilmiş olan ve bu kriterleri karşılayan cihazların kullanımı, enerji tasarrufu açısından önemlidir. Çoğu zaman iş örgütlerinde masaüstü bilgisayarlar yerine enerji verimli dizüstü bilgisayarların kullanılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Sanallaştırma: Fiziksel unsurlar yerine sayısal hanelerin depolanması ve iletilmesi olarak da ifade edilebilen sanallaştırma ile süreçlerde daha fazla sanal ortam kullanımı amaçlanmaktadır. Bu sayede harcanan enerji ile birlikte kâğıt ve kartuş tüketimi de minimize edilmektedir.

Bir iş örgütünde yazıcı çıktısı almak kaçınılmaz ise, ortak yazıcı kullanımı ile her bir kullanıcıya ayrı yazıcı tahsis etmek yerine tek bir ağ yazıcısı aracılığıyla bütün organizasyona hizmet verilebilmektedir. Hatta üniversiteler gibi bazı organizasyonlarda "OneCard printer" olarak adlandırılan ve her bir kullanıcı için tanımlanmış kartlarla çalışan yazıcılar sayesinde hem hangi kullanıcının ne kadar kullanım yaptığı tespit edilebilmekte, hem de enerji, kartuş ve kâğıt tasarrufu sağlanmaktadır.

Yine kâğıt çıktı almanın kaçınılmaz olduğu iş örgütleri için geri dönüşümlü kâğıt kullanılması, gereksiz basım olmaması için çıktı almadan önce baskı ön izleme

---

³⁰ Emin Sertaç Arı (2018), "Yeşil Bilişim", **Yeşil İşletme – Green Business**, (Ed. Yeter Demir Uslu), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s.219.

³¹ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Faaliyet Raporu. (2010). https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fFaaliyet_Raporlari%2f2010_Faaliyet_Raporu.pdf (23.10.2017).

³² Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu - Yeşil Bilişim Teknolojilerinin Yaygınlaştırılmasının Önemi ve Türkiye İçin Öneriler Raporu. (2016). https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fArastir-ma_Raporlari%2fYe-sil_Bilisim_Teknolojilerinin_Yayginlastirilmasinin_Onemi_ve_Turkiye_Icin_Oneriler.pdf (27.10.2017).

yapılması, mümkünse çift taraflı baskı alınması, önemsiz işlerde yazıcının baskı kalitesi ayarının minimum düzeye ayarlanması ve daha önceden baskı alınmış kağıtların kullanılması önerilmektedir³³.

Tek bir fiziksel sunucudaki birden fazla sanal makineyi çalıştırmak için sanallaştırma teknolojisini kullanarak fiziksel sunucuların sayısını ve dolayısıyla enerji tüketimi de azaltılabilir. Çoğu sunucunun verimli kullanılmamasından dolayı (çoğu durumda, çalıştıkları süre yalnızca yüzde 10-15'dir) sanallaştırma sayesinde çok büyük tasarruflar sağlanabilir³⁴.

Sanallaştırma sürecinin bir diğer unsuru da iş fonksiyonlarında bulut teknolojisini kullanarak fazla donanımdan, bu donanımın tükettiği enerjiden, yarattığı elektronik atıktan ve kapladığı fiziksel alandan; dolayısıyla bu alanların ısıtılması ya da soğutulmasından tasarruf ederek zincir biçimde enerji verimliliğine katkı sağlamaktır.

Süreç verimliliği: Elektronik ortamlarda gerçekleştirilen iş süreçlerinin otomasyonunu içermektedir. Uygun şartlarda e-işletme, e-devlet ve e-ticaret uygulamaları ile enerji kullanımı ve sera gazı emisyonunun azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Bu tasarruf ancak daha verimli işgücü ve iş süreçleri ile mümkündür.

Akıllı binalar: Isıtma, havalandırma ve ışıklandırma sistemlerinde elektronik işlemci kullanılması ve yüksek hızlı geniş bant şebekelerine bağlanması yoluyla binaların çevreci yönlerinin geliştirilmesi ve enerji tasarrufu hedeflenmektedir.

Akıllı ulaştırma (lojistik): Gerçek zamanlı nakliye yönetimi ve tedarik zinciri yönetimleri ile taşıma ve depolama süreçlerinde yapılacak verimlilik artışıyla; akaryakıt, elektrik ve ısıtma tasarrufu sağlanmaktadır. En güncel trafik, hava durumu, yol yapımı gibi bilgilerin baz alınmasını sağlayan Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS) ile birlikte yolları kullanan araçlara yerleştirilmiş akıllı cihazlar vasıtasıyla trafiğin ve ulaştırma sisteminin daha verimli bir şekilde yönetilmesi, kazaların azaltılması, en verimli güzergâh seçimi olanaklarını içermektedir.

Akıllı motor sistemleri: Enerji tüketimi ve karbon emisyonu açısından performanslarını optimize etmek üzere akıllı cihaz ve uygulamalar tarafından kontrol edilen ve yönetilen motorlar ve diğer güç tüketen araçları içermektedir.

Elektrik üretimi ve yönetiminde verimlilik: Bu durum güç tüketiminin ve elektrik sistemlerinin kullanımının gözlemlenmesine olanak sağlayan akıllı sistemleri içermektedir. Burada amaç elektrik dağıtımını ve sistemin kendi elektrik kullanımını daha verimli hale getirmekle beraber yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla kullanımını kapsamaktadır.

---

³³ University of Alberta - Green Computing; Things You Can Do. (2011). <https://www.vpit.ualberta.ca/green/?ref=things> (22.11.2017).

³⁴ Tech Republic - 10 tips for implementing green IT. (2008). <https://www.techrepublic.com/blog/10-things/10-tips-for-implementing-green-it/> (27.10.2017).

Enerji verimliliği sağlaması açısından önerilen bir diğer konu da veri merkezlerinin optimize edilmesidir. Veri merkezleri yüksek enerji tükettiğinden burada kullanılan ekipmanların soğutulması da önemli bir konudur. Bu nedenle soğutma sistemlerinin yerleşiminin çalışan aygıtların enerji tüketimini minimize edecek biçimde yeniden tasarlanması; ayrıca sunucu sistemlerinde eski tip sunucuların yerine yer ve enerjiden tasarruf sağlayan ve sanallaştırmada etkin olarak kullanılması sayesinde işletmelere çevik bir bilgi işlem altyapısı sağlayan blade tipi sunucuların kullanılması organizasyonlarda sürdürülebilir bilişim kültürünün yerleşmesi bakımından atılacak bir başka adım olarak değerlendirilebilir.

Sürdürülebilir bilişim denildiğinde akla ilk donanım gelse de yazılımların da çevreye verdiği zarar azımsanacak düzeyde değildir. Doğru ve verimli biçimde yapılandırılmamış bir yazılım çok fazla enerji tüketmekle birlikte çalıştırıldığı cihazların kullanım ömrünü de kısaltmakta, dolayısıyla elektronik atık miktarını artırmaktadır. Dolayısıyla işletmelerin iş süreçlerinde çevik yazılımları tercih etmeleri önemlidir.

Isıtılması ya da soğutulması gereken ofis alanlarını, örgütte kullanılan bilgisayar sayısını ve çalışanların kat etmesi gereken mesafeleri azaltarak karbon salınımının azaltılmasına ve enerji verimliliğine katkıda bulunmanın bir diğer yolu da örgüt içerisindeki toplantıları sanal ortama aktarmak; yani telekonferans kullanımını teşvik etmektir. Günümüzde sıkça toplantı yapması gereken pek çok iş örgütü iş süreçlerini telekonferans üzerinden yürütmekte, hatta evden çalışma sistemini destekleyerek çevreye katkı sağlamanın yanında ofis ve ofise bağlı yan maliyetlerini azaltarak büyük tasarruflar sağlamaktadırlar.

SONUÇ

Çevre sorunlarından temel nedenleri olan nüfusun hızlı artması, sanayileşme ve kentleşme tüketimi, dolayısıyla üretimi artırmış ve doğal dengenin bozulmasına neden olmuştur. Çevre sorunlarının artmasıyla sürdürülebilir tüketim anlayışı her alanda yaygınlaşmış ve kamuoyunda çevre bilinci oluşmuştur. Çevre ile ilgili gelişmeler işletmelerin çevreye olan bakış açılarını değiştirmekte ve işletmeler sürdürülebilir gelişme çerçevesinde çevre sorunlarını önlemek ve çevreyi korumak için faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

Hayatta kalmak isteyen işletmeler artık tüm faaliyetlerinde çevre konularını göz önünde bulundurmaktadır. Çevresel faaliyetler işletmelere maliyet ve rekabet avantajı sağladığı gibi kamuoyundaki imajına da katkıda bulunmaktadır. Çevre yönetimi, işletmelerde sosyal bir sorumluluk olarak görülmekte ve yeşil bir yönetim oluşturmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çevresel bütünleşme işletmelerde verimliliği arttırmakta, işletmelerin performanslarını yükseltmekte, değişim ve yeniliklere uyumu kolaylaştırmaktadır. Çevresel nedenler işletme yönetimlerinde değişimi zorunlu

hale getirmektedir. Ayrıca işletmelerin sürdürülebilir yönetim standartlarını uygulamaları gerekmektedir. Bu standartların uygulanması yasal mevzuata uyumu kolaylaştırmakta, rekabette avantaj sağlamakta ve işletme değeri sosyal anlamda artmaktadır.

İşletmeler varlıklarını devam ettirebilmeleri için içinde yaşadıkları çevreye ve topluma karşı çeşitli sorumluluklara sahiptir. İşletmeler sosyal bir sorumluluk anlayışı olarak faaliyetlerini ve yönetim stratejilerini çevre ile uyumlu hale getirerek çevrenin ve doğal dengenin korunmasına öncülük etmelidir. Bu amaçla işletmeler tüketiciler ve toplum ile sıkı bir iş birliği içerisinde olmalıdır. İşletmelerin çevresel sürdürülebilirlik anlayışına uygun olarak yeşil işletmecilik ve yeşil yönetim anlayışını benimsemesi doğal çevrenin korunmasını sağlayarak, dünyanın daha yaşanılabilir bir yer olmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak sürdürülebilir yönetim anlayışının etkinliğinin artırılması ve işletmelerde yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ile daha temiz bir dünya gelecek nesillere bırakılabilecektir.

KAYNAKLAR

Ahmad, Shoeb. “Green Human Resource Management: Policies and practices”, **Cogent Business & Management**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2015.

Alatervo, Saara J. “The 6 Rs: making a sustainable impact”, A Prosperous Way Down, 02.02.2013, <https://prosperouswaydown.com/6rs-making-sustainable-impact/>, (10.09.2018).

Arı, Emin Sertaç. “Yeşil Bilişim”, **Yeşil İşletme – Green Business**, (Ed. Yeter Demir Uslu), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018, s.219.

Bangwal, Deepak ve Prakash Tiwari. “Green HRM – A way to greening the environment”, **IOSR Journal of Business and Management**, Cilt: 17, Sayı: 12, 2015, ss. 45-53.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu “Yeşil Bilişim Teknolojilerinin Yaygınlaştırılmasının Önemi ve Türkiye İçin Öneriler Raporu”, https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfa-lar%2fArastir-ma_Raporlari%2fYe-sil_Bilisim_Teknolojilerinin_Yayginlastirilmasinin_Onemi_ve_Turkiye_Icin_Oneriler.pdf (27.10.2017).

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, **Faaliyet Raporu**, https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fFaaliyet_Raporlari%2f2010_Faaliyet_Raporu.pdf (23.10.2017).

Chapin, F. Stuart, Margaret S. Torn, Masaki Tateno. “Principles of Ecosystem Sustainability”, **American Naturalist**, Cilt: 148, Sayı: 6, 1996, ss.1016-1037.

Çavuş, M. Fedai ve Neslihan Tancı. “Yeşil İşletme ve Çevre Yönetim sistemleri”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi**, Cilt: 48, Sayı: 1, 2013, ss.73-82.

Eten, Duygu. “Yeşil Bina Tasarımı”, **Yeşil İşletme – Green Business**, (Ed. **Yeter Demir Uslu**), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018, s.199.

Evren, Murat. “Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma ve Ülkemizdeki Mevcut Durum”, **TC Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi**, Sayı: 335, 2016.

Karademir, Özgür, Orhan Engin, Nilgün Fığlalı. “Yeniden Üretimin Faydaları ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri”, **V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi**, 25-27 Kasım 2005, 2005, s.527.

Kedikli, Erman. “Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi”, **Yeşil İşletme – Green Business**, (Ed. **Yeter Demir Uslu**), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018, s.139.

Kıncay, Olcay. “Sürdürülebilir Yeşil Binalar - 1. Bölüm”, **Ders Notları**, 08.09.2016, <http://www.yildiz.edu.tr/~okincay/dersnotu/YesilIBolBiNA.pdf>, (11.09.2018)

Kuşat, Nurdan. “Sürdürülebilir İşletmeler İçin Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İşsel Unsurları”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 2, 2012, ss.227-242.

Lo, C.W. ve S.W. Leung. “Environmental Agency And Public Opinion In Guangzhou: The Limits Of A Popular Approach To Environmental Governance”, **The China Quarterly**, Sayı: 163, 2000, ss.677-704.

Mandip, Gill. “Green HRM: People Management Commitment to Environmental Sustainability”, **Research Journal of Recent Sciences**, Cilt: 1, 2012, ss. 244-252.

Mathews, Jose. “Implementing Green Management in Business Organizations”, **The IUP Journal of Business Strategy**, Cilt: 15, Sayı: 2, 2018, ss.46-62.

Min, H. ve W.P. Galle. “Green Purchasing Practices of US Firms”, **International Journal Of Operations and Production Management**, Cilt: 21, Sayı: 9, 2001, ss.1222-1238.

Moghadam, Rezaei. “Green management of human resources in organizations: an approach to the sustainable environmental management”, **International Journal of Agricultural Technology**, Cilt: 12, Sayı: 3, 2016, ss.415-428.

Rani, Sushma ve K. Mishra. “Green HRM: Practices and Strategic Implementation in the Organizations”, **International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication**, Cilt: 2, Sayı: 11, 2014, ss.3633-3639.

Sarkis J. “A Strategic Framework For Green Supply Chain Management”, **Journal of Cleaner Production**, Sayı: 11, 2003, ss.397-409.

Sarkis, J. ve A. Rasheed. “Greening the Manufacturing Function”, **Business Horizons**, Cilt: 38, Sayı: 5, 1995, ss.17-27.

Sert, Murat. “Sürdürülebilir işletme anlayışı”, **Dünya Gazetesi**, 10.01.2016, <https://www.dunya.com/gundem/surdurulebilir-isletme-anlayisi-haberi-304049>, (12.09.2018).

Srinivas, Hari. "What is a green or sustainable building?", **Kobe, Japan: Global Development Research Center**, (27.09.2006), <https://www.gdrc.org/uem/green-const/1-what.html>, (11.09.2018)

Şenocak, Burak ve Yeliz Mohan Bursalı. “İşletmelerde Çevresel Sürdürülebilirlik Bilinci ve Yeşil İşletmecilik Uygulamaları ile İşletme Başarısı Arasındaki İlişki”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 1, 2018, ss.161-183.

Taruna, Rajpal Rao. “Emergence of Green HRM in Modern Era”, **Global Journal For Research Analysis**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2016.

Tech Republic - 10 tips for implementing green IT. (2008). <https://www.techrepub-lic.com/blog/10-things/10-tips-for-implementing-green-it/> (27.10.2017).

United Nations. “Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future”, **Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyon Raporu**, 14.02.2007, <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm>, (06.09.2018).

University of Alberta - Green Computing; Things You Can Do. (2011). <https://www.vpit.ualberta.ca/green/?ref=things> (22.11.2017).

Volz, U., J. Böhnke, L. Knierim, K. Richert, G.M. Röber, V. Eidt. “Financing the Green Transformation - How to Make Green Finance Work in Indonesia”, **Palgrave Macmillan, UK**, 2015.

Yeşil Odak, “Yeşil Binalar Hakkında Her Şey: Yeşil Bina Nedir?, Bina Standartları, Yeşil Yönetmelikler”, **Yeşil Bilgi**, (12.08.2018), <https://www.yesilodak.com/yesil-binalar-hakkinda-her-sey-1--yesil-bina-nedir,-bina-standartlari,-yesil-yonetmelikler>, (11.09.2018).

Yeşilaydın, Gözde. “Yeşil Düşünce”, **Yeşil İşletme – Green Business**, (Ed. **Yeter Demir Uslu**), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018, s.4.

Zhu, Q., J. Sarkis, K. Lai. “Green Supply Chain Management Implications For Closing The Loop”, **Transportation Research Part E**, Sayı: 44, 2008, ss.1-18.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*: 24.12.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 28.12.2018

The Anti-Religious Campaign of Soviet Authorities In The Mono-City of Kazakhstan

Yerzhan PAZILOV

M.Auezov South Kazakhstan State University, Kazakhstan
ORCID: 0000-0002-7728-2136
pazilov82@mail.ru

Gulzhan OTARBAYEVA

M.Auezov South Kazakhstan State University, Kazakhstan
gul_4979@mail.ru

Abstract

This article concerns the main direction of the anti-religious campaign of Soviet authorities in Kazakhstan on the example of Kentau multicultural mono-city. The subject of the study is the policy and practice of local authorities to fulfill the tasks of the anti-religious campaign, the response of believers, the forms of their protection and resistance, the results of the anti-religious campaign in the mono-city. The article analyzes the religious life of Kentau mono-city, built in the second half of the 20th century as a "new city", free from the vices of capitalist society, including religion. When creating new cities, their key feature and main advantage, according to the ideologists of the Soviet authorities, was the lack of historical memory, the past in any of its manifestations, including, in the religious ones. This feature was to contribute to a more active formation in the mono-city of a new life and a new type of man - a Soviet man. The author comes to the conclusion that, despite anti-religious measures on the part of the Soviet authorities and the declaration of the idea "Kentau is a mono-city without mosques and churches," the population continued to perform religious activities, and the spectrum of confessions in the city was wide enough.

Keywords: Anti-religious campaign, Kentau mono-city, Communist ideology, Everyday life, Soviet authorities

Kazakistan'ın Mono Şehri'nde Sovyet Yetkililerin Din Karşıtı Kampanyaları

Öz

Bu makalede, Kazakistan'daki Sovyet yetkililerinin, Kentau çok kültürlü mono şehir örneğinde din karşıtı kampanyası ana yönü ile ele alınmıştır. Çalışmanın konusu, politika ve din karşıtı kampanyanın görevleri, inananların tepkisini, onların korunması ve direniş biçimlerini, mono-şehir din karşıtı kampanyasının sonuçları yerine getirmek için yerel yönetimlerin uygulamaların araştırılmasıdır. Makalede, 20. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen ve din de dâhil olmak üzere kapitalist toplumun ahlaksızlıklarından uzak, “yeni bir şehir” olarak inşa edilen Kentau mono-kentinin dini hayatını incelenmektedir. Sovyet makamlarının ideologlarına göre, yeni şehirler yaratırken, onların temel özelliği ve ana avantajı, tarihsel belleğin eksikliğiydi, geçmişte dini olanlar da dâhil olmak üzere tüm tezahürlerinde geçmişti. Bu özellik, yeni bir hayatın mono-şehirinde ve yeni bir insan türü olan Sovyet insanında daha aktif bir forma katkıda bulunacağı ifade edilmekteydi. Sovyet makamlarının din karşıtı tedbirlerine ve "Kentau ilinin cami ve kilisesi olmayan bir mono kent olduğu" fikrine rağmen, nüfusun dini faaliyetler ve spektrum sergilemeye devam ettiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din karşıtı kampanya, Kentau mono şehir, Komünist ideoloji, Gündelik hayat, Sovyet yetkilileri

INTRODUCTION

Modern Kazakhstan is a democratic legal state. In its Constitution, equality of rights and freedoms of man and citizen is fixed, regardless of gender, race, nationality, religious beliefs. One of the most important freedoms is freedom of conscience. While Kazakhstan is a secular state, religion, due to favorable conditions of state policy and public life, strengthens its influence in society, impact on people's consciousness. Unfortunately, this does not always happen in a civilized way, in some cases there are misunderstandings and even public micro conflicts, when religiosity is opposed to secularism. Such precedents are dangerous for the unity and integrity of society, and given the multinationality and multi-confessional nature of the Kazakh population, they threaten with serious negative consequences. Prevention of religious conflicts, which are mainly born out of fanaticism and religious radicalism, requires study and development of recommendations for the development of state policy in the sphere of religion, while also taking into account the Soviet negative experience in regulating the interaction of religion and the state.

The above mentioned makes the researchers increasingly turn to the history of religion in Kazakhstan, especially in the most difficult periods for them. Such periods, as already noted, refer to the period of the 1950s – the beginning of the 1970s. The change of policy after Stalin's death meant the creation of a new totalitarian system of identity. After that, there was the most active period of the struggle against religion, connected with a "spurt" to communism. The anti-religious campaign of this period with its forms and methods resembled a civil war. As a result, the religiosity of the Soviet man of the 1950s and 1970s was forced into non-public spheres of everyday life¹.

A detailed study of the anti-religious campaign of this period, especially at the regional levels, gives a lot of concrete examples of people's behavior in extreme situations caused by state pressure, their reaction to both violence and agitation and propaganda work. The study of such specifics allows us to derive both positive and, basically, negative lessons in the relationship between the state and believers. Another important factor determining the relevance of the selected topic is the insufficient study of the anti-religious campaign of the period of the "offensive of communism" in the USSR, especially at the regional level. Meanwhile, without knowing the concrete canvas of events on the ground without conducting a comparative analysis of regional peculiarities of the situation on the ground, it is impossible to get an objective idea of the overall picture of the state offensive against religions in those years and its consequences.

---

¹ G. Mukhtarova, *Islam in Soviet Kazakhstan in 1917-1991*, Doctoral Thesis, West Kazakhstan University named after Utemisov, Uralsk, 2007, p.186.

Kentau city is still one of the least explored regions in this regard. Meanwhile, historically at the beginning of the 20th century, a unique polyethnic and polyconfessional society developed in its area, in which Islam, Orthodoxy, Protestantism, Catholicism, as well as, in a smaller number, Judaism and other faiths².

As a matter of fact, in Kentau multi-confessional mono-city, the specific weight of each of the confessions was a kind of microcopy of the religious picture of the entire state, which allows us to speak about a certain universality of the findings of this study on a countrywide scale.

The aim of this article is to study the history and place of religious holidays in the daily life of the population of Kentau city in the post-war period. As the urban population was multinational in composition, representatives of various religious denominations lived here. In the archives, we found documents that indicated that the believers tacitly kept fast, celebrated such religious holidays as "Oraza Bayram", "Kurban Ait", Easter, Christmas, Epiphany. However, they were of an informal and illegal nature. This was due to the fact that in the postwar years, religion was under full control of the Soviet authorities, which did not encourage the development of religious associations, communities, sects, etc.

MATERIALS AND METHODS

Before proceeding to the experimental part of the study, it is necessary to determine the most important terms used in the articles and to explain the meaning they carry in this study.

Anti-religious campaigns are a complex of measures taken by the Soviet authorities in the 1950s-1970s, aimed at eliminating religion from the spheres of civil and state life and ending the activities of all faiths. The strategic goal of the anti-religious campaign of the Soviet government was the "eradication" of religion in the whole society as one of the necessary conditions for the construction of a new "bright" future of mankind - communism.

Sect is a closed religious group, separated from one of the religions, opposing it and other religious teachings, tend to, as a rule, to be closed, having a rigid internal organization, its founder and a special teaching.

The concept "mono-city", as a rule, is understood such a settlement, whose life flows around one city-forming enterprise. As a rule, they are of the same profile and determine practically all the economic and social processes taking place in the mono-city. It is known that mono-cities are most common in countries with a large area that have natural resources. At present, there are officially 27 mono-

---

² A. Abdikhanov, *Confessions of Southern Kazakhstan at the end of the XIX - 80s of the XX century: historical analysis*, Doctoral Thesis. West Kazakhstan University named after Utemisov, Uralsk, 2010, p. 29.

cities in Kazakhstan, where 1.53 million people live, or 16.8% of the country's urban population³.

The methodological basis of the study was the interdisciplinary approach. The interdisciplinary approach will allow researchers to view the mono-city as a sociocultural phenomenon, as a self-developing, self-regulating through the behavior of people, thermodynamic system. The main methodological reference point in the study of the religious daily life of Kentau city is F. Braudel's concept. He was one of the first to point out the everyday life of cities as a separate research problem. Methodological value of the school "Annals" is to recognize the mono-city as an self-developing organism. F. Braudel wrote: "The mono-city, wherever it is located, always assumes a certain number of realities and processes, moreover with unquestionable regularity"⁴

Research work is based on traditional principles and methods of historical research, supplemented by some modern approaches, referred to as the "new local history". Historicism and objectivity became the basic principles of the study.

The practical importance of the work also lies in the possibility of applying the results of the study in solving problems of ethno-confessional policy in the region and developing the mechanisms aimed at overcoming social, national and religious intolerance, xenophobia and increasing the level of tolerance in the Kazakh society.

ETHNO-CONFESSIONAL SITUATION IN KENTAU CITY IN THE MIDDLE OF THE 20TH CENTURY

Kentau city is an industrial mono-city of regional subordination in the South Kazakhstan region. It was established in August 1955 on the basis of Mirgalimsai settlement for the development of the Achisai polymetallic deposit. The foundations of the national composition were laid in the early 1950s. The construction of Kentau city began in the framework of industrialization after the Second World War in the steppes of Southern Kazakhstan.

In 1951 a completed production cycle for the lead production was already created at the mono-city-forming enterprise - the Achisai Polymetallic Combine. Kentau originally collected people of different nationalities. It was a multinational structuring, where the first roles were representatives of repressed and deported peoples: Greeks, Chechens, Germans, Tatars, Russians, as well as

---

³ N. Nurlanova, *The main problems of socio-economic development of mono-cities in Kazakhstan*, Scientific Heritage, Almaty, 2012, p.10.

⁴ F. Brodel, *The structures of everyday life: the possible and the impossible*, L. Kubel (ed.). Progress, Moscow, 1986, p. 7.

Kazakhs, Uzbeks. Japanese and German prisoners of the war also participated in the construction of the complex⁵.

Thousands of specialists from all corners of the Union came to build the world's second polymetallic combine, after Australia, operating on oxidized ores. Subsequently, many of them settled in cities forever. It was this first wave of residents that formed the basis of the future socio-cultural environment of the mono-city.

Historically, the area of Kentau city in the second half of the twentieth century was a unique conglomeration of many peoples, religions and cultures, the mutual influence of which made a significant contribution to the economic and cultural appearance of the region. Turning to the problem of identifying religious practices in Kentau, it is necessary to analyze the composition of the mono-city population. The social structure of the population of Kentau city was quite diverse. The motley ethnic composition was preserved throughout the entire period existence of Kentau city. Among the residents of Kentau city were prisoners, special settlers, representatives of various social groups and nationalities. The formation of the urban population in Kentau was based on the labor of the Achisai Polymetallic Combine. The density of the population increased significantly.

The replenishment of the urban population proceeded at an accelerated pace, mainly due to forced mass migration of the rural population. As a result, the city experienced a super concentration of labor, mostly cheap and little qualified. And also the mass migration of labor resources from other republics of the USSR, led to overpopulation of cities. Rapid population growth has led not only to a demographic "explosion", but also to a change in the ethnic composition of the urban population. The All-Union Population Census of 1959 showed that more than 30 nationalities lived in Kentau⁶.

Its data, processed by the author with regard to the study region, are given in Table 1.

Table 1. Ethnic composition of Kentau city (1959 census)

Nationalities	Number	Percent
Kazakhs	18830	30,9
Uzbeks	2994	6,9
Tatars	2453	4,7

---

⁵ R. Atabekova, *Kentau: alpys zhyl-alpys beles*, Oner, Almaty, 2015, p.14.

⁶ S. Maulenkulov, *Working prowess of Achisay*, Erkin and K-XXI, Kentau, 2010, p.59.

Chechens	557	1,1
Russians	12352	27
Ukrainians	1576	3,7
Belorussians	140	0,3
Greek	8276	20,5
Germans	132	0,2
Jewish	260	0,6
Koreans	213	0,4
Other ethnoses	1717	3,7
Total:	49500	100

The table shows that the local indigenous population of the Kazakhs remained predominant throughout the period under study, although its numbers slightly changed. On the second place there remained Russians, then there were Greeks and Uzbeks. The rest nationalities were for a small fraction of the total number of inhabitants of the mono-city. A similar ethnic composition in general form also determined the ratio of denominations in the area of Kentau.

Table 2. The ratio of the main confessional groups of Kentau city (1959 census)

Nationalities	Religion	Percent
Kazakhs, Uzbeks, Tatars, Bashkirs, Chechens	Sunni Islam	42,5
Russians, Ukrainians, Belarusians	Christian Orthodoxy	30,7
The Germans, the Greeks	Christian Catholicism	20,7
Latvians, Estonians, Koreans	Christian Protestantism	2,3
The Jews	Judaism	0,6

Koreans, Russians, Mordvins, Chuvashes, Greeks	Mennonites, Evangelists, Baptists, etc.	3,2
Total:	-	100

The table shows that most of the faithful adhered to Islam. In the 1950s, in Kentau city, over 40% of the population was followers of Islam. Local indigenous population of Kazakhs and Uzbeks professed Islam of the Sunni type. The second largest group of believers was Orthodox Christians; their share was over 30%.

However, the hegemony of these religions did not exclude the presence of Catholicism and Protestantism, introduced by foreigners, as well as various sects. In Kentau city there were large religious communities of Western Christianity: Catholics, as well as smaller communities and groups of such Protestant sects as Mennonites, Baptists, Evangelists, etc.⁷.

In general, religious practices in Kentau reflected the most stable views of the population about religious life. Considering that there were no churches and mosques in the mono-city, the residents arranged "prayer houses" in the hostels or in their apartments. It was more difficult to conduct religious events in the hostel - there were too many outsiders. If one of the communists was seen in a church or a mosque, they were expelled from the party and laid from the job. Therefore, the actual opportunities for the people to create a religious space was not. Naturally, such religious activities were not received mass distribution in Kentau. If christening and wedding ceremonies could be eradicated to a greater extent, the funeral, according to eyewitnesses, was conducted strictly in accordance with religious traditions.

In Kentau city there were no mosques and churches, but around the mono-city at a distance of 25-30 km. there were villages with small prayer houses. In the working village of Khantaghi there was 1 Muslim mosque. The main imam of the mosque was Mullah Sh. Shaikhaliev.⁸ In Kentau city, among the Muslims, mullahs were chosen who performed the necessary rituals. Reading the sacred books (the Bible, the Koran, etc.) was an inaccessible religious practice. On the one hand, this was due to the lack of opportunities to read religious literature (neighbors, lack of lighting, lack of free time), on the other hand, in the mono-city the books were a deficit. In the libraries of the mono-city, such literature was banned, and it was difficult to bring books privately. All newly arrived in the city passed an isolation checkpoint in which both people and their belongings were sanitized. Consequently, it can be assumed that if workers had

⁷ M. Koigeldiev, *The phenomenon of labor in the Soviet society*, Karatau, Almaty, 2016, p. 89.

⁸ APRK (*Archive of the President of the Republic of Kazakhstan*) F.708, Op.31, D.169.

any books, they were withdrawn. Keeping fasts as one of the most important religious practices in conditions of latent hunger was also extremely difficult. However, on great holidays, such as Easter or Uraza Bayram, the citizens prepared traditional food. Even the ceremony of burial was impossible to observe in the first years of the construction of the mono-city, up to 1955 there was no cemetery in Kentau. Burials were made in common graves, without establishing monuments or even crosses.

Knowing the size of each ethnic group and its preferential religion, one can also construct a picture that approximates the relative weight of each of the religious communities in Kentau city. It should be noted that belonging to the religion on ethnic grounds is rather arbitrary, because a transition from one denomination to another, the transition from the main religious confessions to sects, moreover, against the backdrop of active anti-religious agitation and propaganda of power began to take its roots atheism.

THE MAIN FORMS AND CONTENT OF ANTI-RELIGIOUS CAMPAIGNS IN KENTAU CITY

During the period under review, the struggle against the religious consciousness of the population was actively conducted in Kentau city. The spiritual and cultural influence of religion on the broad masses was not consistent with the plans of the authorities, so one of the most important tasks of the Soviet state was to change the old system of values, which was largely concentrated in religious dogma. Although there were no mosques and churches in Kentau, and the authorities saw this as a possibility of forming atheistic everyday life among the townspeople.

In 1954, the decree of Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union "On mistakes in conducting scientific and atheistic propaganda among the population" was adopted, which referred to the need to "avoid any insult to the feelings of believers"⁹.

In this document, in particular, there were the following provisions: "in order to strengthen scientific and atheistic propaganda, there must be used all the diverse forms and means of ideological and political influence on the workers in their native language - lectures, reports, talks, press, radio, cinema, theater. The best party and Komsomol propagandists, intelligentsia and scientific forces should be attracted to scientific atheistic propaganda". Thus, the strategy of eradicating religiosity in the Soviet society was changed.

In 1955, lectures in political schools, clubs, evening party schools and theoretical seminars on the study of history touched on issues that were not directly related to religion and anti-religious propaganda. The main antireligious agitation and propaganda was assigned to the mono-city branch of the society

---

⁹ APRK F.708, Op.33, D.1508.

"Znanie". It usually developed its work the day before and during the Muslim fasts and the biggest holidays: Uraza-Bayram and Kurban-Bayram¹⁰.

Such work was usually linked with the elections to the Soviets, other current political and economic events. The work of the society "Znanie" should be aimed at distraction from the posts and holidays. The main activities in the agitation and propaganda struggle against Islam were loud readings, reports and lectures, the harmfulness of religious vestiges and fasts, the harmfulness of religion in relation to the country's defense and production, for which "politically sustained" speakers were attracted. Komsomol, trade union and public organizations were involved to hold campaign.

Anti-religious activities took place at enterprises, in the red corners and in the mono-city's clubs. The activists also conducted "individual and group treatment of believing production workers - Muslims and members of families" during the holidays themselves. In the days of Kurban Bayram they tried to achieve 100% turnout.

In 1960, a new campaign "against religion" began in the country. Toughening against religion can also be seen in newspaper publications. In the local press, "Kentau Pravda", there are articles with catchy titles: "Religion is the opium of the people", "Actively fight against sectarians", "Sectarian networks", etc.

Baptists are representatives of one of the Protestantism branches, showed themselves most actively among minor faiths in Kentau. As already noted, their numbers in the 1960s grew significantly. And the overwhelming majority of Baptists were Russian. In the Baptist community of Kentau city, numbering up to 140 people, about 20% were workers and the same number of employees. The community was headed by the veteran of labor of the Achisai Polymetal Combine A.T. Popov.

The activity of the Baptists was not met with resistance among the population, and quite often, on the contrary, it was encouraged and welcomed. For example, in the working village Achisay in 1956, a meeting of Baptists in Kentau was held, where the Baptist songs were played, as noted in the report of local "atheists" - "combat, calling, clearly of anti-Soviet character"¹¹.

In the mono-city there were Mennonite communities. The formation of Mennonite groups in the mono-city Kentau is associated with the deportation of the Greek population from the Black Sea coast and Georgia in 1949.

In 1958, the Mennonite communities numbered 45 people in Kentau city. The community was headed by a certain N.P. Sarmanidi. For organization of illegal religious assemblies, N.P. Sarmanidi was arrested and convicted in September

---

¹⁰ K. Abdrakhmanova, *The everyday life of the cities of Central Kazakhstan in 1945-1953*, Doctoral Thesis, Karaganda State University, Karaganda, 2009, p. 59.

¹¹ KRSA (*Kentau regional state archive*), F.57, Op1, D.489.

1958 for 4 years imprisonment. But the arrest of individual preachers could no longer seriously influence on the religious life of the Mennonites, the organization of meetings changed hands¹².

Despite the anti-religious campaigns and repressions, the religious life of Muslims in Kentau city in the 1950s continued. Thus, in the village of Khantagi on the holiday of Kurban Bayram, which was held on June 20, 1957, about 500 people gathered and slaughtered 30 small sheep¹³.

In 1961, the authorized Council for Religious Affairs in Kentau noted that "the most common currents in the mono-city include Sunni Islam, a sect of Baptists and Jews. Special manifestations of the Muslim faith occurred in the village of Khantaghi, where there was a mosque. For example, in 1960 in the mosque of Khantaga during the Oraza Bayram gathered about a thousand believers. On the day of the holiday, the donations amounted to 20,000 rubles. It was noted that religious rituals were held among the Muslim population, in particular, the mullahs who were illegally elected by the believers commit circumcision. Till now inhabitants tell, that in cities vagrant mullahs go. They are invited specifically for the accompanying of the deceased, the name-naming of babies"¹⁴.

The mullahs, according to the organizers of the anti-Islamic campaign, did not openly oppose the Soviet authorities, but with the authority among the population, agitated for the religious education of children, for payment to the servants of the cult and their support. Mullah enjoyed great prestige among the faithful of the city.

The greatest destructive force in the struggle against the religious consciousness of the population was the Soviet education, which was built on the basis of Marxist ideology. Its postulates were most actively assimilated by the young people who predominate in the mono-city.

The city committee demanded that the city schools collectives strengthen the anti-religious education of children and their parents, and actively use anti-religious materials in the educational process.

In 1961, the Council of Ministers of the USSR adopted decision "on strengthening control over the implementation of legislation on cults"¹⁵.

After its adoption throughout the country, a one-time account of religious associations was taken. It turned out that the whole religious spectrum is

---

¹² A.Sadykova, *The policy of the Soviet authorities in the sphere of religion (1918-1953)*, Doctoral Thesis, Kazakh National University named after Al-Farabi, Almaty, 2015, p. 93.

¹³ APRK F.708, Op.57, D.1421.

¹⁴ APRK F.708, Op.65, D.1293.

¹⁵ B. Auanasova, *History of the evolution of religious relations in Kazakhstan in 1917-1991*. Doctoral Thesis. West Kazakhstan University named after Utemisov, Uralsk, 2007, p. 127.

represented in Kentau city: Christians - Orthodox, Catholics, Protestants, Muslims.

For religious communities, stricter conditions were created: they constantly talked with members of these communities, forced to provide full information about their activities, it was forbidden to conduct any propaganda, openly to hold any religious holidays and customs. In order not to become visible to the bodies of the Soviet authority, people tried covertly, informally and secretly to perform divine services. Muslims, Christians, Protestants, etc. in these conditions performed prayers, funeral, christening, and celebrated religious holidays, which had a centuries-old tradition. Religious holidays were officially excluded from the everyday life of Soviet people. However, despite all the ideological bans of the Soviet authorities, active anti-religious propaganda continued to take place in the everyday life of people who visited mosques, churches, prayed, christened children, celebrated the deceased, etc.

The result of the anti-religious campaign of Soviet authorities in Kentau city, as well as throughout the country, was the centuries-old religious way of life of the population, a large number of repressed clergymen and believers, and perhaps the most sensitive: the replacement of the moral ideals of a large part of society from religious to communist.

CONCLUSIONS

The uniqueness of ethno-confessional features of Kentau city was that historically it became a place for long-term coexistence of representatives of virtually all Christian trends, which prevailed in their number and determined the development of the region. At the same time, Islam played an important role in the region; the presence of Judaism was noticeable. The formed polyethnic and polyconfessional society was distinguished by a high level of tolerance and interconfessional interaction.

A simple people, deprived of the usual opportunities to satisfy their spiritual needs, adapted to the new realities of life and absorbed all the mysticism, which was in any case more attractive than reality, as a sponge. However, it was still a temporary phenomenon. As a result of persistent and constant propaganda and agitation, real successes in building a new society, especially in the economy and socio-cultural politics, the old religion was replaced by a communist worldview.

In general, the repressive propaganda strategy did not lead to the desired results. It did not find absolute support both among the party-soviet nomenclatures and in the mass sentiments of the rank-and-file party members, including propagandists and active supporters of Soviet ideology. The reciprocal reaction of people to the claims of power in the sphere of public life became everyday practices and behaviors that created an inimitable image of the living

environment, the history of the everyday life of Soviet society in the second half of the XXth century.

Thus, until the collapse of the USSR and the formation of independent states, the struggle against religion was conducted by administrative-will methods. The policy of the party and state was aimed at forming an atheistic worldview, the basis of which was the communist ideology.

REFERENCES

- Abdikhanov, A. *Confessions of Southern Kazakhstan at the end of the XIX - 80s of the XX century: historical analysis*, Doctoral Thesis. West Kazakhstan University named after Utemisov, Uralsk, 2010.
- Abdrakhmanova, K. *The everyday life of the cities of Central Kazakhstan in 1945-1953*, Doctoral Thesis, Karaganda State University, Karaganda, 2009.
- Atabekova, R. *Kentau: alpys zhyl-alpys beles*, Oner, Almaty, 2015.
- Archive of the President of the Republic of Kazakhstan*, F.708, Op.31, D.169.
- Archive of the President of the Republic of Kazakhstan*, F.708, Op.33, D.1508.
- Archive of the President of the Republic of Kazakhstan*, F.708, Op.57, D.1421.
- Archive of the President of the Republic of Kazakhstan*, F.708, Op.65, D.1293.
- Auanasova, B. *History of the evolution of religious relations in Kazakhstan in 1917-1991*. Doctoral Thesis. West Kazakhstan University named after Utemisov, Uralsk, 2007.
- Brodel, F. *The structures of everyday life: the possible and the impossible*, L. Kubel (ed.). Progress, Moscow, 1986.
- Kentau regional state archive*, F.57, Op1, D.489.
- Koigeldiev, M. *The phenomenon of labor in the Soviet society*, Karatau, Almaty, 2016.
- Maulenkulov, S. *Working prowess of Achisay*, Erkin and K-XXI, Kentau, 2010.
- Mukhtarova, G. *Islam in Soviet Kazakhstan in 1917-1991*, Doctoral Thesis, West Kazakhstan University named after Utemisov, Uralsk, 2007.
- Nurlanova, N. *The main problems of socio-economic development of mono-cities in Kazakhstan*, Scientific Heritage, Almaty, 2012.
- Sadykova, A. *The policy of the Soviet authorities in the sphere of religion (1918-1953)*, Doctoral Thesis, Kazakh National University named after Al-Farabi, Almaty, 2015.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*: 05.11.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*:29.12.2018

Jeopolitik Kontrolden Biyopolitik Kontrole

Oğuzhan ERGÜN

Dr.

İKÇÜ- İzmir

ORCID:0000-0002-6917-0871

oguzhanergun@gmail.com

Öz

Mekânı dış politikanın belirleyici unsurlarından biri olarak ele almak ve coğrafyadan devlete dönük stratejik bakış ile klasik veya determinist jeopolitik analizler yapmak, insanlığın kaderini belirleme gücünü ellerine geçirmeye çalışan ölümlü tanrıların ya da nebülözdeki çekirdek kitlenin, söylemsel ve eylemsel “Tasarı”larını çözümlemede yetersiz kalmaktadır. Jeopolitik güç mücadelesinde, enerji, ekonomi politik-(jeoekonomi), jeokültür gibi tahakküm ve kontrol alanlarının yanında 21. yüzyıl başlangıcında biyolojik alanı küresel kontrol mekanizmalarına dâhil edilmiştir. Borçlandırma ve yoksullaştırma yöntemleri ile binlerce yılın üretici kitleleri ve medeniyetin lokomotifi olan çiftçi aileler bugün açlık sınırının altında, göçmen kamplarında veya şehir varoşlarında yaşamaya mahkûm edilmektedir. Toprakları ulus-üstü şirketlerce gasp edilmekte, su havzaları ticarileşmektedir. Şehirde yaşayan büyük kitlelerin kültürleri ile uyumlu sağlıklı gıdalara ulaşım hakkı ellerinden alınırken, insanlık kısırlaşma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Bu makalede yeni güç ve kontrol mücadelesi alanı olarak ortaya çıkan biyopolitik gelişmeler, eleştirel jeopolitik yaklaşımla ele alınmaktadır

Anahtar Kelimeler: Biyopolitik, Eleştirel Jeopolitik, Arazi Talanı, Gıda Egemenliği, Demografik Kontrol.

Biopolitical Control from Geopolitical Control

Abstract

If the discursive and practical ‘Designs’ made by mortal divinities (Leviathans) trying to take possession of the power to shape the destiny of humanity or by the core mass caught in nebula are ever to be analyzed in depth, it will not suffice to take space as a determining factor in foreign politics and make classic or deterministic analyses with a strategic view directed from geography to state. Resorting to diverse methods of debiting and pauperization, there have been continuous efforts to condemn masses who have been engaged in husbandry for thousands of years as well as farming families who have always been the locomotive of civilization to live nowadays below the hunger threshold, in refugee camps or suburbs. Their land is seized by supra-national companies, and their water basins commercialized. While the large masses living in the cities are deprived of their right to get access to healthy food compatible with their own culture, humanity is pushed to the verge of infertility. The present paper discusses this relationship of domination with a critical geopolitical approach.

Keywords: Biopolitics, Critical Geopolitics, Landgrabbing, Food Sovereignty, Demographic Control.

GİRİŞ

Siyasi sınırların siyasal egemenliğe yönelik eylemleri yani saldırı ve savaşı tanımlayıcı karakteri yerini toplumsal fay hatlarına bırakmıştır. Bu fay hatları Rand Corp.'un¹ “Modern Siyasi Savaş, Güncel Uygulamalar ve Olası Yanıtlar”² raporunda ifade edildiği şekli ile “dikiş yerleri” haklılık ve meşruiyet arasındaki sınırların da belirleyicisi haline de gelmektedir. Yönetimler ne kadar “ulusal egemenlik alanı ve iç işlerimiz” başlıklı büyük söylemlere sarılırsa sarılınsın sosyal güçler yeni devlet dışı aktörler olarak silahlı siyasete soyunduğu zaman uluslararası sistemden destek bulabilmektedir. Vestfalyan düzen Birleşmiş Milletlerin dokümanlarına terk edilmiş gözükmektedir.

Siyasal sınır çizgilerinin ve coğrafi konumun engellerinin aşılacak bir ülke halkının saldırı altında olduğu diğer bir sektör biyolojik alandır. OECD ülkelerinin yönetimleri kamu sağlığı ve geleceğini ilgilendiren stratejik alanların hemen hemen tamamı üzerindeki üretim ve denetim gücünü 1970’lerden itibaren tedricen kaybetmiştir. Neoliberal yönetimler, yakın geçmişin kurtuluş mücadelelerinin değişmez aktörü, bu mücadelelerin besin ve insan kaynağı, sanayileşmenin finansörü çiftçi ailelerini ve aile çiftliklerini, Tarım ve İstimlak politikaları ile el altından tasfiye ederek gettolarda devlet yardımlarına muhtaç prekaryalara³ dönüştürmüştür. Bu noktadan itibaren gıda güvenliğinden terör eylemlerinin insan kaynağını oluşturan genç işsizlere ordusuna uzanan güvenlik spektrumunda⁴ “sahip olanlar ve olmayanlar” toplumu değişik bir bakış açısından

---

¹ Ansiklopedik olarak **RAND** şirketi (Araştırma ve Geliştirme anlamında, İngilizce *Research and Development* baş harflerinden) ilk önceleri Amerika Birleşik Devletleri silahlı kuvvetleri için araştırma ve geliştirme yapması amacıyla 1946 yılında *Project RAND* ismiyle Douglas Havacılık Şirketi tarafından ABD Santa Monica’da kurulmuş, sonra 1948 yılında ana şirket bünyesinden ayrılmış, kâr amacı gütmeyen dünya çapında siyasi strateji ve düşünce kuruluşu olarak tarif edilmektedir. Organizasyon ABD hükümetine, *Milli güvenlik* konularında stratejiler üretme konularındaki çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Şirket eğitim, sağlık, hukuk ve bilim alanlarında da araştırmalar yapmaktadır. RAND’ın yaklaşık 1.700 çalışmanı vardır ve Santa Monica, Kaliforniya (merkezi), Washington D.C., Pittsburgh, Pennsylvania (Carnegie Mellon Üniversitesi ve Pittsburgh Üniversitesi’ne bitişik), Cambridge (İngiltere) ve Brüksel (Belçika’da) ofisleri bulunmaktadır. Ayrıca ABD’de daha başka küçük ofisleri bulunmaktadır: Jackson Mississippi’de ve New Orleans Louisiana’da Körfez Eyaletleri Politikaları Enstitüsü, 2003 yılından beridir Doha’da (Katar) RAND-Katar Politikaları Enstitüsü bulunmaktadır.

² Linda Robinson ve diğerleri, *Modern Political Warfare Current Practices and Possible Responses*, Rand Corporation, 2018 https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1772.html (Erişim Tarihi 07.04.2018).

³ Prekaryalaştırma çalışanları boyun eğmeye, sömürü düzenini kabullenmeye zorlayacak genel ve sürekli bir güvencesizlik durumunun tesisini amaçlayan yeni tür bir hakimiyet biçimine dahildir. Esnek sömürü durumunu da işaret eder. Pierre Bourdieu, *Karşı Ateşler*, S. Canbolat Çev. İstanbul, Sel, 2017, s. 113.

⁴ Spektrum kelime anlamı olarak, belli bir aralık içinde birçok farklı nokta olması durumudur, içinde bir sürü farklı durumun bulunduğu bir aralık anımsanmalıdır.

“risk toplumu”⁵ oluşmuştur. Bu toplumun diğer bir yönüne sosyal psikoloji ekseninde yaklaşan Han “performans ve başarı toplumunda başarı zorunluluğu öznenin kendisini ayakta kalmayacak hale gelinceye kadar sömürmektedir”. Şiddet bu yolla kendisine yönelir⁶” tespitinde bulunmaktadır. “Performans öznesinin kendisini sömürmesi” bir şiddet türüdür.

Fizikî güvenlikden toplumsal güvenliğe yayılan güvenlik evreninde terör/şiddet olayla başlar ve biter. O ânı (momenti) belirli bir süre sessizlik veya çatışmasızlık süreci takip eder. Ancak biyopolitik alana baktığımızda saldırının başladığı ve bittiği bir zaman aralığı bulamıyoruz. İlaç/Kimya sektörünün kontrol altına aldığı sağlık alanından genom araştırmalarına, dünya tarım sektörünü elinde tutan sekiz on firmaya, askeri endüstriyel komplekse kan pompalayan Tanrılaşmış adamlara kadar herkes fasılasız şiddet üretmektedir. Bu şiddet nihayetsiz bir şiddettir. Agamben’in ifade ettiği şekliyle “Çıplak Hayat” bütün canlı varlıkların ortak özelliği olan yaşama/canlılık olgusunu ifade etmektedir.⁷ “Zoe” çağın güç mücadelesinin son kontrol alanını işaret etmektedir.

Yerkürenin yeniden şekillendirilmesi ve düzenlenmesi (*Weltordnung*) gezegenin çevreyle ilgili kritik eşiğine ulaşmış olması nedeniyle diğer dönemlerden oldukça farklılaşmaktadır. Hâkimiyet ve kontrol vasıtası ya da güç için kaynaklara sahip olmak ile “çıplak hayat” (*zoë*) gerekliliği için sahip olmak arasındaki sınır silikleşmektedir. Son küreselleşme evresi biyolojik kaynakların sömürülmesi ile sınırlı kalmamaktadır. İnsanlık biyolojik değere indirgenmekte, canlı organizmaların yaşamsal kontrolüne yönelik mekanizmalar geliştirilmektedir. Biyopolitik, biyo-teknolojiden öjenik teknolojilere varan araçları ile varoluşun temel ihtiyaç alanlarını (gıda, su ve üreme) ve insanlığı kontrol etme yöntemleridir. Biyopolitik alan bu yüzyılın en tehlikeli mücadele alanını oluşturmaktadır. Dünyada biyolojik yaşamı sürdürmek için yeterli kaynaklar ve üretim sorunu bulunmamaktadır. Sorun asimetrik dağılımı asimetrik kontrolün ögesi yaparak varlığı kıtlığa dönüştüren mekanizmalarda yatmaktadır.

Foucault modern çağın eşiğinde doğal hayatın devlet iktidarının mekanizma ve hesaplarına dâhil edilmeye başladığını ve bu yolla siyasetin de *biyosiyasete* dönüştüğünü ifade ederken, Agamben, siyasetin bugüne dek eşi benzeri görülmemiş derecede totaliterleşmesini mümkün kılan şeyin de çağımızda

---

⁵ Beck, “İçinde kuşkuyu barındıran, kendinden kuşkulanan ve bu şekilde bir değişimin temellerini atan, kuşkular sayesinde özgürleşebilecek olan bir toplumdur” şeklinde tanımlamaktadır. Risk toplumu sanayi toplumunun günümüze yansıyan çevresel, kültürel, toplumsal, bilimsel yan etkilerini, tehlike, tehdit ve risk unsurlarını kapsamaktadır. Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, çev. Nihat Ülner, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 224.

⁶ Byung Chul Han, *Şiddetin Topolojisi*, D. Zaptçioğlu Çev., İstanbul, Metis, 2016, s.94.

⁷ Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan, Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* (2 b.). (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı, 2013, s.9

siyasetin tamamen biyosiyasete dönüşmesi⁸ olduğunu ileri sürmektedir. Biyopolitik kontrolün hedef alanı içerisinde kaçınılmaz olarak yer alan Türkiye’de, küresel biyosiyaset, devletin siyasa üretiminde göz önünde bulundurulması gereken hayati bir tehdidi işaret etmektedir.

Tehdit analizlerinde konum deterministiği içeren klasik teoriler; ya ülkelerin “iç hat” pozisyonundan doğan zaafiyetini gidermeyi, ya rakibin “dış hat” pozisyonunu dengeleme ve yarmayı ya da stratejik kaynakların kontrolünde bölgenin ve stratejik mihverlerin etkisini açıklamaya çalışmıştır. Kültürel ve ekonomik bölümler içeren teoriler de bir noktada bu coğrafi konumlamalar üzerine inşa edilmiştir. Bu jeopolitik yaklaşımların veya klasik kamu yönetimi siyasa üretim süreçlerinin, gelişen sorunları algı kapasitesi sınırlıdır. Bildiride eleştirel yaklaşımla nihai resme uzanan “mesele”nin anlaşılması hedeflenmektedir.

BIYOPOLİTİK

Robert Cox gibi dünya resmine eleştirel bakan akademisyenler, hegemonyanın devlet değil çıkar birliği oluşturmuş sınıflar düzeyinde sürdüğünü ve devletin araçsallaştığını işaret etmekte ve bu grubu *Nebülöz* (Nébuleuse) olarak adlandırmaktadırlar⁹. Kurumlar hegemonyanın oluşumunda çevre ülkelerinin elitlerini sisteme çekme ve hegemonya karşıtı fikirlerin gelişimini engelleme rolü oynamaktadır.¹⁰ “Devlet” olarak okuma esasen hegemon çekirdeği işaret etmektedir. Cox’a göre; “Hâkim sınıf, hegemonyasını önce içeride kurmakta, daha sonra maddi imkânlar, fikirler ve kurumlar aracılığıyla dış politikaya taşımaktadır.” Dünya etkileşen sosyal kuvvetlerin bir örüntüsü olarak tanımlanabilir. Bu örüntüde devletler, sosyal kuvvetlerin küresel yapıları ve belli ülkelerdeki yerel yapılandırmalar ilişkisinde, aracı ve ancak özerk bir role sahiptir¹¹ Susan Strange hegemonik gücü, uluslararası politik ekonomideki güvenlik, üretim, finans ve bilgi yapılarından kaynaklanan, bölgeselliği aşan yapısal gücünün sağladığını ifade etmektedir¹². Merkez devletleri büyük ölçüde kontrolü altına almış olan hegemon sınıflar (neo-liberal elitler), gelişmekte olan

---

⁸ Agamben 2013, s. 17, 145

⁹ ¹ Nébuleuse (Nebülöz), Dünya ekonomi politiğini ve düzenleme biçimini belirler, politikanın şekillendirilmesinde etkindir. Nebülöz içerisinde; uluslararası şirketlerin yönetici kadroları, ulusal temelli büyük işletmelerle sanayi gruplarını kontrol edenler ve mahalli temelli küçük kapitalistler yer almaktadır. (Robert Cox ve Michael G. Schechter *The Political Economy of a Plural World*, Routledge 2002).

¹⁰ Robert W. Cox, “Structural Issues of Global Governance: Implications for Europe. S. Gill içinde, *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*. Cambridge and Victoria: Cambridge University Press, s.62.

¹¹ Robert W. Cox, (1981), “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory” *Millenium. Journal of International Studies*, 10(2), aktaran Bostanoğlu, B. ve Okur, A. *Uluslararası ilişkilerde Eleştirel Kuram* (2 Baskı). Ankara: İmge. 2009, s. 30, 49.

¹² Susan Strange, “The Persistent Myth of Lost Hegemony”. *International Organization*, 1987 Sonbahar, 41(4), 551-574, s. 565.

ulus devletleri yerel-hegemonik izdüşümleri vasıtasıyla ağa dâhil etmektedirler. Strange, ABD hegemonik yapısal gücünün jeokültürel etkisini de ortaya çıkaran bir yaklaşımla “yabancı pasaportlu Amerikalı iş adamlarının, becerileriyle vatandaşı olmadıkları ABD’nin kültürel vatandaşları arasında yer aldıklarını” ifade etmektedir¹³. Devletlerin bu örüntüden sakınması demokratik kontrolün ve adaletin her alanda sistemleştirilmesi ile mümkündür. Demokrasi ve güvenlik açığı yaratılmamak zorundadır.

Bireyin öznelliği ve özgürlüğü ona iktidarın biçmiş olduğu rol ve alan ile sınırlı bir halde dönüşmüştür. Foucault’un betimlemesi ile “hayat artık iktidarın bir nesnesi haline gelmiştir¹⁴. Agamben biyoiktidarın hayat üzerindeki iktidarı temsil ettiğini ve bu iktidarın en önemli işlevinin hayatı yönetmek, nüfusu kontrol etmek olarak şekillendiğini öne sürmektedir. Kapitalizmin bu denli gelişimini de biyo-iktidarın disiplinci bir denetimle, bir dizi amaca ulaşmak için kendisine gereken uysal bedenler yaratmış olmasına bağlamaktadır¹⁵. O halde biyo-iktidar, iktidar konusunda asıl meseleyi bizatihi hayatın üretimi ve yeniden üretimi olduğu bir durum olarak ele almaktadır.¹⁶

Postmodern çağ girişinde biyo-iktidar ulus üstü bir yapıya taşınmış olup yeni kontrol mekanizmaları üretmektedir. Üretilen bu mekanizmalar “bios”u jeo-iktidarın hem öznesi hem nesnesi haline getirmektedir. Thomas Lemke hayat politikasının ekonomisini tartışırken, insan hayatının ve insani olmayan hayatın ticarileştirilmesinin ve sömürülmesinin gözlemlenebilir biçimlerini sorgulamaktadır. İktidar stratejilerinin hayata dair biyoteknolojik bilgiyi nasıl ele geçirdiğini gündeme taşıyan Lemke, biyopolitikanın; iktidar biçimlerinin, bilgiyi nasıl üretip dağıttığı sorunundan ayrı düşünülmemeyeceğini, eşitsizlik yapılarını, değer hiyerarşisini ve biyopolitik pratikler tarafından üretilen asimetrisini, hakikat düzeni sorunu olarak biyopolitikanın hesaba katmamızı sağladığını değerlendirmektedir¹⁷.

DİJİTAL PANOPTİKON

1785 yılında Mimar Samuel Bentham tarafından tasarlanan hapisanenin içinde yer alacak sistemlerin kardeşi Jeremy Bentham tarafından oluşturulması istenmiştir. Panoptikon kelimesi “pan” ve “opticon” olarak bilinen iki farklı sözcükten türetilmiştir. Pan kelimesi bütün anlamına gelirken, opticon kelimesi

---

¹³ Susan, Strange, (1988), “The Future of the American Empire”, 11.02.2013 tarihinde http://attachberlin.de/fileadmin/Sommerakademie/Strange_Future_of_USEmpire.pdf adresinden alındı.

¹⁴ Michel Foucault, “*Les mailles du pouvoir*”, *Diets et écrits* (Cilt 4). Paris: Gallimard, 1994, s. 194.

¹⁵ Agamben, 2013, s. 12

¹⁶ Michael Hard ve Antonio Negri. *İmparatorluk* (7. Baskı). A. Yılmaz, Çev. İstanbul, Ayrıntı. 2012, s.45

¹⁷ Thomas Lemke. *Biyopolitika*, U. Özmakas, Çev. İstanbul, İletişim, 2013, s.18, 157.

ise gözlemlenmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapı yerine getireceği göreve uygun olarak ‘‘Bütünü Gözetlemek’’ anlamına gelen Panoptikon adını alır.

Panoptikon’un en önemli özelliği, çok sayıda insanın gözetim altında tutulmasını amaçlamasıydı. Aynı zamanda bir sosyal reformcu olan J. Bentham, sosyal kurumları inceleyen ve çalışma alanı içine alan bir filozoftu. Onun ‘‘panoptikon’’ adını verdiği tasarıya göre, merkezinden bütün hücrelerin rahatlıkla görüldüğü ama gözetleyen gardiyanların hiçbir zaman hiçbir noktadan görünmediği asimetrik, tek yönlü bir gözetleme sistemi tasavvur edilir. ‘‘Görünmeden gözetleme’’ ilkesi ile gözetleyici orada olmasa ve hatta orada olup gözetlemiyor olsa dahi, kişiye gözetlendiği hissi empoze edilmektedir. Normal hapisane tasarımına oranla çok daha başarılı bir denetimi sağlayan bu sistem sayesinde kulede tek bir gardiyan dahi olmasa bile devamlı izlendiğini zanneden mahkûm bu sayede kendi hareketlerini kollamak zorunda olacaktır.

Bentham’ın geliştirdiği bu panoptikon isimli tasarı Michel Foucault’yu etkilemiştir. Foucault’nun iktidar anlayışının temelinde panoptikon sistemde bulunan *öz-denetim* yatar. Sürekli gözetleme hissi altında yaşamak. Foucault, 1975 yılında yazdığı ‘‘Hapishanenin Doğuşu’’ adlı kitabında Panoptikon’u bir iktidar metaforu olarak kullanır. Foucault, gözetimin ve gözetim araçlarının modern kurumlarda insanları *yönetmek* için temel enstrüman olarak kullanıldığını düşünmektedir. Sürekli denetim hissinde, davranışlarına her zaman dikkat etmek zorunda kalan bir insan.

Foucault toplumların hatta bütün dünyanın dev bir panoptikon olduğunu öne sürüyor. İktidarlar, artık o panoptikon tasarımında gördüğümüz dev kuleden ibarettir. ‘‘Dev kule’’ bizlerin, yani toplumdan insanların, asla vücudunu göremediği ve o gözetleyicinin sürekli bizi izlediğine inandığımız bir güçtür. Foucault, o kulenin tepesinde sürekli olarak gözetleyen iktidar imgesinin, aslında vücutsuz kulenin üzerinde yüksekte yer alan dev bir göz olduğundan söz eder; dev göz iktidarın gözüdür. İktidarın gözü mitolojide Horus’un gözünden farksızdır. Horus’un gözü, manevi anlamıyla, vicdanın gözünden hiçbir şeyin kaçmayacağını, insanın iç dünyasının her niyetini ve yaşamdaki her davranışını gözden kaçırmayan bu merhametsiz yargıcın keskin bakışını sembolize eder. Bu vicdanın 24 saat kapanmadan açık kalan gözüdür.

Her bireyin farklı olması aslında toplumu zenginleştiren ve tek tiplikten kurtaran bir durumdur. Foucault’ya göre eğer gözlemlendiğinin farkında olan insan, hareketlerini bir nevi baskı yöntemi olan bu yöntemlerle kısıtlarsa toplumda tek tiplik oluşur. Bireylerin birer canlı robotlardan farksız hale gelebileceği bir

durum orijinal fikirler üretmemizi ve orijinal tepkiler verme isteğimizi bastıracaktır¹⁸. Aynılaştan toplum ve insanlar.

Panoptikon, bireylerin özgürlüklerini *kurumlar* içindeki normlara hapsederek ve özel olanı kamusal içinde yok ederek işlevselleştirir. Süper-panoptikon, sınırları olmayan, özgür mekanlarda sürekli bir tutsaklık ve paranoya hali yaratır. Synoptisizm¹⁹ ise tüm dünyaya genişleyen sınırsız mekânda özgür olduklarını düşünen bireyler yaratır. Synoptisizmin çoğunluğu, sonsuz özgürlüklerle dolu bir dünyada yaşadığı yanılısamasına sahiptir²⁰.

S. Güven; “Kişisel bilgilerin her gün binlerce kuruluş ve devlet tarafından toplanarak mahremiyetin ya da özel alanın yok edilme durumuyla karşı karşıya bulunulmasına rağmen, gözetim araçları, toplu ya da bireysel bir tepkiyle karşılaşmadan çok hızlı bir şekilde artmaktadır”, dedikten sonra gözetimin meşruiyet nedenlerinin önem kazandığının altını çizmektedir. Özel yaşama dahil olan tüm davranışların detayları, gelişen teknolojinin olanakları sayesinde, kamusal alanda dolaşıma sokulmaktadır. En gündelik ve en mahrem kişisel veriler gerek devlete ait gerekse özel pek çok küresel veri tabanında dolaşım halindedir. Kamusala karşı her zaman bir sığınak işlevi görmüş olan özel alan, giderek artan biçimde kamuya açık gözetimin mekânı haline gelmiştir²¹ Thompson aynı olguya işaret etmektedir. “Kamusal” açık ya da “kamuya erişilebilir” olan anlamına gelmektedir. Kamusal olan bu anlamda görülebilir ve gözlemlenebilir olan, izleyicilerin önünde icra edilen, herkesin ya da çoğu kişinin görmesi, duyması ya da haberdar olmasına açık olandır. Bu anlamda *kamusal-özel ikiliği* kamusalığa karşı mahremiyet, görünürlüğe karşı görünmezlikle ilgilidir. Karar alma süreçlerinin mahremiyeti ise *arcana imperii*’ye yani prensin iktidarının insanların bakışlarından gizlendiği, ilahi irade gibi görünmez olduğu takdirde daha etkili ve amacına sadık olacağını savunan *devlet sırrı* doktrinine başvurularda haklı çıkarılmakta idi. Modern devletle birlikte bu kısıtlanmıştır. Kitle iletişiminin gelişimi ile özel alan üç bölümlü bir karakter almıştır. Alenileşmiş, dolayımlanmış ve özelleştirilmiş özel alanlar ortaya çıkmıştır²².

---

¹⁸ Konu ile ilgili olarak bkz; Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, İmge Kitabevi, İstanbul, 1992, *Hapishanenin Doğuşu*, İstanbul: İmge Kitabevi, 1992, Zygmunt Bauman, *Özgürlük*, K. Eren Çev. İstanbul, Ayrıntı, 2015, ss:17-42, Giorgio Agamben, *Dispozitiv Nedir? /Dost E*. Dedeoğlu Çev. İstanbul, Monokl, 2012, ss: 20-30

¹⁹ **Sinoptik**, Yunanca "eş görünümlü" demektir

²⁰ Merve Gücüyener “Panoptikonik Gözetimden Synoptisizme Gözetim Toplumu” Yüksek Lisans Tezi, 2011, <https://www.ulusaltezmerkezi.net/panoptikonik-gozetimden-synoptisizme-gozetim-toplumu/> s.129

²¹ Sevgi K Güven Gözetim Toplumu ve Toplumsal Meşruiyet, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE, 2007, s. 17, 118. <https://www.ulusaltezmerkezi.net/gozetim-toplumu-ve-toplumsal-mesruiyet/17/>

²² John B. Thompson, *İdeoloji ve Modern Kültür. Kitle İletişim Çağında Eleştirel Toplum Kuramı*, İ. Çetin Çev. Ankara, Dipnot, 2013, ss: 277-280.

Han, Bentham'ın girişiminin ahlaki ve biyopolitik bir yönü olduğuna işaret eder. Bentham panoptik kontrolden beklenen ilk amacı “ahlaken ıslah etmek” olarak düşünmüştür. Ancak Han bugün *şeffaflık* zorlamasının ahlaki veya biyopolitik değil ekonomik bir buyruk olduğunu söyler²³. Bu yönüyle de sinoptik bir olgu ile karşı karşıya kalmış oluruz. Han panoptikonun dışı diye bir alan kalmadığını bütün yerkürenin bütününü kapsadığını ifade etmektedir. Google ve sosyal ağlar panoptik bir biçime bürünüyorlar. Bugün gözetleme saldırı şeklinde gerçekleşmiyor. İnsanlar kendi rızaları ile panoptik bakışa teslim oluyorlar. Kendilerini teşhir ederek “*dijital panoptikon*” oluşumuna katkıda bulunuyorlar. Hem mahkûm hem de kurban aynı öznedir.²⁴

ENERJİ SPEKÜLASYONU

Dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük sorun insanların doğal kaynakları gittikçe daha çok kullanmaları ve tüketmeleridir. İnsanlığın doğal kaynakları tüketme hızı, doğanın kendini yenileme hızının %50 üzerine geçmiş durumdadır²⁵. Ancak tüketimde bölgeler/toplumlar arasındaki asimetri ve bunun sürdürülebilmesi, bazı ülkelerin kontrol altına alınmasını, kaynaklara erişim ve gelişmelerinin engellenmesini, nüfus artışının gezegene getireceği ek yükün sınırlandırılmasını gerektirmektedir ki konu itibarıyla jeopolitik kontrol kapsamlıdır.

Dünya genelinde enerji kaynakları insanlık için yeterli miktardadır. 1971 ile 2016 arasında dünya toplam birincil enerji kaynağı (TPES) neredeyse 2,5 kat artış göstermiştir (5.523 mtoe'den 13.761 mtoe'ye²⁶). Genel olarak bakıldığında 2011 yılı itibarıyla üretilen birincil enerji²⁷ miktarı 13.202 mtoe⁽²⁾ olup tüketim 13.113 mtoe dur. Kişi başına düşen enerji üretimi 1.88 toe dir. 2012 yılı itibarıyla ham petrol ve doğal gaz üretimleri tüketimden fazla vermektedir²⁸. Küresel petrol üretimi Libya ve diğer bölgelerdeki kesintilere rağmen günlük 1,1 milyon varil artış göstermiştir. Buna karşılık küresel petrol tüketimindeki artış ise 0,6 milyon varil/gün dür. Küresel doğal gaz üretimi *yüzde 3,1* oranında (ABD yüzde 7,7) artmış tüketim artışı *yüzde 2,2* düzeyinde kalmıştır. Küresel enerji tüketimindeki payı yüzde 30,5 olan kömürün tüketim artışı yüzde 5,4 olurken üretim artışı yüzde 6,1 olmuştur²⁹. Dünya kanıtlanmış petrol rezervi, 2012

---

²³ Byung Chul Han, *Şeffaflık Toplumu*, 2. Baskı. H. Barışcan Çev. İstanbul, Metis, 2017 s. 71.

²⁴ Han, age., s.72

²⁵ WWF Türkiye. (2013). <http://www.wwf.org.tr>. 03 03, 2013 tarihinde http://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/ayak_izinin_azaltilmasi/ adresinden alındı

²⁶ Mtoe: Milyon ton petrol eşdeğeri, toe: ton petrol eşdeğeri.

²⁷ Kömür, petrol **enerjisi** ibi dönüşüme uğramaksızın elde edilmiş **enerji birincil**; bunların dönüşüme uğramasıyla elde edilmiş elektrik, benzin gibi **enerji** ikincil enerji kaynaklarıdır.

²⁸ IEA. International Energy Agency. *Key World Energy Statistics*. Paris: 2013, s. 33, 48

²⁹ BP Statistical Review of World Energy (2012), 21.02.2014 tarihinde http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf adresinden alınmıştır.

yılında yüzde 7,7 artışla 1,520 milyar varilden 1,668 milyar varile yükselmiştir. 2011 yılında 44,8 yıl olan dünya petrol rezerv ömrü 2012 yılı sonunda 52,9 yıla çıkmıştır³⁰. 2017 yılında yapılan ölçümde ise küresel olarak kanıtlanmış petrol rezervleri, 0,5 milyar varil (-0.03%) ile 1696.6 milyar varil seviyesine gerilediği hesaplanmış olsa da . bu durum, 50,2 yıllık küresel üretimi karşılamaya yeterli görülmektedir.³¹ Doğalgaz ise 61 yıl/üretim kapasitesindedir. Kayaç gazı ve petrol üretimindeki artış ve arktik bölgelerde yeni kaynakların ortaya çıkması, bu süreleri her geçen gün artırmaktadır. Petrol rezervlerinin daha uzun süre dünyayı besleyecek yeterlilikte olduğu görülmektedir. Son olarak 2015 yılında 9.384 mtoe toplam yakıt tüketimine karşılık üretim 13 647 mtoe olarak gerçekleşmiştir. Yeterli kaynaklar, ancak ulaşım imkanları kısıtlandığı takdirde (fiziki, mali vb.), elinde bulundurana pozitif asimetric bir güç bahsedebilir aksi takdirde *bolluk kontrol edilemez*.

Alman İstihbarat Teşkilatı BND'nin öngörüsü gerçekleşmiştir. BND tahminlerine göre 2020 yılından itibaren Dünya'da önemli bir petrol ve gaz ihracatçısı haline gelmesi beklenen ABD bu işi 2019'da başaracaktır. Orta Doğu ve diğer alanlarda ciddi değişimlere yolaçacak olan bu gelişme konusunda ABD'li yetkililerin fazla konuşmak istemediklerine dikkat çekilmektedir³² Nitekim Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), ABD'nin Rusya'yı geride bırakarak en geç 2019'da dünyanın en büyük petrol üreticisi olacağını açıklamışken ABD ham petrol üretimi geçen yıl sonlarında 1970'lerden beri ilk defa, günde 10 milyon varilin üzerine çıkararak. en büyük petrol ihracatçısı olan Suudi Arabistan'ı geride bırakmıştır³³.

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) tarafından yayınlanan “Dünya Enerji Görünümü 2012” raporuna göre iklim değişikliğinin tehlikeli sonuçlarından korunmak için bilinen fosil yakıtı rezervlerinin *üçte ikisinin* yeraltında bırakılması gerekirken tüketim kapitalizminin artan kaynak ihtiyacı sınır tanımamaktadır.

Ulusal kaynak yeterliliği, küresel kaynakların ve nakit akışının kontrolünü terk etmekle ilgili bir konu değildir. Keohane da başat güç konumuna gelmek isteyen bir ülkenin kontrol altına almak zorunda olduğu alanları; ekonomik verimlilik,

---

³⁰ BP. Oil Reserves, Statistical Review of World Energy 2013, 10.06.2014 tarihinde <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/energy-economics /statistical-review-of-world-energy-2013/review-by-energy-type/oil/oil-reserves.html> adresinden alındı.

³¹ BP. Statistical Review of World Energy 2013, s. 13, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate /pdf / energy- economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf> (Erişim Tarihi 20.08.2018)

³² Die Welt (17.01.2013), Öl-Schwemme der USA wird Nahen Osten verändern, 22.05.2013 tarihinde <http://www.welt.de/politik/ausland/article 112852474/Oel-Schwemme-der-USA-wird-Nahen-Osten-veraendern.html> adresinden alındı.

³³ Haberrürk, (28.02.2018) “ABD dünyanın en büyük petrol üreticisi olacak” <https://www.haberturk.com /abd-dunyanin-en-buyuk-petrol-ureticisi-olacak-1855017-ekonomi> (Erişim Tarihi 10.08.2018)

sermaye hareketlerini kontrol ve etkileme, hammadde ve enerji kaynaklarına ulaşım ve kontrol, ileri teknoloji gerektiren malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğü sürdürmek olarak sıralamaktadır.³⁴

GIDA, SU VE NÜFUS KONTROLÜ

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan insanlar, Hindistan'da yaşayanlara göre kişi başına yaklaşık dokuz kat fazla doğal kaynak kullanmaktadır. Dünyadaki herkes bir Kuzey Amerikalı kadar tüketse dört, bir Avrupalı kadar tüketse üç, Türkiye'de yaşayan bir kişi kadar tüketse bir buçuk gezegene ihtiyaç vardır.³⁵ “Genetik Devrim-Yeşil Devrim” başlıkları altında Dünya'da açlığı giderme propagandası, örtülü olarak ve bazen açıktan, on bin yılı aşkın süredir insanlığın ortak malı olan tohumları şirketlerin malı haline getirmiştir.³⁶ Dünya çiftçileri ulus-üstü bir düzine kadar şirketin kontrolü altına sokulmaktadır³⁷ GDO'lu (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) tohum kullanımı sonucunda verim düşüşü ve artan maliyetlerden borçlarını ödeyemeyerek intihar eden Hintli çiftçi sayısının 2002-2008 yılları arasında 125.000'e ulaştığı, Hindistan Tarım Bakanlığı'nın resmi verilerine göre her ay 1000 çiftçinin intihar ettiği belirtilmektedir³⁸ Dünya'da GDO'lu üretim yapılan alanlar 2013 yılı itibarıyla 100 katına çıkmıştır.³⁹

Hayatın çekirdeğinde bulunan “gıda” halen insanlığa yeterli düzeydedir. Bugün dünya genelinde 12 milyar kişiye yetecek gıda maddesi üretilmektedir⁴⁰ Bununla bağlantılı olarak, Uluslararası Hububat Konseyinin (IGC) araştırmalarına göre, küresel buğday üretiminde rekor yükseliş yaşanmaktadır⁴¹ Sorun “kontrolün” aşılp kaynaklara ulaşılmasında, borsalardaki spekülasyon fiyatlandırmalar veya

---

³⁴ Robert O.Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton Uni.Press, 1984, ss .49-64

³⁵ WWF Türkiye, 2013, s. 6

³⁶ Kenan Demirkol, *GDO Çağdaş Esaret*, (2. Baskı), İstanbul: Kaynak Yayınlar. s. 94, 111

³⁷ Richard Freeman, (08.12.1995). “Control by the Food Cartel Companies” 04 12, 2013 tarihinde http://www.larouchepub.com/other/1995/2249_cartel_companies.html. adresinden alındı

³⁸ Andrew Malone, (03.11.2008.). “The GM genocide: Thousands of Indian farmers are committing suicide after using genetically modified crops”. 11 11, 2013 tarihinde <http://www.globalresearch.ca/the-gm-genocide-thousands-of-indian-farmers-are-committing-suicide-after-using-genetically-modified-crops/10829>. adresinden alındı.

³⁹ Haber 7. (24.07.2013). “GDO'lu üretim alanları 100 katına çıktı”. 01 10, 2014 tarihinde <http://ekonomi.haber7.com/sectorler/haber/1053958-gdolu-uretim-alanlari-100-katina-cikti>. adresinden alındı.

⁴⁰ DEZA. (2014). *DEZA Glossar*. (D. f. Schweizerische Eidgenossenschaft. Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten, Dü.) 02 13, 2014 tarihinde http://www.deza.admin.ch/glossary_popup.php?item ID=178653&lang ID =6. adresinden alındı.

⁴¹ Hürriyet Gazetesi. (06.03.2014). “Hububat üretimi 2 milyar tona, buğday rekora gidiyor”. 03 06, 2014 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tarim/25950852.asp>. adresinden alındı.

arz kısıtlamalarında yatmaktadır. Uygun fiyatlarla gıda ulaşımı ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir (Batı toplumlarında örneğin 2006 yılı rakamları ile Almanya da tedarik oranları patatesten yüzde 112, buğday da yüzde 116, sığırtinde yüzde 123 tür⁴²). Gıdaya ulaşım hakkı temel insan hakları içerisinde yer alırken “gıda egemenliği” her geçen gün artan oranda özel/uluslararası şirketlerin eline geçmektedir.⁴³

1972-1975 yılları arasında küresel ölçekte yaşanan kıtlık dikkatleri tahıl üretim ve dağıtımına çekmiştir. Yapılan inceleme ve araştırmalarda sorunun tahıl yokluğundan değil tahılın tamamının ABD firmalarından kaynaklandığı görülmüştür. Fiyatlar kasıtlı olarak yükseltilmiştir. Dünya tahıl rezervlerinin %95’i o tarihler itibarıyla altı büyük şirketin elinde bulunmaktadır⁴⁴. Bugün perakende sektörünün de yabancı firmaların eline geçmiş olduğu göz önüne alınırsa yerel hükümetlerin fiyatların kontrolü konusunda yapabileceği hiçbir şey yoktur.

Gıdanın üretimi, niteliği, kontrolü, yönetiminin tekellerde bulundurulması olarak gıda egemenliği, Kissinger’e atfedilen “*gıdayı kontrol eden insanlığı kontrol eder*” deyişini adım adım gerçekleştirmektedir.

1996 yılında yapılan Dünya Gıda Zirvesi’nde “*Gıda Güvenliği*” tanımı "eğer bir nüfusun her zaman fiziki, sosyal ve iktisadi olarak gıdaya ulaşımı varsa, eğer bu gıda beslenme-bilimleri açısından miktar, çeşit ve kalite açısından uygunsa ve uygun bir kültür tarafından onaylanıyorsa gıda güvenliği söz konusudur” şeklinde kabul görmüştür. Bugün Dünya genelinde 852 milyon insan yetersiz beslenmektedir. Bugün Dünya genelinde 12 milyar kişiye yetecek gıda maddesi üretilirken, açlık bugün ne teknik ne de yetersizlik sorunudur.⁴⁵ Bu konuda dikkat çekici husus yetersiz beslenen nüfusun yarısını küçük çiftçi ailelerin (asırlardır üretici olan kesim) oluşturmasıdır. Diğerleri %20 vatansızlar, %29 kentliler, %10 orman köylüleri, balıkçılar ve göçebelilerdir.

Svalbard Küresel Tohum Deposu'nun⁴⁶ finansmanı incelemeleri başta Rockefeller ailesinin kurmuş olduğu vakıf ve örgütler üzerinde dikkat toplamıştır. 1960 yılında John D. Rockefeller III. tarafından kurulan Ziraat

---

⁴² FNL. (2014), *Nahrungssicherheit*, 13.02.2014 tarihinde http://fnl.de/uploads/media/FNL_Heft_Nahrungssicherheit_01.pdf adresinden alındı. s. 14,15.

⁴³ Anne Schweigler, (2014, 01 23). “Monopol und Elend”. 02 24, 2014 tarihinde <http://www.welt-ernaehrung.de/2014/02/06/monopol-und-elend-gastbeitrag/>. adresinden alındı.

⁴⁴ Engdahl, *Ölüm Tohumları* ss:27-38

⁴⁵ DEZA, 2014

⁴⁶ Global Crop Diversity Trust (GCDDT- Küresel Hasat Çeşitliliği Örgütü) aracılığıyla işletilen Norveç’in kuzeyindeki Spitsbergen adasında "Svalbard Küresel Tohum Deposu" adı verilen ambar. Dünyanın dört bir yanından yaklaşık 3 milyon farklı tohum donmuş bir dağın 130 metre altına inşa edilen ambarda özel ambalajlarda saklanıyor. http://www.engdahl.oilgeopolitics.net/Auf_Deutsch/Saatgutbank_des_Bill_Gates_in_/saatgutbank_des_bill_gates_in_.HTM (Erişim Tarihi 11.05.2018).

Geliştirme Konseyi (Agriculture Development Council), Ford Vakfı ile güç birliği ağı oluşturmuştur. Uluslararası Pirinç Araştırma Enstitüsü (International Rice Research Institute, IRRI-Los Baños/Filipinler), Uluslararası Buğday ve Mısır Islah Merkezi (International Center for Wheat and Maize Improvement, CIMMYT-Meksika), Uluslararası Tropikal Ziraat Araştırmaları Merkezi (International Research Center for Tropical Agriculture, IITA-Nijerya), Uluslararası Ziraat Araştırmaları Danışma Grubu (Consultative Group of International Agricultural Research, CGIAR) gibi örgütlenmeler ve eylemleri hâkim sınıf hegemonyasının kontrol altına almak istediği *gıda emperyalizminin kurucu alanlarını* göstermektedir.

Birçok küresel şirketle iş birliği halinde NGO'lar ve araştırma merkezleri üzerinden yayılan Rockefeller grubunun, "CGIAR"⁴⁷ projesi mercek altına alınmaktadır. "Rockefeller Vakfı'nın onlarca yıllık stratejisinin bir parçası olarak bilimi öjenik'in"⁴⁸ hizmetine sunmakla suçlanmaktadır.⁴⁹ Titizlikle planlanmış bir strateji izleyen Rockefeller grubu, 1972 yılında ilk Birleşmiş Milletler-Uluslararası Çevre Konferansını da düzenlemiş ve eylemlerini perdeleme gayreti göstermiştir.

ABD Ulusal Güvenlik Kurulunun H. Kissinger Başkanlığında hazırlamış olduğu bir rapor J. Brewda tarafından ortaya çıkarılarak kamuoyuna duyurulmuştur. 200 sayfadan oluşan rapor "Gıda Kontrol Soykırımı" olarak adlandırılmakta, Dünya nüfus artışının "ABD Güvenliği ve Denizaşırı Çıkarlarına Etkisi" incelenmektedir. Raporda az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışının engellenmesi konu edilmektedir⁵⁰ NSSM 200 (Ulusal Güvenlik Çalışması Bildirgesi 200) benzer şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nin eski sömürge sektöründeki nüfus artışı ile tehdit edildiğine karar vermiştir. Rapor ABD'nin "özel politik ve stratejik çıkarları" olan 13 "önemli ülkeye" özel ilgi göstermektedir. Hindistan, Bangladeş, Pakistan, Endonezya, Tayland, Filipinler, Türkiye, Nijerya, Mısır, Etiyopya, Meksika, Brezilya, ve Kolombiya. Bu ülkelerdeki nüfus artışının özellikle endişe verici olduğunu, zira bunların siyasi, ekonomik ve askeri gücünü göreceli olarak artıracığını iddia etmektedir. Örneğin Nijerya ile ilgili olarak: "Kıtadaki en kalabalık ülke olan ve 1970 yılında tahminen 55 milyon insanın

---

⁴⁷ CGIAR Uluslararası Ziraat Araştırmaları Danışma Grubu (Consultative Group of International Agricultural Research).

⁴⁸ Öjenik, ilk kullanımı Eflatun'a kadar gitse de, modern anlamıyla ilk olarak Sir Francis Galton tarafından ortaya atılmış, sağlıklı ceninleri ayırıp, sağlıklı ceninler yetiştirmenin yollarını arayan, bilimselliği tartışmalı bir toplumsal akım veya toplumsal felsefedir.

⁴⁹ William Engdahl, (18.08.2010). "GMO Crop Catastrophe in USA a lesson for World". 01 08 2018 tarihinde http://www.engdahl.oilgeopolitics.net/GMO/GMO_Crop/gmo_crop.html adresinden alındı.

⁵⁰ Joseph Brewda, (08.12.1995). "Kissinger's 1974 Plan for Food Control Genocide". *Executive Intelligence Review*. 01 08, 2018 tarihinde http://www.larouchepub.com/other/1995/2249_kissinger_food.html adresinden alındı. F. William Engdahl, *Ölüm Tohumları*, (4. Baskı), İstanbul, Bilim&Gönül, 2013, ss: 47-51.

yaşadığı Nijerya nüfusunun bu yüzyılın sonuna kadar 135 milyona çıkması bekleniyor. Bu da Nijerya için giderek artan siyasi ve stratejik bir rol anlamına geliyor” değerlendirmesi mevcuttur. Nijerya bugün terörizm pençesindeki bir ülke halindedir.

Gerek aynı paraleli teşkil eden “Kalıtımla İslah” yayımları ve organizasyonları, gerekse hayatın çekirdeği “tohum”u kontrol gayretleri bu konularla ilgilenenlerin ciddi olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Büyüyen hegemonyanın çekirdek sınıfı Tanrı rolüne soyunmuştur.

Kalıtımla ıslah biyo-etik tartışmalarında yeniden ortaya çıkmış olan ve ABD mahreçli bir konudur. J. Goldberg “modern teknolojilerin ‘uygun olmayan’ kitlelerde görülen nüfus artışı üzerindeki doğal sınırlamaları kaldırması ve ‘yüksek kaliteli’ grupların siyahi ve esmerler tarafından ‘lekelenmesi’ ihtimali”nin entelektüelleri korkuttuğunu belirtmektedir. E. Black’e atfen; kalıtımla ıslah seferberliğinin Carneige Enstitüsü yayımlarından doğup Rockefeller Vakfı’nın araştırmacıları tarafından onaylandığını” söylemektedir⁵¹ Aynı tutumun İngiltere’de de görüldüğünü belirten Goldberg, burada kriminal yaklaşımın daha ağır bastığını işaret etmektedir. Murray’a atfen; “Nüfus artışında ‘yanlış’ insanların ‘doğru’ insanları geçmesinin İngiltere’de bozulmaya neden olabileceği” endişesinin bulunduğunu ifade etmektedir. İngiliz Sosyalizmi’nin kalıtımla ıslah yandaşı dolu olduğunu belirtmekte ve B. Shaw, F. Sidney, H. Laski ve H.G. Wells’i örnek göstermektedir⁵². Liberal ekonominin kurucularından John M. Keynes liberal kişilik olarak tanınmasına karşılık, 1945 yılında İngiliz Kalıtımla İslah Derneğinin yönetim kurulunda bulunmuş olması, ıslah düşüncesinin etkisini göstermesi açısından önemlidir.

John D. Rockefeller tarafından az gelişmiş ülkelerde nüfus artışını engellemek amacıyla 1952’de kurulan New York merkezli Nüfus Konseyi (Population Council) aile planlaması faaliyeti örtüsünde, gelişmekte olan ülkelerde kısırlık faaliyetleri yürütmekle suçlanmaktadır. Prof. Dr. Bülent Tıraş’a göre kısırlık Türkiye’de 2005 yılında yüzde 15’lere çıkmış. 2009’da ise bu oranın yüzde 25’lere ulaştığı tahmin ediliyor. Yani Türkiye’de her dört kişiden birinin kısırlaşmış durumda!⁵³ Az gelişmiş ülkelerde nüfus değişik yöntemlerle kontrol altına alınmaya çalışılmakta, gıda üretimini ve dağıtımında inisiyatifin ele geçirilmesi suretiyle insanlık ve değişik canlı formları üzerinde (bios) karar alma

---

⁵¹ Johan Goldberg, *Liberal Faşizm. Mussolini’den Anlam Politikalarına Solun Gizli Tarihi*, Çev E. Günsel İstanbul, Pegasus, 2010, s. 254.

⁵² Murray, C. (2000). Deeper into the Brain, *National Review*, Leonard T. C. (2003-Kış),.More Mercifuland Not Less Effective: Eugenics and American Economics in the Proressive Era, *History of Political Economy* 35/4, aktaran Goldberg, s.252, 255.

⁵³ Gıda Hareketi. (23.06.2010).” Hızla Artan Kısırlığın Perde Arkası”. 03 12, 2013 tarihinde <http://www.gidahareketi.org/Hizla-Artan-Kisirligin-Perde-Arkasi--796-haberi.aspx>. adresinden alındı. Kenan Demirkol, *GDO Çağdaş Esaret*, 2. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınlar. 2011, s.329.

gücü özelleştirilmekte, bu yönde siyasal, ekonomik ve hatta askeri baskı kurulmakta⁵⁴ akademik araştırmalar engellenmektedir⁵⁵.

Hayatın çekirdeği “tohum” jeopolitik-ekonomik kontrolün nesnesi haline gelmiştir. Yasaların baskı yoluyla reçete edilerek, tohumların satış ve takasını, tekrar toprağa verilmesini engelleme çalışmaları 2005 yılından beri Latin Amerika çevresinde dile getirilmektedir. Son yıllarda tohum üretiminin özelleştirilerek kontrol altına alınması yönünde değişik stratejiler uygulanması artarak devam etmektedir. Bir yanda tohum ticareti ve piyasalara girişi ile ilgili, diğer yanda tohumların fikri mülkiyeti (TRIPS) ile ilgili birbirini tamamlayıcı baskıcı ve kısıtlayıcı yasal düzenlemeler yapılmaktadır.⁵⁶ Tarımda standardizasyon ve tohum üretiminin kontrol altına alınması, Dünya Bankası yapısal düzenleme kredileri ile kabul ettirilen teşvik uygulamalarının azaltılması bağlamında vahim bir hal almıştır.

Kaynaklara ulaşım kısıtlanmaksızın bolluk kontrol edilemez. Gıda kontrolü üzerinde manipülasyonlar geliştiren örgütlerin başında Genetik Gıda üretim firmaları gelmektedir.⁵⁷ A. Şahinöz, “Kuzey’de sınırlı sayıda üreticiyi yoğun bir biçimde destekleyerek oluşturulan ‘yapay piyasaların’, Afrikalı ya da Asyalı çiftçilerin geleceğini tehdit etmekle kalmayıp Güney’in, makroekonomik ve sosyal dengelerini bozarak kalkınma dinamiklerini de tahrip ettiğini” vurgulamaktadır. “Günümüzde, OECD’nin verilerine göre, üretici başına yıllık tarımsal sübvansiyon miktarı ABD’de 21.000 ve AB’de 16.000 dolara ulaşmış durumdadır. Sübvansiyonlar üretim artışını, üretim artışı ise fiyatların düşüşünü hızlandırmaktadır. Üretim-fiyat kısır döngüsü Güney’in tarımsal gelişme dinamiklerini yok ederek, 1948 İnsan Hakları Beyannamesi’nde ve BM’nin temel ilkeleri arasında yer alan ‘gıdaya ulaşım hakkı’nı da ihlal etmektedir”.⁵⁸ Sübvansiyon kısıtlamaları, finansal gıyotinin ile tehdit edilen “ötekilere” uygulatılmaktadır.

---

⁵⁴ Coalition Provisional Authority: (Irak İşgali sonrasında kurulan Geçici Koalisyon Otoritesi) Irak yasalarını değiştiren-Lahey Konvansiyon ile yasaklanmış bir uygulamadır- 100 maddelik direktifin 81. maddesi ile Iraklı çiftçilerin tohumu saklaması yasaklanmış, patentli tohum kullanma zorunluluğu getirilmiştir. Genetiği Değiştirilmiş (GD) bitkiler için zarar gören çevre ya da canlılar için herhangi bir tazminat davası açılmayacaktır. (Demirkol, 2011, s. 130).

⁵⁵ Bakınız; <http://info.kopp-verlag.de/hintergruende/enthuellungen/f-william-engdahl/wissenschaftliche-fachzeitschrift-buckelt-vor-monsanto-zieht-kritische-studie-zurueck.html>, ayrıca K. Demirkol, 2011, s. 188-213. Türkiye’de soyanın üretiminin çöküşü için bkz. <http://www.yenimesaj.com.tr/?artikel,10002191/19.05.2010> M. Bayraktar. (11.01.2014).

⁵⁶ Schweigler, 2014

⁵⁷ Marcia Merry Baker, (08.12.1995). Who Is Responsible for the World Food Shortage. *Executive Intelligence Review* https://larouchepub.com/other/1995/2249_food_intro.html (Erişim Tarihi 10.08.2018)

⁵⁸ Ahmet Şahinöz ve diğerleri (2004), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Tarımı, 12.02.2014 tarihinde [http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/aaccd2766ec67ae_ek.pdf?tipi=14&sube=adresinden alındı](http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/aaccd2766ec67ae_ek.pdf?tipi=14&sube=adresinden%20alindi) (Erişim Tarihi 17.07.2018)

Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) 2011 yılı tohum raporunda 9,9 milyar dolar değerindeki Dünya tohum ihracatında önde gelen ülkelerin sırasıyla; Fransa (1,6 milyar dolar), Hollanda (1,5 milyar dolar) ve ABD (1,4 milyar dolar) olduğunu belirtmiştir⁵⁹ (TEB. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı). Şirketleşmiş medya, demokrasinin “aleniyet” ilkesinin yüklenicisi olması gereken noktada “ticaretin yanında yer almakta”⁶⁰ kamu bilgilendirilerek konu kapsamlı olarak tartışılmamaktadır.

Bugün dünyaya yönelik en önemli diğer bir sorun su yetersizliği ve havza kirliliğidir. Ancak BM Genel Kurulu eski başkanlarından olan Jan Eliasson, dünyadaki su sorununun su kaynaklarının kıtlığından dolayı değil, kötü yönetilmesinden kaynaklandığına dikkat çekmektedir.⁶¹ Elektrik üretmek için 49 yıllığına özel şirketlere verilen bu "HES"leri alan firmalar, sadece sudan elde edilen enerji kullanım hakkını değil, buldukları bölgelerdeki madencilik, tarım ve suyun tüm kullanım haklarını da ellerine almak istemektedirler.

ARAZI SOYGUNU

Biyogüvenlik kapsamında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ve insan varlığını tehdit eden diğer bir olay “Yeni Kolonicilik” ve “Arazi Soygunu” (Landgrabbing) yarışında kendisini göstermektedir. Hegemonya verimli tarım arazilerini ele geçirerek gıda kontrol ve egemenliğini küresel ölçekte ele geçirmek istemektedir. 2007 yılından itibaren, bankalar, yatırım fonları ve ortaklıkları ve aynı zamanda dev bir özelleştirme dalgası güney yarım kürede yüz milyonlarca küçük çiftçi, balıkçı ve hayvan yetiştiricisini geçim kaynaklarından yoksun bırakarak, önemli bir insan kitesini kamplarda yardım ile yaşar hale getirmiştir.

2008 Finansal krizini takip eden dönemde, sadece Ekim 2008 ve Haziran 2009 arasında Dünya genelinde en az 47 milyon hektar toprak alan satın alma ile küresel finans şirketleri ve firmaların kontrolüne girmiştir. Bu miktar İsveç'in yüzölçümüne ve bununla birlikte Avrupa Birliğinin tarıma elverişli topraklarının çeyreği kadar bir kesime eşittir bu toprakların da yaklaşık %75'i Afrika da yer almaktadır ve bu durum kıtanın en az 23 ülkesinde cereyan etmektedir. Bunların arasında krizle sarsılan Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Sudan, Etiyopya, Mali gibi ülkeler de bulunmaktadır. Dikkat çekici olan bölgesel raporlarda bu durumun kapalı geçilmesidir. Oakland Enstitüsü, “Wall Street Kurtları”nın “önümüzdeki iki yıl içinde 400 milyon hektar tarım arazisini satın

---

⁵⁹ TEB. İhracat Gn. Md.lüğü, Tarım Ürünleri D. Bşk.lığı. (2013). *Tohumculuk*. Ankara: Ekonomi Bakanlığı.

⁶⁰ The Thistle Editör Yazısı. (2001, June/July). Continuing the Green Revolution: The corporate assault on the security of the global food supply. *The Thistle*, 13(4). <http://www.mit.edu/~thistle/v13/4/food.html>. adresinden alındı (Erişim Tarihi 17.07.2018).

⁶¹ Jan Eliasson, (23.08.2011). *Dünya "su" İçin Birarada*. 02 12, 2014 tarihinde http://www.enerjihaber.com/dunya_su_icin_birarada-26-haber-245.html. adresinden alındı.

almak için hazırlık yaptıklarını”⁶² öne sürmektedir. Çatışma sürecinin merkezinde büyük orman sahalarının ticari ziraata uygun tarım ve mera alanlarına dönüştürülmesi de bulunmaktadır. Bu duruma direnen çiftçilerin sesleri fazla duyulmazken⁶³, Avrupa’nın terör gerekçeli müdahale potansiyeli daha fazla konu edilmektedir. Raúl Zibechi anayasal olarak “toprak satılmama kararının kaldırılmasını müteakip son 30 yıl içerisinde sadece Latin Amerika’da, 5000 adet 25 milyon hektar arazi ve üzerinde kurulu 5000 yerel birimin elden çıktığını”⁶⁴ belirtmektedir.

Halen Fransız Kuvvetlerinin denetimi altına sokulmuş olan Mali 2003 yılında “Arazi Soygunu” faaliyetlerine karşı köylü hareketlerinde Dünya genelinde öncü bir rol oynamıştır. Mali Hükümeti tarafından çiftçilerden 800 bin imza, parmak izi toplanarak Dünya Ticaret Örgütü’nün tahkimine gidilmiş, ABD ve Avrupa’nın pamuk üretimindeki dampingine karşı başarı kazanılmıştır. Aynı şekilde Monsanto şirketinin ürettiği genetiği değiştirilmiş Bt-Pamuğu (böceklerle dayanıklı) tohumunun girişini -komşusu Burkina Faso’nun aksine- engellemiştir. Ocak 2007 de 80 ülkeden 500’ün üzerinde çiftçi delegenin katıldığı konferansta 1996 yılından beri Via Campesina küçük çiftçi örgütü’nün adım adım geliştirdiği "Gıda Egemenliği" konseptinin yayılması konusunda tavsiye kararı alınmıştır. Ancak Mali Yönetimi, Dünya Bankası ve diğer finans kuruluşlarının baskısı ile 2003 yılından 2011 yılına kadar 540 bin hektar alanı satmak zorunda kalmış, 370 bin hektar alanın sözleşmesi tamamlanmıştır. Bu alan Nijer nehrinin suladığı ve 700 bin civarında insanın göçebe hayvancılık ve tarım yaptığı bir bölgedir. Mali genelinde 2,5 milyon hektar alan satışa zorlanmaktadır.⁶⁵ Böylesi bir durum ister istemez şu sonucu ortaya çıkarmaktadır: *Kültürel/Dini bölünmeler yarat, şiddeti tetikle, müdahale et ve arazilere el koy!*

International Food Policy Research Institute 2006-2009 verilerine göre Ukrayna tarım arazileri *talán* hedefindedir. İlginç olanı 2008 yılı itibarıyla Libya bu ülkeden 250 bin hektar alan satın almıştır. 2009 yılında ABD Merkezli Morgan ve Stanley firması 40 bin hektar alan satın alırken, İngiliz Landkom 100 bin

---

⁶² Oakland Enstitüsü. (2014, 02 28). *Press Release: Wall Street Banks Eye American Farmland, Threaten Future of U.S. Agriculture.* 01 23, 2014 tarihinde <http://www.oaklandinstitute.org/press-release-wall-street-banks-eye-american-farmland-threaten-future-us-agriculture>. adresinden alındı.

⁶³ Olaf Bernau, (02.05.2012). “Landgrabbing: Neokolonialer Landraub in Afrika.Der globale Widerstand wächst.” 02 11, 2014 tarihinde <http://www.forumcivique.org/de/artikel/landgrabbing-neokolonialer-landraub-afrikader-globale-widerstand-w%C3%A4chst>. adresinden alındı. (Erişim Tarihi 01.08. 2018).

⁶⁴ Raul Zibechi, (2011). *Territorien des Widerstands. Eine politische Kartografie der urbanen Peripherien Lateinamerikas.* Berlin: Assoziation A, aktaran Olaf Bernau, *Der globale Widerstand wächst ,ak-analyse & kritik-zeitung für linke Debatte und Praxis / Nr. 569 /17.2.2012.* (Erişim Tarihi 01.08. 2018).

⁶⁵ Bernau,2012, a.g.m.

hektar alan kiralamıştır.⁶⁶ Kıırım'da da yeni yönetim tahsis ve özelleştirmeleri durdurmuştur.⁶⁷

TÜRKİYE'DE GELİŞEN RESİM

Türkiye'de kısırılık oranı şiddetli bir hızla artmaktadır. 1975 yılında Türkiye'de yaklaşık yüzde 2 olan kısırılık; 2004'de yüzde 10, 2005'de yüzde 15 2009'da yüzde 25'ler civarına yükselmiştir. Yine, 1970'li yıllarda Türk erkeklerinde 1mm³ te 125 milyon dolayında olan sperm sayısı, 2010'lara gelindiğinde 5 kat azalarak 20-25 milyona gerilemiştir.⁶⁸

Türkiye'de Çevre ve Şehircilik Bakanı E. Bayraktar yabancılara tarım arazisi satışının önünü açan 18 Mayıs 2012 tarihli 6302 sayılı yasanın yürürlüğe girmesinin ardından, 6 ayda 6 milyon metrekareye yakın tarım arazisinin yabancılara satıldığını belirtilmiştir.⁶⁹ Yasa ile yabancı gerçek kişilerin toprak alım sınırı 25 dönümden 300 dönüme çıkarılmıştır. Ayrıca Bakanlar Kurulu ile bu alım miktarının 600 dönüme kadar çıkarılabilmesine imkân tanınmakta olup ortaklarının tamamı veya büyük bir bölümü yabancı olan şirketler için tarım arazisi ve tarım dışı arazi alım sınırlaması da kalkmıştır. Az gelişmiş Afrika ülkelerine uygulanan politikaları Türkiye coğrafyasında da görmek mümkün hale gelmiştir.

2012 yılı itibarıyla bir önceki yıla nazaran Türkiye'nin tohum ihalatı yüzde 248,5 oranında artarak 183,2 milyon dolara ulaşmıştır. İthalattaki en büyük pay sebze tohumlarındadır (yüzde 66,9).⁷⁰ Türkiye'de hibrit tohum üretimin yüzde 100'ü özel sektör tarafından yapılmaktadır. Tohumluğu üretilen çeşitlerin çoğunluğu yabancı orijinlidir.⁷¹ Hibrit karakterli ve yabancı tohumların insan sağlığına zararları ciddi ölçüde dile getirilmekte⁷² yerel tohum nesli

---

⁶⁶ International Food Policy Research Institute (IFPRI). (13.04.2009). *Policy Brief*. 02 12, 2014 tarihinde <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/bp013all.pdf>. adresinden alındı.

⁶⁷ Anadolu Ajansı. (28.03.2014). "Putin Ukrayna'nın Askeri Varlığı Teslim Edilecek". 03 29, 2014 tarihinde <http://www.dunyabulteni.net/haberler/293652/putin-ukraynanin-askeri-varligi-teslim-edilecek-dedi>. adresinden alındı.

⁶⁸ Ahmet Aydın. 7'den 70'e *Taş Devri Diyeti, Hastalıklara Karşı Korunma Kalkanı* (10. Baskı). İstanbul: Hayy.2013, s. 329.

⁶⁹ Erdoğan Bayraktar, (12.12.2012). "Yabancılara 6 ayda 6 milyon metrekare Tarım Arazisi Satıldı". 07 23, 2013 tarihinde <http://t24.com.tr/haber/yabancilara-6-ayda-6-milyon-metrekare-tarim-arazisi-satildi/219537>. adresinden alındı.

⁷⁰ TEB. 2013, s. 1

⁷¹ Hüseyin Velioğlu, vd. "Ülkemizde Tohumculuk Sektörünün Durumu ve Bakanlık Uygulamaları". Ç. Üniversiteleri (Dü.), *Türkiye II. Tohumculuk Kongresi* içinde (s. 10-15). Adana: Çukurova Üniversiteleri Rektörlüğü, 2005. Ss: 10-15.

⁷² Ahmet Maranki, Saraçoğlu, A., vd. (2011, 02 14). *Hibrit Tohumlar Hakkında Ne Dediler?* 04 20, 2013 tarihinde http://www.maranki.com/873_Hibrit-Tohumlar-Hakkinda-Ne-Dediler-.html. adresinden alındı.

kaybolmaktadır⁷³ (Ntvmsnbc, 17.10.2012). Tarım Bakanı Mehdi Eker GDO'lu ürün ithalatını yasaklayamama sebeplerini ise küresel yapılara bağlamıştır. Mehdi Eker, bunun için bütün ticari yapımızın gözden geçirmek zorunda kalacağını belirtmiştir (Eker, 2012). Obama yönetiminin GDO ürünleri kabulü için başta Türkiye olmak üzere Ukrayna ve Rusya üzerinde büyük baskı kurduğu ifade edilmektedir⁷⁴

2011 yılı verilerine göre hibrit ayçiçeği, hibrit mısır, patates, soya, pamuk ve sebze tohumluğu üretiminin neredeyse tamamını özel sektör üretmektedir (TEB. 2013: 1-2). Yerel tohumların satışı yasal olarak yasaklanmıştır. 2012 yılında yaşanan 70 milyar \$ düzeyindeki ithalat patlamasının 16 milyar \$'lık kısmı tarım ürünlerinden oluşmaktadır (Kaymakçı, 2013). 2010 yılında kentsel alanlarda yaşayanların oranı yüzde 75,'lere yükselirken kırsal alanlarda yaşayanların sayısı yüzde 20'lere düşmüştür (Demir ve Çabuk, 2010: 204). Türkiye stratejik gıda üretiminde kendine yeterli olan yapısını kaybetmektedir. Orman kanununda yapılan değişikliklerle bazı ağaçlarının satış fiyatının bile altında kalabilecek cezalarla adeta orman talanının önünün açılıyor olması, Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) mevzuatında sürekli değişikliklerle maden-petrol arama ve işletme ruhsatlarının kolaylaştırılması ve benzeri uygulamalar geleceğin emaneti doğal hayatı tahrip etmektedir. Getirisinin ne kadarının ulusal bütçeye gireceği bile belli olmayan talan, Vizyon olarak tanımlanan uzun vadeli ulusal hedef söylemine kuşku uyandırmaktadır.

Tarım arazilerinin yabancı şirketlere satışı, yerel tohumların neslinin tükenmeye başlaması, genetiği değiştirilmiş ürün ithalinde sınırların gevşetilmesi, su havzalarının kiralanmasında görülen artış, halkın sağlık ve çiplak yaşam formunu tehlikeye atmakta, biyopolitik kontrolün ulus üstü tekeli şirketlerin eline geçtiği Sahra-altı Afrika metaforu yaratmaktadır.

Halkın su kullanım hakkı elinden alınmaya çalışılır hale gelmiştir. Elektrik üretmek için 49 yıllığına özel şirketlere verilen bu "HES"leri alan firmalar, sadece sudan elde edilen enerji kullanım hakkını değil, buldukları bölgelerdeki madencilik, tarım ve suyun tüm kullanım haklarını da ellerine almak istemektedirler.⁷⁵ Ülkelerin, gelişmekte olan yeni tehdit ortamında, biyolojik servet ve varlığını güvenlik altına alması, yani biyo-güvenliğini sağlaması, yüksek strateji kapsamında toplumsal menfaatlere göre

---

⁷³ Ntvmsnbc. (2012, 10 17). "Tohum yoksa gelecek de yok, Anadolu özgü yerel tohum çeşitliliğimiz yok oluyor". 01 21, 2014 tarihinde <http://www.ntvmsnbc.com/id/25363257/>. adresinden alındı.

⁷⁴ Engdahl W. 2010.

⁷⁵ YAÇED. (2010). *Türkiye'nin HES Gerçeği*. 01 21, 2014 tarihinde http://www.yesiladimlar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=10:turkiyenin-hes-gercegi&catid=1haberler&Itemid=7. adresinden alındı

yapılandırılmak zorundadır. İnsanlık metalaştırılarak biyolojik değere indirgenmektedir.

SONUÇ

Dünyada insanlığın refah ve sağlıklı yaşamını sürdürebilmesi için genel veriler itibarıyla gıda ve enerji kıtlığı bulunmamaktadır. Sorun bolluğu kıtlığa dönüştüren asimetrik kontrol mekanizmalarında yatmaktadır. Küresel yetersizlik olgusu, kaynakların asimetrik dağılımından ve asimetrik karşılıklı bağımlılıklar üretme mücadelesinden kaynaklanmaktadır. Asimetri, karşılıklı bağımlılık politikasının temelinde yer almaktadır ve asimetrik ilişkiler kalıcı hale geldiği takdirde tahakküm ilişkisine dönüşecektir.

Kontrolün sağlanması için ülkelerin yapısal ve kurumsal kontrolü kitlelerin yaşamını kontrolde temel öğeleri oluşturmaktadır. Siyasi coğrafya üzerinde sürdürülen güç ve hâkimiyet mücadelesi, yaşam formlarının kontrolü ile tehlikeli bir yoldan sonuca ulaşma çabasıdır. Geline nokta yerkürede sürdürülen güç ve kontrol mücadelesini kıyamet formuna dönüşen “Biyopolitik” alanı, Enerji Jeopolitiği gibi Jeopolitik disiplinin bir alt bölümü haline gelmiştir. Mevcut tehlike ve tehdide rağmen koruma politikaları uygulanmadığı takdirde Milli Güvenlik Siyaseti’nde ciddi bir stratejik açık verilmesine neden olacaktır.

Jeopolitik Tasarı’nın biyopolitik yoldan gerçekleştirilmesi savaşmaksızın esareti sağlamakta, nesilleri tehlikeye sürüklemektedir. Arazi soygunu ve gıda kontrolü alanlarında Türkiye yeniden kolonileştirilen Afrika ülkeleri ile aynı düzleme getirilmemelidir. Jeopolitik ve strateji, doğaçlama kararları kaldırmaz. Jeopolitik kontrolün bir alt ancak başat dalı haline gelmekte olan küresel biyopolitik, küresel çapta uygulanan kontrol eylemlerin düzenleyicisi ve en tehlikelisi olarak yalnız ülkemizi değil tüm canlı yaşamını tehdit etmektedir.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan, Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* (2. Baskı). İ. Türkmen, Çev. İstanbul: Ayrıntı.
- Anadolu Ajansı. (28.03.2014). Putin Ukraynanın Askeri Varlığı Teslim Edilecek. 03 29, 2014 tarihinde <http://www.dunyabulteni.net/haberler/293652/putin-ukraynanin-askeri-varligi-teslim-edilecek-dedi>. adresinden alındı
- Arendt H. (2012), *Şiddet Üzerine*, (6. Baskı), B. Peker Çev. İstanbul, İletişim
- Aydın, A. (2013). *7'den 70'e Taş Devri Diyeti, Hastalıklara Karşı Korunma Kalkanı* (10. Baskı). İstanbul: Hayy.
- Baker, M. M. (08.12.1995). Who Is Responsible for the World Food Shortage. *Executive Intelligence Review*.

- Bayraktar, E. (12.12.2012). *Yabancılar 6 ayda 6 milyon metrekare Tarım Arazisi Satıldı*. 07 23, 2013 tarihinde <http://t24.com.tr/haber/yabancilara-6-ayda-6-milyon-metrekare-tarim-arazisi-satildi/219537>. adresinden alındı
- Beck, U. (1999) *Siyasallığın İcadı*, N. Ülner Çev. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Bernau, O. (02.05.2012). *Landgrabbing: Neokolonialer Landraub in Afrika.Der globale Widerstand wächst*. 02 11, 2014 tarihinde <http://www.forumcivique.org/de/artikel/landgrabbing-neokolonialer-landraub-afrikader-globale-widerstand-w%C3%A4chst>. adresinden alındı
- Bostanoğlu, B. ve Okur, A. (2009). *Uluslararası ilişkilerde Eleştirel Kuram* (2. Baskı.). Ankara: İmge.
- Bourdieu, P. (2017) *Karşı Ateşler*, S. Canbolat Çev. İstanbul, Sel
- BP Statistical Review of World Energy (2012), 21.02.2014 tarihinde http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf adresinden alınmıştır.
- BP. Oil Reserves (2013), Statistical Review of World Energy 2013, 10.06.2014 tarihinde <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/energy-economics/statistical-review-of-world-energy-2013/review-by-energy-type/oil/oil-reserves.html> adresinden alındı
- Brewda, J. (08.12.1995). Kissinger's 1974 Plan for Food Control Genocide. *Executive Intelligence Review*. 01 12, 2014 tarihinde http://www.larouchepub.com/other/1995/2249_kissinger_food.html. adresinden alındı
- Clinton, H. R.(18.10.2012), 21'inci Yüzyılda Enerji Diplomasisi, Türk Akademisi Enerji Araştırmaları Merkezi Çevirisi, Şubat 2013, 01.04.2013 tarihinde http://tasav.org/usr_img/yayinlar/Cev_2_ena_1_enerji_diplomasisi_kavak_son.pdf adresinden alındı
- Cnn Türk (01.07.2013), "Petrol rezervinin ömrü 4 yıl uzadı", 10.07.2013 tarihinde <http://www.cnnturk.com/2013/ekonomi/genel/07/01/petrol.rezervinin.omru.4.yil.uzadi/713699.0/index.html> adresinden alınmıştır.
- Cooper, R.(1975), "Prolegomenato the Choice of an International Monetary System", Düz.Bergsten and Krausse , *World Politics and International Economics* içinde, Washington, Brookings Institution, 1975, ss: 63-97
- Cox, R. ve Schechter, (2002) M. G. *The Political Economy of a Plural World*, Routledge.

- Cox, R. W. (1981), "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory" *Millenium. Journal of International Studies*, 10(2), aktaran Bostanoğlu ve Okur,2009.
- Cox, R. W. (1993). "Structural Issues of Global Governance: Implications for Europe. S. Gill içinde, *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*. Cambridge and Victoria: Cambridge University Press.
- Critchley, S. (2013) *İmansızların İmanı, Siyasal Teoloji Deneyler*, Çev. E. Ünal, İstanbul: Metis
- Demir, K.ve Çabuk, S. (2010). Türkiye'de Metropoliten Kentlerin Nüfus Gelişimi. *Erciyeş Üni.SBE Dergisi*, 1, 193-215. 02 12, 2014 tarihinde alındı.
- Demirkol, K. (2011). *GDO Çağdaş Esaret*, 2. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınlar.
- DEZA. (2014). *DEZA Glossar*. (D. f. Schweizerische Eidgenossenschaft. Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten, Dü.) 02 13, 2014 tarihinde http://www.deza.admin.ch/glossary_popup.php?itemID=178653&langID=6. adresinden alındı
- Die Welt (17.01.2013), "Öl-Schwemme der USA wird Nahen Osten verändern", 22.05.2013 tarihinde <http://www.welt.de/politik/ausland/article112852474/Oel-Schwemme-der-USA-wird-Nahen-Osten-veraendern.html> adresinden alındı

Diğer

- Eker, M. (14.02.2012). Gıda Sahtekarlığı. *Deşifre*. (M. A. Önal, Röportaj Yapan) A Haber. 02 21, 2014 tarihinde alındı
- Eliasson, J. (23.08.2011). *Dünya "su" İçin Birarada*. 02 12, 2014 tarihinde http://www.enerjihaber.com/dunya_su_icin_birarada-26-haber-245.html. adresinden alındı
- Enerjihaber (10.02.2014), "Kaya Gazı Devrimi",01.03.2014 tarihinde http://www.enerjihaber.com/kaya_gazi_devrimi-3-haber-2013.html adresinden alındı.
- Engdahl, F. W. (04.12.2007). "Doomsday Seed Vault" in the Arctic Bill Gates, Rockefeller and the GMO giants know something we don't. 01 10, 2014 tarihinde <http://www.globalresearch.ca/doomsday-seed-vault-in-the-arctic-2/23503>. adresinden alındı
- Engdahl, W. F. (18.08.2010). *GMO Crop Catastrophe in USA a lesson for World*. 01 11, 2014 tarihinde http://www.engdahl.oilgeopolitics.net/GMO/GMO_Crop/gmo_crop.html. adresinden alındı.

- Ergün, O. Siyasal HIV, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Politik-Sosyal-Kültürel Araştırmalar Merkezi*, (16.04.2014), <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2014/04/16/7547/siyasal-hiv>
- FNL. (2014), “Nahrungssicherheit”, 13.02.2014 tarihinde http://fnl.de/uploads/media/FNL_Heft_Nahrungssicherheit_01.pdf adresinden alındı.
- Foucault, M. (1994). *"Les mailles du pouvoir", Diets et écrits* (Cilt 4). Paris: Gallimard, aktaran Hard&Negri,2012, s.45.
- Freeman, R. (08.12.1995). *Control by the Food Cartel Companies*:. 04 12, 2013 tarihinde http://www.larouchepub.com/other/1995/2249_cartel_companies.html. adresinden alındı.
- Gıda Hareketi. (23.06.2010). *Hızla Artan Kısırlığın Perde Arkası*. 03 12, 2013 tarihinde <http://www.gidahareketi.org/Hizla-Artan-Kisirligin-Perde-Arkasi--796-haberi.aspx>. adresinden alındı
- Gilpin R. (2013), *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*, (3. Baskı.) M Duran vd. Çev. Ankara, Kripto.
- Goldberg, J. (2010). Liberal Faşizm. *Mussolini'den Anlam Politikalarına Solun Gizli Tarihi*, Çev E. Günsel İstanbul, Pegasus
- Göçmen, A., Peter Mayo ile Söyleşi (2013): Sömürgecilik En Eski Kapitalist Yöntemdir, 21.01.2014 tarihinde <http://www.muratkaymak.com/?pnum=527&pt=Peter%20Mayo%20ile%20S%C3%B6yle%C5%9Fi> adresinden alındı
- Gücüyener M. “Panoptikonik Gözetimden Synoptisizme Gözetim Toplumu” Yüksek Lisans Tezi, 2011, <https://www.ulusaltezmerkezi.net/panoptikonik-gozetimden-synoptisizme-gozetim-toplumu/>
- Güven, S. K. “Gözetim Toplumu ve Toplumsal Meşruiyet”, doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE, 2007, s. 17, 118. <https://www.ulusaltezmerkezi.net/gozetim-toplumu-ve-toplumsal-mesruiyet/17/>
- Haber 7. (24.07.2013). “GDO'lu üretim alanları 100 katına çıktı”. 01 10, 2014 tarihinde <http://ekonomi.haber7.com/sectorler/haber/1053958-gdolu-uretim-alanlari-100-katina-cikti>. adresinden alındı.

Haber Siteleri

- Hacısalıhoğlu. Y. (2008), “Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekân-Güç-Çatışma ve Jeopolitik”. *Beykent Üni. Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Güz, 1(2), ss. 22-44.
- Han, B. C. (2016), *Şiddetin Topolojisi*, D. Zaptçioğlu Çev. İstanbul, Metis.

- Han, B. C. (2017), *Şeffaflık Toplumu*, (2. Baskı). H. Barışcan Çev. İstanbul, Metis.
- Hard, M. ve Negri, A. (2012). *İmparatorluk* (7. Baskı). A. Yılmaz, Çev. İstanbul: Ayrıntı.
- Hürriyet Gazetesi. (06.03.2014). "Hububat üretimi 2 milyar tona, buğday rekora gidiyor". 03 06, 2014 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tarim/25950852.asp>. adresinden alındı
- IEA. (2013). *Key World Energy Statistics*. Paris: International Energy Agency.
- IFPRI. (13.04.2009). *Policy Brief*. 02 12, 2014 tarihinde <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/bp013all.pdf>. adresinden alındı
- International Webster's Comprehensive Dictionary. (2003). *The New International Webster's Comprehensive Dictionary of the English Language*,. (S. S. Smith, Dü.) Trident Pr Intl.
- Johnson, K. ve Gold, R., (2013), ABD'nin Petrol Üretimi, Rekor Düzeyde Yükseldi, *The Wall Street Journal*, 13.06.2013,
- Kaymakçı, M. (29.09.2013). *Panel: Yerel Tohumların Önemi*. 02 21, 2014 tarihinde <http://haber.sol.org.tr/ekonomi/kuresel-iscgale-karsi-yerel-direnishaberi-80332>. adresinden alındı
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton Uni.Press.
- Korkisch F, (1987), "Geopolitik – Geostrategie – Geoökonomie", *ÖMZ, Österreichische Militärische Zeitschrift* 1987, (1).ss: 18-27
- Lemke, T. (2013), *Biyopolitika*, Çev. U. Özmakas, İstanbul, İletişim
- Leonard T. C. (2003-Kış), More Merciful and Not Less Effective: Eugenics and American Economics in the Progressive Era, *History of Political Economy* 35/4
- Malone, A. (2008, 11 03). *The GM genocide: Thousands of Indian farmers are committing suicide after using genetically modified crops*. 11 11, 2013 tarihinde <http://www.globalresearch.ca/the-gm-genocide-thousands-of-indian-farmers-are-committing-suicide-after-using-genetically-modified-crops/10829>. adresinden alındı
- Maranki, A., Saraçoğlu, A., & vd. (2011, 02 14). *Hibrit Tohumlar Hakkında Ne Dediler?* 04 20, 2013 tarihinde http://www.maranki.com/873_Hibrit-Tohumlar-Hakkinda-Ne-Dediler-.html. adresinden alındı
- Murray, C. (2000). Deeper into the Brain, *National Review*,. 11.04.2014 tarihinde <http://www.nationalreview.com/> ve

<http://www.aei.org/article/society-and-culture/deeper-into-the-brain/>
adresinden alındı

Nissel, H. (2010). Kritische Geopolitik. *ÖMZ, Österreichische Militärische Zeitschrift* (1), 11-21.

Ntvmsnbc. (2012, 10 17). “Tohum yoksa gelecek de yok, Anadolu özgü yerel tohum çeşitliliğimiz yok oluyor”. 01 21, 2014 tarihinde <http://www.ntvmsnbc.com/id/25363257/>. adresinden alındı.

Nye, J. ve Welch, D. A. (2011), *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, R. Akman Çev. İstanbul, İş Bankası.

Oakland Enstitüsü. (2014, 02 28). *Press Release: Wall Street Banks Eye American Farmland, Threaten Future of U.S. Agriculture*. 01 23, 2014 tarihinde <http://www.oaklandinstitute.org/press-release-wall-street-banks-eye-american-farmland-threaten-future-us-agriculture>. adresinden alındı

Reuber P. ve Wolkersdörfer G. (2001), “*Die neuen Geographien des Politischen und die neue Politische Geographie–Eine Einführung*”, s.142 10.01.2013 tarihinde http://www.eduhi.at/dl/Reuber_Einfuehrung_PolGeo2001.pdf adresinden alındı.

Schmitt, C.(2010) *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, E. Zeybekoğlu Çev. Ankara, Dost

Schweigler, A. (2014, 01 23). *Monopol und Elend*. 02 24, 2014 tarihinde <http://www.welt-ernaehrung.de/2014/02/06/monopol-und-elend-gastbeitrag/>. adresinden alındı

Strange, S. (1987, Sonbahar). “The Persistent Myth of Lost Hegemony”. *International Organization*, 41(4), 551-574.

Strange, Susan,(1988), “The Future of the American Empire”, 11.02.2013 tarihinde http://attacberlin.de/fileadmin/Sommerakademie/Strange_Future_of_USEmpire.pdf adresinden alındı.

Şahinöz, A. ve diğerleri (2004), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Tarımı, 12.02.2014 tarihinde http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/aaccd2766ec67ae_ek.pdf?tipi=14&sube= adresinden alındı

TEB. İhracat Gn. Md.lüğü, Tarım Ürünleri D. Bşk.lığı. (2013). *Tohumculuk*. Ankara: Ekonomi Bakanlığı.

The Thistle Editör Yazısı. (2001, June/July). Continuing the Green Revolution: The corporate assault on the security of the global food supply. *The Thistle*, 13(4). <http://www.mit.edu/~thistle/v13/4/food.html>. adresinden alındı

- Velioğlu, H. vd. (2005). Ülkemizde Tohumculuk Sektörünün Durumu ve Bakanlık Uygulamaları. Ç. Üniversiteleri (Dü.), *Türkiye II. Tohumculuk Kongresi* içinde (s. 10-15). Adana: Çukurova Üniversiteleri Rektörlüğü
- William E. F. (2013) *Ölüm Tohumları*, (4. Baskı), İstanbul, Bilim&Gönül, 2013, ss: 47-51
- WWF Türkiye. (2013). <http://www.wwf.org.tr>. 03 03, 2013 tarihinde http://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/ayak_izinin_azaltilmasi/. adresinden alındı
- YAÇED. (2010). *Türkiye'nin HES Gerçeği*. 01 21, 2014 tarihinde http://www.yesiladimlar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=10:turkiyenin-hes-gercegi&catid=1:haberler&Itemid=7. adresinden alındı
- Zibechi, R. (2011). *Territorien des Widerstands. Eine politische Kartografie der urbanen Peripherien Lateinamerikas*. Berlin: Assoziation A, aktaran Olaf Bernau, Der globale Widerstand wächst ,ak-analyse & kritik-zeitung für linke Debatte und Praxis / Nr. 569 /17.2.2012.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*: 31.10.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 24.12.2018

An Evalation With Regarding to Turkish Wealth Fund: Aims Activities and Legal Status

Gökhan DÖNMEZ

Dr.Öğr.Üyesi

Bitlis Eren Üniversitesi –Kamu Yönetimi Bölümü-Bitlis-Türkiye

ORCID: 0000-0002-3332-2634

gdonmez@beu.edu.tr.

Mustafa Salim EREK

Arş. Gör.

Bitlis Eren Üniversitesi –İşletme Bölümü-Bitlis-Türkiye

mserek@beu.edu.tr

Abstract

For supporting major projects and to prevent short term economic shocks&volatility, seventy-seven national wealth funds to be functioning at international level financial markets. Upon legalization of National Assembly of Turkey during August 2016, Turkish Sovereign Wealth Fund was established. In the first section of the study, we will evaluate juridical personality of this institution, its aims, its functions and at the final part, we will discover historical development and progress of the Wealth Fund, also scrutinize four sovereign wealth funds. Another topics to be presented is its resources and expectations with regarding to Wealth Fund. Finally, we will discuss the impact of regional and international welfare funds on possible problems and possible solutions.

Keywords: Wealth Fund, Turkish Wealth Fund Public Limited Company, Legal Personality

Türkiye Varlık Fonu Anonim Şirketi Üzerine Bir Değerlendirme: Amaçları, Faaliyetleri Ve Hukuki Kişiliği

Öz

Makalenin Büyük projeleri finanse etmek ve kısa vadeli ekonomik şokları ve finansal piyasa dalgalanmalarını dengelemek için, kırkdan fazla ülkenin ev sahipliği yaptığı yetmiş yedi varlık fonu uluslararası olarak faaliyet göstermektedir. Türk Varlık Fonu, 2 Ağustos 2016 tarihinde TBMM'ye yapılan bir tasarı ile kurulmuştur. Bu çalışmada, öncelikle dünyanın dört bir yanındaki egemen varlık fonlarının kurulması, daha sonra gelişimi ve tarihsel ilerlemesi ve nihayetinde Türk Varlık Fonu'nun amaçları, işlevleri, tüzel kişiliği, dolayısıyla da temel özellikleri, kaynakları, hedefleri ve işlevselliği ve ayrıca Varlık Fonu'ndan beklentileri ortaya koymaya çalışılacaktır. Son olarak, bölgesel ve uluslararası ölçekte varlık fonunun olası sorunları ve muhtemel çözümleri ile etkilerini tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Varlık Fonu, Türkiye Varlık Fonu Anonim Şirketi, Hukuki Kişilik

INTRODUCTION

Across the globe, many different countries are taking benefit from National Wealth Funds (NWF). NWFs are getting popular and it can be seen that they are bringing some important questions onto the table.

National Wealth Funds can be thought as national saving and investment mechanism. Those funds can include real and financial assets. From historical perspective, NWFs are getting cash flow firstly from energy products, apart from that they have other resources like commodity export income, budget surplus, retirement fund surplus and official reserves.

Academic studies and discussions with regarding to National Wealth Funds are relatively new. The funds started to increase in terms of number and size after 90's and especially after 2008 Global Crisis they took new shape. Since NWFs belong to governments, not just economic or financial studies took place but also studies like international relations, law, international law and political science are approached by experts. But in Turkey studies with regarding to NWFs are extremely limited.

The Turkish Wealth Fund Public Limited Company (P.L.C.) which established recently and not having any operational business currently created many different question marks. In this study, firstly we will try to address what Turkish Wealth Fund is and its short history. After that, purposes of Turkish National Wealth Fund and its activities, then its legal personality, its qualities and control mechanism will be debated. Finally, results of establishment of Turkish Wealth Fund P.L.C. will be examined.

WHAT IS NATIONAL WEALTH FUND

It is now new that countries are investing their savings and we can see this reality in totally different forms. It can be emphasized that national funds are just one of the investment styles.¹ There are general and spesific definitions with regarding to national funds, some general definitions express that national funds are just operating normal governmental activities but on the other hand spesific ones say that national funds has spesific purposes. The most general definitions are “*private government funds with special purposes*”,² “*fund of countries which is*

---

¹ Meltem Kayıran, “Türkiye Varlık Fonu'nun Kuruluş Amaçları ve Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Education Science Society Journal, Cilt / Volume:14 Sayı / Issue:56 Güz / Autumn: 2016 Sayfa / Pages: 55-90, pp. 57-58.

² IWG (2008), “Sovereign Wealth Funds Generally Accepted Principles and Practices ‘Santiago Principles’”, International Working Group of Sovereign Wealth Funds. www.iwg-swf.org/pubs/eng/santiagoprinciples.pdf, p. 27.

getting more reserve than what reserve central banks get”³ or “fund which is directed over global investment tools”⁴.

Globalism, not just strengthened the USA but also fortified private sector against government. Acceleration of private sector left the government passive and this development made the state searching for new possibilities. Thanks to established wealth funds, governments have a saying over financial markets.⁵

Wealth funds belonged to the governments and this type of funds consist of balance of payment surplus, currency operations, privatization income, export income etc. According to definition of US Treasury, wealth fund is composed of currencies and directed separately than other kind official reserves. National fund is relatively new concept and that’s why it doesn’t contain traditional assets like public corporations, pension funds, saving funds and central bank resources. Since wealth fund is different than traditional ones, it can tolerate highly risky operations and as a natural result of all those mentioned qualities, wealth funds are managed by different laws, of course this legal regime differs according to the country.⁶

Because primary purpose of wealth funds is getting profit, wealth funds are independent from institutions like central bank or ministry of public financing and they have institutional identity. Since their perception of risk is different, they invest in new financial tools and their operations have international side, thanks to that mentality, they can perform low risk high yield logic. Wealth funds are also independent in terms of oversight and control from global institutions like IMF or World Bank. Another purpose of wealth funds is fortifying the local markets.⁷

There are two types of wealth funds; in first type, the wealth fund is dependent on commodity like petroleum and in the second type, the fund is based on balance of

---

³ Csoma, R. (2015), “Appreciation of the Role of Sovereign Wealth Funds in the Global Economy”, *Public Finance Quarterly*, (Cilt: 2), 270-287, p. 271.

⁴ Kayıran, p. 58.

⁵ Stephen Jen, (2007) “Sovereign Wealth Funds What they are and what’s happening” *World Economics*, Vol. 8, No. 4, October–December, <http://www.afi.es/eo/SOVEREIGN%20WEALTH%20FUNDS%20STEPHEN%20JEN.pdf>. (last visited: 20.09.2017)

⁶ What is Sovereign Wealth Funds, <http://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund/>; Fox, Ira M. and DelVecchio, Philip and Khayum, Omar and Gatenio, Carl and Blackburn, John and Wolfson, Daniel, Do Sovereign Wealth Funds Best Serve the Interest of Their Citizens? (March 24, 2008). p. 2; Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1309285> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1309285> (last visited: 20.09.2017)

⁷ Kayıran, p.58.

payment surplus. In first type, Gulf countries can be example and for the other one Singapore or China.⁸

Since wealth funds are generally composed of commodity income like petroleum or gas income, whenever a fund is based on another income type, it can raise several questions. It isn't seen frequently that a fund isn't based on exchange or commodity surplus but on the other hand, it can be perceived as new investment model too.⁹

Due to opaque structure of wealth funds, some questions can be brought to the table and from time to time politicians can express their opponent ideas against wealth funds. For example in the United States, there is a legal code for foreign wealth funds, thanks to that, wealth funds would be more transparent but so far any evidence for wealth funds couldn't be found which is stating that the funds acting with hostility and political intentions.¹⁰

BRIEF HISTORY OF WEALTH FUNDS

Whereas wealth fund idea can be traced back to Permanent School Fund in Texas, USA by 1854 or university fund by 1876,¹¹ actually the first real wealth fund was established in 1953 by Kuwait. The main purpose of the wealth fund was to manage the petroleum income surplus, in 1983 the name was changed to the Kuwait Investment Authority.¹²

Even though several wealth funds were established later on, the real change happened during 2000's. Currently there are 77 national wealth funds. By February 2017, it is estimated that approximate size of wealth funds are currently 7.4 trillion dollars. Experts think that size of wealth funds based on commodity is approximately.¹³

Concept of national wealth fund isn't new, the story goes back 30-40 years ago. Originally it was designed to defend against petroleum volatility. Since petroleum price is increasing steadily and continuously, new plan was devised. According to new plan, the purpose would be saving wealth. The new practice about wealth funds was transferring budget surplus of Asian Central Banks to related funds. This change with regarding to wealth funds made national wealth funds new

---

⁸ An Introduction To Sovereign Wealth Funds, <http://www.investopedia.com/articles/economics/08/sovereign-wealth-fund.asp> (last visited: 21.09.2017)

⁹ Jen, p.2; Kayıran, p. 58.

¹⁰ An Introduction To Sovereign Wealth Funds, <http://www.investopedia.com/articles/economics/08/sovereign-wealth-fund.asp> (last visited: 20.09.2017)

¹¹ Kayıran, p. 59.

¹² Alhasel, B. (2015), "Sovereign Wealth Funds: A Literature Review", *Journal of Economics and Business*, (Cilt: 78), 1-13. p 2; Kayıran, p. 59.

¹³ Fox, Ira M. vd., p.3.

actors of economic system. In today's world, national wealth funds surpassed hedge funds and private equities. Wealth funds which belong to Norway, United Arab Emirates and China have a difference from other wealth funds in terms of size, it is estimated that each of them is approximately has 800 billion dollars value.¹⁴

In some countries, there are wealth funds more than one. In this case, it is possible to say that each of wealth funds has different purpose or different rules are applied. For example, United Arab Emirates has three, Singapore has two wealth funds.¹⁵

At very beginning, there were just several NWF's, but currently those funds are able to direct global financial system due to their huge sizes. Main reasons of wealth fund rising can be attributed to high increase in petroleum prices, dynamics of global economy and financial crises. At the first part 1990's, most of the neighbour countries were having current account deficit, later on the situation went opposite direction and those countries started to give current account surplus especially after 1997 Asian crisis and they started to save high level of reserves. Having large number of reserves can be effective against currency volatility and crisis but at the same it is costly to have low in liquidity funds. Many authors state that new NWFs are established because income surpluses are taken from central banks and being given to NWFs. This situation accelerated NWFs spreading towards Asian countries having current account surplus.¹⁶

National wealth funds bought stocks of highly depreciated financial establishments after 2008 crisis and this situation made them earn much higher values. From 2008 to 2012, their value increased almost 60 percent. But of course that kind of purchases were seen as foreign intervention according to some parties.¹⁷

AIMS AND ACTIVITIES OF THE TURKISH WEALTH FUND

Despite the fact that wealth funds in international context can be traced back to 1950's, concept of national fund in Turkey is really new. With 217 ayes against 22 nays, the law draft passed in the Grand Assembly on 19 August 2016 and announced in the Official Gazette by the name of Wealth Fund Administration Public Limited Company of Turkey, with that it became completed. Before, Turkey Wealth Fund Inc.'s management was under Prime Ministry of Turkey but since the political system changed in Republic of Turkey, the Fund was connected to Presidency by September 11, 2018 Presidential Decree No. 2018/162. According to the second paragraph of Article 1 of the Decision, the head of the

---

¹⁴ Jen, p. 2.

¹⁵ Sovereign Wealth Funds Rankings, <http://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund-rankings/> (last visited: 23.09.2017)

¹⁶ Kayıran, p. 62.

¹⁷ Kayıran, p. 62.

company's board of directors is the President of Turkey. One of the members of the board of directors is appointed as vice-president by President of Turkey.

Aims

While the wealth fund can have several purposes, there are two main aims of wealth funds; first one is increasing welfare level of the state and citizens and the second purpose is to keep the economic system strong during crisis. Moreover, it can be said that traditional economic tools are insufficient in a developing world.¹⁸

The first argument which was put forward by government and placed in law draft was the Turkey was the only country which didn't have wealth fund among G-20 countries. From that perspective, we can understand that the Turkish Government wanted to have similar economic tools with other developed countries.¹⁹

Fund type of Turkish Wealth Fund is another issue, since the Fund is unsimilar with traditional fund types.

Even though it is stated about purpose of Turkish Wealth Fund that,

“Turkey, especially as public administration, has various and large number of asset portfolio. Apart from that there is growing fund market based on incentives and pension system. In the current system, it is observed that public income and fund surpluses are directed into different kind of investment tools. Mentioned funds and a fund which can be used for long term-real sector will be put together and it will be employed for 2023 targets of Turkey.

We can't evaluate Turkish Wealth Fund as traditional since the country has history of current account deficit and not having currency surplus. But still, coming soon, it is expected to have higher funds thanks to individual pension system. So actually wealth fund must have been designed mostly based on individual pension system. We can summarize that National Wealth Fund is quite similar with category of wealth funds, but indeed it is a kind of future savings platform.²⁰

When we look at the law text, we can see that the first article declares that the aim of Turkish National Fund is providing variety and depth for financial market tools, directing public assets into the financial system, getting external resources and finding capital for strategic and huge projects.

On the other hand, it can be seen in the justification of Turkish Wealth Fund law text, there is comprehensive and mighty target list. In the justification, there are randomly listed aims. We can classify those aims as followed; aims with

---

¹⁸ Fox, Ira M. et. al., p.19.

¹⁹ Kayıran, p. 70.

²⁰ Kayıran, p. 70-71.

regarding to growth-development, second type aims with related to stabilization purpose and final kind for foreign policy purpose.

Growth-development related aims are;²¹

*“-For next decade growth rate of Turkey, extra %1.5 added growth must be provided,
-For future investments hundreds of thousands of people must be employed,
-For technology intense fields like defense, aviation and software, local companies must be supported and opportunity must be given to make them global,
-Infrastructure projects like highways, Channel Istanbul, Third Bridge and Airport, nuclear power station must be financed without increased public debt,
-To provide supply security, foreign strategic sector items like natural gas and petroleum pipes must be directly financed without legal and bureaucratic limits.”*

Similarly, since there is an introduction statement in the law text which says “it is aimed that development will be sustained by financing real sector investments, which is indispensable for future of the economy, and providing capital for long term strategic projects, sector and companies”, we can conclude that one of the basic purposes is getting growth-development.

Purpose of stabilization is expressed as follows:

“whenever the financial crisis risk arises, foreign investors are withdrawing their assets which is causing sudden price drops and local investors are demanding foreign exchange speculatively, as a result market liquidity is decreasing and apprehension with regarding to financial markets is soaring. To solve mentioned problems; in case of financial pressure, the fund would act as stabilizer, the public funds would run consolidated, having strong National Wealth Fund would demonstrate safe and healthy economy, moreover it would bring reliability and would increase international credibility.”²²

---

²¹ “Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160826-1.htm>(last visited: 10.10.2017); “Türkiye Varlık Fonu Kanun Tasarısı ve Gerekçesi”, TBMM, 1 Ağustos 2016 <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0750.pdf>, (last visited: 10.10.2017)

²² Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160826-1.htm>(last visited: 10.10.2017); “Türkiye Varlık Fonu Kanun Tasarısı ve Gerekçesi”, TBMM, 1 Ağustos 2016 <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0750.pdf>, (last visited: 10.10.2017)

Matter of stabilization takes place in the justification in this way, on the other hand it isn't located in law text. It can be concluded that purpose of stabilization is just one of the side purposes.²³

In the justification of law text, it is specified that Turkish Wealth Fund can be used for foreign policy tool: *“this fund can bring benefit to overcome structural problems as well as, thanks to this important foreign policy tool, Turkey would get stronger influence over international community”*.

Activities

Operation areas of Turkish Wealth Fund P.L.C. are indicated in establishment law of The Fund.

According to its establishment law, the company will operate as completely private firm and will perform under private law articles. Apart from that the company would be able to have transaction over foreign and domestic stocks and bonds, precious commodities and financial market tools based on assets, fund participation shares, derivate tools, lease certificate, realty certificate, custom engineered foreign investment tools and other kind of instruments.

All kind of monetary market transactions, realties and rights based on realties and rights with regarding to intangible assets, all kind of project development, financial resource creation based on projects, providing foreign project credit and capital providing by other kind of methods, every kind of commercial and financial operations would be subject to international and local markets. The company would be able to have joint projects with other countries and foreign firms.

Meanwhile, the company would be able to create portfolio management, research, accounting, communication, registration, internal control, risk management and similar kind of units. The company would be able to get service outsourcing.

Institutions Transferred to the Turkish Asset Fund

Turkish Wealth Fund's portfolio is around 40 billion US dollars, it is composed of 14 companies in 5 strategic sectors, 46 valuable real estates and 2 games are included. The strategic sectors in the portfolio are Banking & Finance; Telecom, Media & Technology; Transportation, Logistics & Infrastructure, Energy & Mining; Agriculture and Food & Emerging Sectors. TWF is the leader of the sector where the majority of the companies in its portfolio are.²⁴ Transfers are based on 2017/9756 Cabinet Decree, Decree of the Higher Board of Privatization and Statutory Decree.

---

²³ Kayıran, p. 73.

²⁴ Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi, http://www.istanbulymmo.org.tr/Data/Platform/2018_%C5%9EUBAT_09.pdf, s.4; Last visited: 03.05.2018.

Table 1. No. 2017 / 9756 Cabinet Decree:²⁵

	Name of The Transferred Organization	Transferred
1	Ziraat Bank PLC	All of The Treasury Share
2	BOTAŞ PLC	All of The Treasury Share
3	TPAO PLC	All of The Treasury Share
4	PTT PLC	All of The Treasury Share
5	Borsa İstanbul PLC	All of The Treasury Share
6	Türksat PLC	All of The Treasury Share
7	Turkish Telecom PLC	%6,68 of The Treasury Share
8	Eti Maden General Directorate	As An Institution
9	Çaykur General Directorate	As An Institution

Those organizations are transferred to Turkish Wealth Fund by publishing on Official Gazette No. 29970 and date of 05.02.2017.

Table 2. Decree of the Higher Board of Privatization:²⁶

	Name of The Transferred Organization	Decree of the Higher Board of Privatization	Transferred
1	THY PLC	03.02.2017 2017/2	%49,2
2	Halk Bank PLC	03.02.2017 2017/1	%51,11
3	TCDD İzmir Pier	03.02.2017 2017/5	Right of Use
4	Turkey Maritime PLC	03.02.2017 2017/3	%49
5	Kayseri Sugar Plant	03.02.2017 2017/4	%10

Those organizations are transferred to Turkish Wealth Fund by decision of Higher Board of Privatization.

²⁵ Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi, http://www.istanbulymmo.org.tr/Data/Platform/2018_%C5%9EUBAT_09.pdf, s.4; Last visited: 03.05.2018.

²⁶ Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi, http://www.istanbulymmo.org.tr/Data/Platform/2018_%C5%9EUBAT_09.pdf, Last visited: 03.05.2018.

Table 3. Statutory Decree:²⁷

	Name of The Transferred Organization	3. Statutory Decree	Transferred
1	National Lottery Administration	02.01.2017 No. 680-82	For 49 Years
2	Turkey Jokey Club	02.01.2017 No. 680-77	For 49 Years

Those organizations are transferred to Turkish Wealth Fund by decision of government.

Also 4749 numbered Public Finance and Debt Management Regulation OG dated 12.24.2017 and additions made to the Law on the published 696 Decree Law No. "Turkey Wealth Funds to more than fifty percent of the capital with the decision to organizations be transferred to the public and / or Turkey Welfare Fund of Turkey Wealth Funds with the Corporation be offset against Turkey Wealth funds Management assignment of debt to companies and sub-fund to be established by the corporation, lending of foreign debt and repayment guarantees of the Council of Ministers may decide upon the proposal of the Minister of the implementation of the provisions set out in this Act in matters "provision was introduced.

LEGAL PERSONALITY AND CONTROLS OF TURKISH WEALTH FUND

Here, firstly we need to express that what is the meaning of legal personality in terms of an asset. Most important result of an legal personality is that the personality gives an independence to the asset in the legal world.

Legal Personality

According to law numbered 6741 Establishment of Turkish Wealth Fund P.L.C. and Alteration of Several Law Articles (Official Gazette 26.08.2016, Number: 29813), article 2/1, "*Turkish Wealth Fund P.L.C. was established which is ruled by Prime Ministry, the main operation areas are defined by law, The Fund and its Subfunds are performed with regarding to private sector rules and controlled by private law articles.*"

According to the plan the center would be in İstanbul and have five executive committee members, head of executive committee, members and general director would be chosen by Prime Minister. Law directs that the chosen ones have to

---

²⁷ Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi, http://www.istanbulymmo.org.tr/Data/Platform/2018_%C5%9EUBAT_09.pdf, Last visited: 03.05.2018.

have five years experience in at least one of the following fields; economy, law, public finance, private finance and banking.

The fund is an public limited company and has to obey all kind of rules with regarding to public limited companies. Main status of company was issued in Turkish Commercial Registry Gazette in the number of 9229 and on 28 december 2016 between pages of 778-781.

Turkish Wealth Fund is public limited company which is ruled according to private law terms. Turkish Trade Law number 331 dictates that public limited companies can be founded for any economic aim and field but as long as the field isn't crossed by law. On the other hand Turkish Trade Law number 330 says that the companies which have special laws are firstly ruled by their special laws, if there isn't applicable special law for them, in this case general private law terms are applicable.

According to abovementioned law terms, we can conclude two basic rules. Firstly, it is possible to establish companies which is ruled by special laws and secondly, if there isn't applicable special law terms in this case the company would be controlled by Turkish Trade Law terms.²⁸

According to The Law numbered 6741 article 3/1, whenever The Internal Regulation, which is prepared by The Fund, is registered to The Registry, the Fund is established. If there is need, subfunds can be established too. Turkish Wealth Fund Internal Regulation was issued in Trade Registry on the date of 30.01.2017, gazette number of 9252 and pages of 485-486.

While Turkish Wealth Fund doesn't have legal personality, according to The Law numbered 6741, article number 5, all the assets which are acquired by the Fund in any way (out of takeover or as a result of profit creating operations) would be registered to The Registry or concerned log on behalf of The Fund. Just for registration purposes The Fund has a legal personality.

According to the Turkish Trade Law article number 125/2, trade companies can borrow, in the context of Turkish Civil Code article 48, can take advantage of all kind of rights and take over debts on behalf of its personality (of course there are still special legal restrictions). As expressed, capacity to have rights are limited by law. These exceptional restrictions (which are taken place in The Law 6741 article 7) are sorted in this way: Assets of Turkish Wealth Fund and assets which are taken over by Fund are seperated. Assets of The Fund can't be collateralized and mortgaged but if there is an obligatory operational transaction of The Fund or The

---

²⁸ Vural Seven, "Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi'nin Hukuki Durumu ve Denetimi", *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 157, Eylül 2017, Page: 135-144, p. 2.

Subfunds, there can be an exception. So it can be seen that there is a restriction with regarding to right capacity.²⁹

Turkish Trade Law article number 395 dictates that executive board members can't have business with company and they can't borrow from it. Similarly Principal Agreement of The Fund says that apart from executive members, also their family members can't have business with The Fund (Principal Agreement article number 12/2). Internal Regulation has broader ban for the matter (Internal Regulation number 6.5, 6.6, 6.7)

When we look at the confiscation and pledge of assets of Turkey Wealth Fund, according to the 6741 Law No. Article 7, Turkey Wealth Fund assets of the transferred for management companies with assets of assets and rights of the company's assets appear to be separate. Thus, Wealth Fund assets can't be collateralized and pledged, it can't be saved for any other purpose, cautionary judgment can't be placed, hypothecate can't be executed for public debt and those assets can't be included in bankrupt's estate, the exception is Wealth Fund's commercial actions. The company's debts and liabilities to third parties can not be offset against each other for the same receivables from third parties.

There are some exemptions and privileges that the company has. These can be listed as Exemption of Income and Corporation Tax, VAT Exemption and Other Exceptions and Exemptions. The companies to be established by the company and the sub-funds to be established by The Wealth Fund are exempt from Income and Corporation Tax. This exemption also includes tax cut based on income and revenues in accordance with Income Tax Law No. 193 and Tax Law No.5520. Regarding Tax Exemption of Institutions; no regulation has been made in the Institutional Tax Law and the provision of exemption has not been placed in the law, the only exemption has been given in Law Number 6741. The point to be argued is not why there is no arrangement in Law of Institutional Tax but what there is need to consider which regulation, whether it must be taken Law of Institutional Tax or Law Number 6741 into account, it creates a discrepancy in terms of hierarchy of laws.³⁰

When we compare old law and new law, special law and general law, we come to conclusion that we must consider Law Number 6741, thus The Company and subfunds& companies to be established by The Company are exempt from tax, this exemption also includes exemption and revenue. However, it is also a

---

²⁹ Seven, pp. 2-3.

³⁰ Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi, http://www.istanbulymmo.org.tr/Data/Platform/2018_%C5%9EUBAT_09.pdf, p. 5, Last visited: 03.05.2018

requirement of the law to require tax exemptions and exceptions to be ruled by tax laws.³¹

The other exception is VAT-related exception. The following item (i) has been added to come after paragraph (4) of the Article 17 of the Value Added Tax Law and Article 9 of the Law No. 6741. "i) For assets, rights and other privileges carried by The Wealth Fund, other companies and subfunds to be established by The Fund, subparagraph (a) of Article 30 shall not apply". Normally, to get exempted there must be item in the VAT Law or Law of Institutional Tax, with thanks to Law No. 6741, this exemption is provided, since it meets the requirement.

Finally, other exceptions and exemptions must be mentioned. Excluding electricity and gas consumption tax and fire insurance tax: Taxes, fees, participation fees and attestation fees in accordance with the Municipal Revenue Law, Real Estate Tax, Deposits and cadastral capital charges related to purchased and sold immovables and obligations to deposit guarantees in all kinds of lawsuits and enforcement proceedings, establishment and registration transactions, stamps and stamps related to all the documents organized in relation to the transactions carried out within the scope of their activities including the registration and announcement transactions, all kinds of fees for all works and transactions, tax with regarding to amounts paid in cash or accounts of bank and insurance transactions regardless of name, any kind of loan usage transactions fund for supporting the use of resources, fees of asset rental companies established pursuant to this article which is liable for the sale of securities that they have issued, fees relating to securities in Istanbul Stock Exchange that apply to issuers are exempted for The Turkish Wealth Fund.

On the other hand, the Court of Accounts Law No. 6085, the Capital Markets Law No. 6362 and the secondary legislation enacted pursuant to this Law, the Decree No. 233 on the Law on State Economic Enterprises, the Regulation of Personnel Regulation No. 399 on State Economic Enterprises and the Removal of Certain Articles of Decree Law No. 233 Decree No. 657 on Civil Servants Law, No. 631 on Civil Servants and Other Public Officials on Financial and Social Rights, and Decree on the Amendment of Certain Laws and Decrees on the Decree Law, Decree No. 190 of the Law on the General Staff and Procedures, No. 527 Some Laws Regarding Civil Servants and Other Public Officials and the Decree Law on the Amendment of Decrees on the Law, Law No. 6245 on Mortgage Law, Law No. 3346 on State Economic Enterprises the Funds by Turkey in the Law on the Supervision of the Grand National Assembly, 4734 Public Procurement Act, 4735 Public Procurement Contracts Law, 2886 State Tender Law, No. 237 Vehicle

---

³¹ Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi, http://www.istanbulymmo.org.tr/Data/Platform/2018_%C5%9EUBAT_09.pdf, p. 5-6; Last visited: 03.05.2018

Law, Public Housing Law No. 2946, 195 numbered Press-Declaration on the Agency Formation, Law No. 4054 on the Protection of Competition Law, the Law on the 4046 Privatization Practices provisions relating to their annexes and amendments, shall not be applied for The Wealth Fund and companies&subfunds established by The Fund.

Turkish Wealth Fund P.L.C. is a company with a 50 million Turkish Lira establishment capital. As expressed before, the company would work under supervision of Prime Ministry and the capital would be brought by Privatization Authority. There would be at least 5 executive board members and the president, members and general manager would be appointed by Prime Minister. Private law articles would be applied to The Fund and whenever The Fund prepares Internal Regulation, it would be taken to registry office, in this way the establishment would be complete. If necessary, subfunds can be created.

The Company, on behalf of The Fund, is able to have domestic and foreign stocks, shares of domestic issuers including privatization programs, all kind of domestic and international debt instruments, transactions with regarding to saving and participation account, treasury immovables, checking account certificate, repurchasing agreement and reverse repurchasing agreement, instruments based on gold, valuable minerals, fund participation shares, warrants, derivative market instruments, participation for local and international operations which can be provided by foreign governments.

Basically Turkish Wealth Fund has four different income resources: a) Establishments and assets within Privatization Authority and cash surplus which are given Wealth Fund from Privatization Authority b) All kind of asset and cash surplus of public institutions can be transferred to Wealth Fund by decision of Cabinet c) Capital and resources from domestic and international financial markets which are acquired by Fund thanks to related legal regulation d) All kind of resources which aren't obtained from financial or capital markets.

The Fund, subfunds and related companies would be exempted from income and corporate tax, moreover some of the their transactions would be independent from taxes like VAT.

Controls

The company has to follow regulation with regarding to private law articles, moreover it is independent from Chamber Account of Public Accounts. Apart from internal auditing units, the fund can be audited only by independent external auditing in the context of Capital Market Law.

According to Law numbered 6741 article 6;

“(1) The Company, companies would be created by The Company, Turkish Wealth Fund and subfunds of The Fund would be subject to

independent auditing. The Company would have various kind of institutional management regulations in the context of 6362.

(2) Independently audited annual financial and operational documents of The Company, companies would be created by The Company, Turkish Wealth Fund and subfunds of The Fund would submitted to the three experts who are appointed by Prime Minister.³² Those experts must have specialization in capital markets, finance, economy, public finance, banking and development. Evaluation, in the context of independent auditing, of those three experts would passed through The Cabinet until very end of June annually.

(3) Last year's financial and operational documents of The Company, companies would be created by The Company, Turkish Wealth Fund and subfunds of The Fund would be passed through Turkish Grand Assembly Planning and Budget Office every october and The Office would take experts auditing reports into consideration.”

Since The Company is the subject to the rules of public limited companies, the auditors have right to control all kind of company documents like corporate books, correspondences, asset documents, debt documents, valuable papers and inventory. Executive board has responsibility too whenever a document is asked by auditors (Turkish Trade Law n.401). Financial tables of the companies are audited by auditors according to Turkish Auditing Standards which is issued by Public Observance, Accounting and Auditing Standards Institution (Turkish Trade Law n. 397/1). As far as we can see from this clause, auditing must be held by considering both local and international auditing standards. Although financial documents are under obligation of being audited, if it isn't audited, then it is counted the documents haven't been created (Turkish Trade Law n. 397/2). It can be concluded that the audition is an obligation, moreover the obligation comes with heavy sanction.³³

THE RISKS OF THE TURKISH WEALTH FUND

Turkey Asset Fund Inc. is generally equipped with a wide range of authorities when assessed and it is outside the control of many laws both in terms of private law and public law. As a private and public institution, the company carries both political and institutional risk. A political crisis that may occur in the country may lead to a bankruptcy as well as corruption may have serious consequences for the company. Therefore, the company must be transparent, accountable and in a structure that is in compliance with fiscal discipline. It is stated that the legitimacy of the company is based on these issues. On the other side it is stated that it is not

---

³² The Fund was connected to Presidency and the head of the company's board of directors is the President of Turkey. See September 11, 2018 Presidential Decree No. 2018/162.

³³ Seven, p. 4.

clearly defined the purposes of the company.³⁴ This leads to questions on how to use a very large source transferred to the company.

It is believed that main purpose of the company is to generate revenue in the most general sense and it carries significant economic risks. One of the company's two main sources of income are financial products with real estate (such as stocks) and the second is borrowing from national and international markets. According to Kayıran, this situation will be extremely fragile.³⁵ It is inevitable that an emerging / emerging crisis in the country's economy will be reflected in the value of these financial instruments. The recent increase in the foreign exchange market shows this clearly.

Another risk is the granting of unlimited borrowing authority to the Company pursuant to Article 2 of Law No. 6741. This means that the basic principle of one-sided debt management is to engage in the industry. It is obvious that the Company, which has unlimited borrowing authority, will further increase the general debt burden of the country which has already had a lot of foreign trade deficit. This will corrupt both fiscal discipline and increase the fragility of the economy.

The last thing to be mentioned is that the Company, which has very important institutions in its portfolio, also houses a risk of corruption in the body.³⁶ According to Rose,³⁷ in the simplest way around the world, asset funds could be used to vote during voting times and be used for political patronage by Kayıran. The best example of this situation has been in Malaysia recently. The Malaysian Prime Minister, who controls Wealth Fund known as 1MDB, uses millions of dollars in election campaigns and transfers money to his / her relatives and personal account, and the Fund has lost about 13 billion dollars in 6 years between 2009 and 2015, moreover fund's high-ranking officials spent nearly \$ 4 billion on their own misappropriation and to shadow their actions, they circulated money in various countries.³⁸ A corruption, which we have already mentioned above and which can happen in the company as it is seen in the example of Malaysia, may also reveal an economic and political crisis in the country.

---

³⁴ Kayıran, pp. 81-82.

³⁵ Kayıran, p. 83.

³⁶ Check out the website to see the institutions in the company's portfolio; <http://turkiyevarlikfonu.com.tr/TR/Portfoy/5> Last visited: 01.09.2018.

³⁷ P. Rose "Sovereign Funds and Domestic Political Legitimacy, Public Law and Legal Theory" The Ohio State University Moritz College of Law Working Paper Series No. 312., 2015, s. 11; Kayıran, s. 83.

³⁸ 1MDB Probe Shows Malaysian Leader Najib Spent Millions on Luxury Goods, <https://www.wsj.com/articles/malaysian-leader-spent-millions-on-luxury-goods-1459383835>, Last visited: 11.09.2018.

CONCLUSION

We have described the entity fund types above. Accordingly, Turkey Assets Fund doesn't depend on a commodity such as oil, or the type of fund is established balance of payments surplus. So there is no surplus income. In other words, Turkey has neither commodity nor funds to establish a presence like Wealth Fund. However, based on Law No. 6741, the Fund has been granted unlimited borrowing authority. This means that the basic principle of one-sided debt management does not comply with the finances and financial discipline, and it will increase the fragility of the economy by increasing the overall debt burden of the country. In addition, a political crisis that may arise in countries such as Turkey which resulted in the sinking Assets Fund Inc. Fund Assets Inc., a corruption may occur in a crisis can bring.

Accordingly, the following points must be mentioned again for Turkish Wealth Fund Asset:

First of all, fiscal discipline, accountability and transparency must be at the highest level in Turkish Asset Fund. When basic principles of debt management are taken into consideration requires working in coordination with other financial institutions.

The intent of the Turkish Asset Fund, which is understood to generate income in the most general sense, should be clearly stated. This should not be ambiguous. Investments should also be ensured by production, not borrowing consistently.

On the other hand, a management mechanism should be established remote as far as possible from political influences in order to avoid the corruption of the company, which carries the risk of corruption in the body.³⁹

Although the funds are being established to guarantee the welfare of future generations fund established in other countries, Turkey Assets Fund exhibits an opposite view. It should not be forgotten that the poor use of resources will lead to melt down the prosperity of future generations. As long as it is directed appropriately, it could be productive both for the Turkey and other stakeholder countries.

REFERENCES

Alhasel, B. (2015), "Sovereign Wealth Funds: A Literature Review", *Journal of Economics and Business*, (Cilt: 78), 1-13.

---

³⁹ Mehmet Güçlü, "Ulusal Varlık Fonları: Türkiye Ekonomisi İçin Bir Değerlendirme" *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 2018, CİLT:9, SAYI:1, pp. 39-53, p. 50.

An Introduction To Sovereign Wealth Funds
<http://www.investopedia.com/articles/economics/08/sovereign-wealth-fund.asp>, Erişim Tarihi: 11.05.2018.

Csoma, R. (2015), “Appreciation of the Role of Sovereign Wealth Funds in the Global Economy”, Public Finance Quarterly, (Cilt: 2).

Fox, Ira M. and DelVecchio, Philip and Khayum, Omar and Gatenio, Carl and Blackburn, John and Wolfson, Daniel, Do Sovereign Wealth Funds Best Serve the Interest of Their Citizens? (March 24, 2008); Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1309285> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1309285>

Güçlü, Mehmet (2018), “Ulusal Varlık Fonları: Türkiye Ekonomisi İçin Bir Değerlendirme” Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi 2018, CİLT:9, SAYI:1, 39-53.

IWG (2008), “Sovereign Wealth Funds Generally Accepted Principles and Practices ‘Santiago Principles’”, International Working Group of Sovereign Wealth Funds. www.iwgswf.org/pubs/eng/santiagoprinciples.pdf, Erişim Tarihi: 10.05. 2018.

Karagöl Erdal Tanas, Koç Yusuf Emre (2016), “Dünyada ve Türkiye’de Varlık Fonu”, Seta Analiz, Ekim, Sayı:169.

Kayıran, Meltem, (2016) “Türkiye Varlık Fonu’nun Kuruluş Amaçları ve Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Education Science Society Journal, Cilt / Volume:14 Sayı / Issue:56 Güz / Autumn: 2016 Sayfa / Pages: 55-90.

P. Rose “Sovereign Funds and Domestic Political Legitimacy, Public Law and Legal Theory” The Ohio State University Moritz College of Law Working Paper Series No. 312., 2015.

Portföy, <http://turkiyevarlikfonu.com.tr/TR/Portfoy/5> Erişim Tarihi: 01.09.2018.

Seven, Vural, “Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi’nin Hukuki Durumu ve Denetimi”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 157, Eylül 2017, Sayfa: 135-144

Sovereign Wealth Funds Rankings, <http://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund-rankings/>, Erişim Tarihi: 11.05.2018.

Stephen Jen, (2007) “Sovereign Wealth Funds What they are and what’s happening” World Economics, Vol. 8, No. 4, October–December, <http://www.afi.es/eo/SOVEREIGN%20WEALTH%20FUNDS%20STEPHEN%20JEN.pdf>

Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi,
http://www.istanbulymmo.org.tr/Data/Platform/2018_%C5%9EUBAT_09.pdf,
Erişim Tarihi: 03.05.2018.

What is Sovereign Wealth Funds, <https://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund/>
Erişim Tarihi: 30.07.2018

“Türkiye Varlık Fonu Kanun Tasarısı ve Gerekçesi”, TBMM, 1 Ağustos 2016
<http://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0750.pdf>, Erişim tarihi: 12.10.2017.

1MDB Probe Shows Malaysian Leader Najib Spent Millions on Luxury Goods,
<https://www.wsj.com/articles/malaysian-leader-spent-millions-on-luxury-goods-1459383835>, Erişim Tarihi: 11.09.2018.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*: 16.10.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 28.12.2018

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün(UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri

Ali Kemal NURDOĞAN

Dr.

Isparta-Türkiye

ORCID: 0000-0001-9411-4313

akemnur@windowslive.com

Öz

Evrensel ve sürekli barışın sosyal adalet ile sağlanabileceğini savunan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO); kuruluşunun yüzüncü yılında 187 üye ülkesi bulunan ve kurulduğu tarihten bugüne uluslararası çalışma standartlarını düzenleyen 189 sözleşme ve 205 tavsiye kararı ile ulusal ve uluslararası kuruluşların programlarına ve politik gündemlerine yön vermekte olan önemli bir kuruluştur. Türkiye 1932 yılından itibaren çalışma mevzuatını ve uygulamalarını ILO normlarına uygun şekilde düzenlemektedir.

Bu çalışmanın amacı; ILO'nun yapısı ve çalışmaları hakkında bilgi vermek ve ILO-Türkiye ilişkilerini incelemektir. Çalışmada, ILO yapısı ve çalışma şekilleri, Türkiye tarafından onaylanan sözleşmeler, Türkiye-ILO ilişkilerinin çalışma mevzuatına etkisi üzerinde durulmaktadır. ILO normlarının Türk çalışma mevzuatına ve uygulamalarına etkisi belirgin olarak görülmektedir. ILO denetim organlarının eleştiri ve tavsiyelerini dikkate alınarak çalışma hayatının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması geliştirilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Çalışma Örgütü, İnsana Yaraşır İş, Sosyal Adalet.

The International Labor Organization (ILO) Centenary And Turkey Relations

Abstract

The International Labor Organization (ILO), advocating that universal and permanent peace can be achieved through social justice; is an important institution that has 187 member states in its centenary, and has been leading the programs and political agendas of national and international organizations, with 189 conventions and 205 recommendation decisions that regulate international labor standards today. Turkey since 1932 regulates the employment legislation and practices in accordance with ILO norms.

The purpose of this study is; provide information about the ILO's work and examine the structure and the ILO-Turkey relations. In the study, the ILO structure and ways of working, contracts ratified by Turkey, the study focuses on the impact of Turkey-ILO relations legislation. The impact of the ILO norms on Turkish labor legislation and practices is evident. Considering the criticism and recommendations of the ILO's supervisory bodies, improvement of working life and provision of social justice can be improved.

Key words: International Labor Organization, Decent Work, Social Justice

GİRİŞ

alışma hayatı ve sosyal politika konularında uluslararası düzenlemeler yapmak maksadıyla 1919 yılında kurulmuş olan ILO Birleşmiş Milletlerin insan haklarıyla ilgili uzmanlık kuruluşlarından birisi olarak yüz yıldır çalışmalarına devam etmektedir.

ILO'nun kuruluşundan itibaren geçen yüzyıllık zaman içerisinde dünyanın içerisinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal çevre çok farklı bir hal almıştır. Dünya nüfusu yaklaşık olarak beş milyar kişi artmış, sağlık alanında yaşanan gelişmeler doğumdan itibaren yaşam beklentisinin artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda teknoloji ve verimlilik, ekonomik yapı, çalışma şekilleri, ulusal ve küresel üretim organizasyonları ILO'nun kuruluş yıllarından çok farklıdır. Yaşanan iki büyük dünya savaşı ve ekonomik krizler toplumları ve geleneksel yaşama biçimlerini ciddi anlamda değiştirmiştir. Kıtık, siyasi veya etnik zulüm, bölgesel savaş ve sivil çatışmalar sebebiyle ciddi anlamda bir mülteci sorunu oluşmuş, refah seviyesi yüksek ülkelerde göçmen sorunları yaşanmaya başlamıştır. Ancak ILO 1919 yılında kuruluşundan bu yana aynı kurumsal tasarım ve amacını korumaktadır.

Kurulduğu günden bugün bugüne kadar uygulanabilir ve hukuken bağlayıcı 189 sözleşme ve 205 tavsiye kararı ile uluslararası çalışma standartlarını oluşturmaktadır. Türkiye bu sözleşme ve tavsiye kararlarının bir kısmını onaylamış ve çalışma mevzuatını ve uygulamalarını ILO normlarına uygun şekilde düzenlemiştir.

Çalışmada, ILO yapısı ve çalışma şekilleri ile Türkiye-ILO ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada Uluslararası alışma rgütünün (International Labor Organization) kısaltması olarak ILO kullanılmıştır.

İLO TARİHÇESİ

Sanayi devrimi ile işverenlerin uluslararası rekabet sebebiyle işgücü maliyetlerini azaltmaya ve çalışma saatlerini artırarak aşırı emek kullanmaya yönelmeleri işgücü piyasasını kuralsız hale getirmiştir. Kuralsız hale gelen işgücü piyasasında işçilerin kötü çalışma koşulları altında düşük ücret ödenerek çalıştırılması, çocuk ve kadın emeğinin istismar edilmesi sanayi toplumlarında tepkilerin oluşmasına sebep olmuştur. Zamanla oluşan tepkiler çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve evrensel bir barışının oluşturulması çalışmalarına dönüşmüştür.

Yapılan alışmalar neticesinde; bir ülkenin çalışma şartlarını iyileştirme düzenlemelerinin işgücü maliyetlerini artırarak uluslararası rekabette o ülkeyi dezavantajlı hale getirdiği, bu sebeple hayat ve çalışma standartlarının iyileştirilmesi için uluslararası alanda ortak hareket etme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Uluslararası alanda beraber hareket edebilme çabalarının sonucu olarak 1864 yılında Uluslararası alışan Erkekler Derneği kurulmasıyla sendikacılar ve farklı siyasi aktivistlerden oluşan ilk uluslararası çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

1889 yılında uluslararası tipografi ve yazıcı federasyonları, şapkacılar, puro üreticileri ve tütün işçileri ve çizme ve ayakkabı operatörleri tarafından Uluslararası Ticaret Sekreterliği kurulmuştur. Hükümetlerin alışma standartlarını görüşmek üzere toplandıkları Berlin Konferansı 1890 yılında düzenlenmiştir. 1897 yılında, Berlin Konferansı sonrası gelinen noktayı gözden geçirmek üzere Brüksel’de gerçekleştirilen uluslararası konferansta uluslararası bir büro kurularak işgücünün korunması değerlendirilmiştir. Sonrasında da Paris’te düzenlenen konferansta Uluslararası alışma Mevzuatı Birliği (IALL) kurulmuştur. 1 Mayıs 1901’de İsviçre’nin Basel şehrinde ilk Uluslararası alışma Bürosu çalışmalarına başlamıştır. Uluslararası alışma Mevzuatı Birliği tarafından 1906 yılında kibrit üretiminde kullanılan beyaz fosforun kısıtlanması ve endüstride kadın işçi istihdam edilmemesi konulu sözleşmelerin onaylanması uluslararası işbirliğinin ve ILO’nun temellerinin başlangıcı olmuştur. 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı nedeniyle dernek çalışmalarını sürdürememiştir.

I. Dünya Savaşı sonlarında Paris’te toplanan Barış Konferansı’nda; hükümet, işçi ve işveren temsiline dayanan üçlü yapı içinde çalışan uluslararası bir kuruluşun kurulmasını kararlaştırmıştır. Komisyonun alışmaları sonunda hazırlanan ve sosyal adalet temelinde sosyal barışı gerçekleştirmek ve daha iyi yaşama ve çalışma standartlarını oluşturmak için kabul edilen metnin Versay Anlaşmasının XIII. bölümünü olarak kabul edilmesiyle ILO kurulmuştur. Kurulduğu günden bugüne kadar sosyal ve ekonomik sebeplerle her geçen gün büyüyen sorunların aşılmasına yönelik özümmler getirmekte ve reformların uluslararası alanda uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadır.

ILO, ilk Genel Konferansını 1919 yılının Ekim ayında Washington’da yapmıştır. Bu konferansta; çalışma saatleri, işsizlik, analık haklarının korunması, kadınlar ve gece işeri, sınıai istihdamda alt yaş sınırı, gençlerin gece işeri konularında ilk uluslararası sözleşmeler kabul edilmiştir.

İki dünya savaşı arasındaki 1919-1939 döneminde ILO, Milletler Cemiyeti’ne bağlı özerk bir bölüm olarak, faaliyetlerini bireysel çalışma ilişkileri alanında yoğunlaştırarak çalışma yaşamının güncel sorunlarına ilişkin sözleşme ve tavsiyeler oluşturmuştur. Türkiye ILO’ya bu dönemde 1932 yılında üye olmuştur.

ILO, kuruluşundan yirmi beş yıl sonra 1944 yılında Philadelphia’ da gerçekleştirdiği Uluslararası alışma Konferansı’nda örgütün ilke, hedef ve amaçlarını yeniden tanımlanmıştır.

ILO 1946 yılında uzman bir Birleşmiş Milletler kuruluşu olmuştur.

1964 yılında, Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından devlet politikası olarak kabul gören ırkçılığa karşı Apartheid Bildirgesi yayınlamış ancak Güney Afrika Cumhuriyeti’nin ülkedeki ırk ayrımcılığı politikalarına son vermesi üzerine yürürlükten kaldırılmıştır.

ILO, 50. kuruluş yıldönümüne denk gelen 1969 yılında Nobel Barış Ödülü almıştır.

ILO 1970'li yıllarda dünya genelinde istihdam yaratımı ve sosyal güvenlik alanlarında yaptığı çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Dünya genelinde işsizliğin artmasından dolayı 1976 yılında Cenevre'de istihdam, gelir dağılımı, sosyal gelişme ve uluslararası işbölümü konularında bir dünya konferansı düzenlemiştir. 1998 yılına gelindiğinde çalışma ilişkileri üzerindeki düzenleyici rolünde önemli bir dönüşüme işaret etmesi açısından büyük önem taşımakta olan Çalışma Yaşamında Temel İlke ve Haklar Bildirgesi kabul edilmiştir.

1994 yılına kadar 6 adet sözleşme temel sözleşme olarak kabul edilirken 1995 ve 1999 yıllarında çocuk çalışmasına yönelik iki sözleşmenin kabulü ile temel sözleşme sayısı sekiz olarak kabul edilmiştir.

ILO'nun 1946 yılında Birleşmiş Milletlerin çatısı altında ilk uzmanlaşmış örgüt olarak yeniden kurulduğunda üye sayısı kırk beş iken günümüzde yüz seksen yedi ülke ILO'ya üyedir. Bugün 320 milyon dolar bütçesi ile çalışma hayatı ile ilgili araştırma ve yayınların evrensel merkezi haline gelen ILO, üye ülkelere danışmanlık, teknik destek ve kalkınmada işbirliği hizmetleri sunmaktadır.

ILO'nun temel belgesi, Anayasasıdır. İkinci önemli belgesi, 1944 yılında Uluslararası Çalışma Konferansında kabul edilen Philadelphia Bildirgesidir. Diğer bir önemli belge ise, 1998 yılındaki Uluslararası Çalışma Konferansında kabul edilen Temel İlkeler ve İşyerindeki Haklar Konulu ILO Deklarasyonudur.

İLO Anayasası

1919 yılında kabul edilen İLO Anayasasına göre evrensel ve kalıcı bir barış ancak sosyal adalet ile sağlanabilir. ILO Anayasası; Örgüt, İşleyiş, Genel Hükümler ve Diğer tedbirler başlıkları altında dört bölüm ve kırk maddeden oluşmaktadır. ILO Anayasasında istihdam ve işsizliğin önlenmesi, çalışma saatleri, uygun asgari ücret, iş dışındaki hastalık ve kazalardan korunma, çocukların, gençlerin ve kadınların korunması, yaşlılıkta ve maluliyette koruma, göçmen işçilerin haklarını korunması, eşit işe eşit ücret, örgütlenme özgürlüğü, mesleki eğitim ve sürekli eğitim alanlarında hedefler belirlenmiştir.

Philadelphia Bildirgesi

10 Mayıs 1944'de Philadelphia' da yapılan 26. ILO toplantısında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Amaç ve Hedefleri Bildirgesi kabul edilmiş ve literatüre Philadelphia Bildirgesi olarak geçmiştir. Dört bölüm olarak hazırlanan bildirge iki yıl sonra ILO Anayasası'nın eki olarak kabul edilmiştir.

Philadelphia Bildirgesi, kuruluşun ilkelerini ve hedeflerini yeniden güvence altına almış ve önemli ölçüde onları güçlendirmiş ve genişletmiştir. Özgürlük, haysiyet, ekonomik güvenlik ve eşit fırsat temelinde sosyal adalete dayanmadığı sürece kalıcı barışın sağlanamayacağı; işgücünün bir emtia olarak kabul edilemeyeceği;

ifade özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkı ile birlikte dernek özgürlüğü haklarının korunması, bu ilkelerin, ırk, inanç veya cinsiyete bakılmaksızın tüm insanlar için tamamen geçerli olduğu; yoksullukla her yerde mücadele edilmesi gerektiği konuları özellikle belirtilmiştir.

1919 Anayasası, “emeğin sadece bir emtia olarak kabul edilmemesi gerektiğini” belirtirken, Philadelphia Deklarasyonunda “emek bir emtia değildir” denilmek suretiyle aynı fikir daha güçlü bir şekilde ifade edilmiştir.

Çalışma Yaşamında Temel İlke ve Haklar Bildirgesi

1998 Deklarasyonu zorla çalıştırma ya da zorunlu çalıştırmanın her tür şeklini ortadan kaldırma, dernek ve toplu pazarlık özgürlüğü, çocuk emeğinin etkili biçimde yasaklanması, istihdam ve mesleki düzeyde ayrımcılığın yok edilmesi yönünde dört ilke ve hak kategorisini kapsamaktadır. Bildirge küreselleşmenin ayrılmaz parçası olan sosyal kuralları tanımlama yönünde atılmış bir adımdır.

İLO TEMEL AMAÇ VE İLKELERİ

Evrensel ve kalıcı barışın ancak sosyal adalet ile kurulabileceği ilkesi üzerine inşa edilmiş olan ILO herkese insana yaraşır iş (decent work) sağlanması yoluyla, dünya çapında sosyal adaletin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma standartlarının düzenlenmesi, geliştirilmesi ve izlenmesi ILO'nun başlıca görevlerindedir.

Çalışma şartların ağır ve kötü olmasından kaynaklı rahatsızlıklar uluslararası barışı olumsuz etkilemektedir. ILO tarafından alınan kararlara uygun çalışma standartlarına uygun hareket eden ülkeler çalışanların çalışma ve hayat şartlarının iyileştirilmesine katkı sağlarken aynı zamanda evrensel barışa katkıda vermektedirler.

İLO STRATEJİK HEDEFLERİ

ILO dört temel stratejik hedef çerçevesinde çalışmalarını yürütmektedir.

- Çalışma hayatında standartlar oluşturmak, temel ilke ve haklar geliştirmek ve gerçekleştirmek.
- Kadın ve erkeklerin insana yakışır işlere sahip olabilmeleri için daha fazla fırsat yaratmak.
- Sosyal koruma programlarının kapsamını ve etkinliğini artırmak.
- Üçlü yapıyı ve sosyal diyalogu güçlendirmek.

Sosyal diyalog, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün en temel değerleri ve önemli hedeflerinden biridir. Bütün dünyada hükümet, işveren ve çalışanların sosyal politika ve ekonomi alanında önemli konu ve zorlukları ele almakta kullandıkları temel bir araçtır. Sosyal diyalog yaklaşımı gereği, çalışma yaşamında önemli bir pay sahibi olan taraflar, bir araya gelerek mevcut

problemleri anlamak ve üstesinden gelmenin yolları üzerine anlaşmak konusunda ortak bir anlayış geliştirebilirler.

İLO ORGANLARI VE ÇALIŞMA BİÇİMİ

Çalışma Biçimi

ILO, sözleşme (convention) ve tavsiye kararları (recommendation) ile uluslararası düzeyde çalışma standartlarını belirleyerek sosyal adaleti ve evrensel barışı sağlamak için çaba göstermektedir. ILO'nun kabul ettiği sözleşmeler üye ülke tarafından onaylandıktan sonra o ülke için bağlayıcı bir nitelik kazanmaktadır. Tavsiyeler üye ülkeler açısından bir zorunluluk getirmeyen, ülkelerin çalışma alanında kanunlara ve sosyal politikalara örnek olan sözleşmeleri tamamlayıcı metinlerdir.

ILO, sözleşmeleri kabul etmiş olan ülkeleri raporlara dayalı yıllık düzenli denetim ve şikâyetlere bağlı denetim olmak üzere iki alanda denetlemektedir. Raporlara dayalı denetim Sözleşme ve Tavsiyelerin Uygulanması (Uzmanlar Komitesi) ile Standartların Uygulanması Konferans Komitesi (Aplikasyon Komitesi) tarafından yapılmaktadır. Şikâyete bağlı denetim sürecinin en önemli organı ise Sendika Özgürlüğü Komitesi SÖK'tür. SÖK, sendikal hak ve özgürlüklere ilişkin denetim yapmaktadır. Uzmanlar Komitesi, Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi ve Standartların Uygulanması Komitelerinden oluşan kapsamlı bir izleme ve denetim mekanizmasına sahip olan ILO, sözleşme ihlalleri karşısında etkili bir yaptırım gücü bulunmamaktadır. Sözleşme ve tavsiye kararlarının uygulanması için eliyle yapılan bu izlemeler neticesinde, ILO'nun elindeki mekanizma sadece sözleşmeyi ihlal edenlerin kamuoyuna duyurulması ve sözleşmelere uyumu desteklemek için teknik yardım sağlanmasından ibarettir.

ILO Organları

ILO'nun üçlü yapısı yani işçi ve işverenlerin doğrudan temsil edilmesi ILO'yu diğer uluslararası kuruluşlardan ayıran ana özelliktir. ILO çalışmalarını Uluslararası Çalışma Konferansı, ILO Yönetim Kurulu ve Uluslararası Çalışma Ofisinden oluşan üç ana yapı ile gerçekleştirmektedir.

4.2.1. Uluslararası Çalışma Konferansı

Uluslararası Çalışma Konferansı her yıl Haziran ayında toplanarak çalışma hayatına dair mevcut sorunlar tartışılır, uluslararası çalışma standartları belirlenir. Ayrıca Uluslararası Çalışma Konferansı üye ülkelerde çalışma standartlarını denetler ve iki yıllık ILO Bütçesini kabul eder.

Konferansa, üye ülkelerden iki hükümet temsilcisi ile bir işçi ve bir işveren temsilcisi katılır.

4.2.2. ILO Yönetim Kurulu

ILO'nun icra organı olan Yönetim Kurulu yılda üç defa Cenevre'de toplanarak ILO politikalarına dair kararlar alır. Onaylanmak üzere Konferansa sunulacak programı ve bütçeyi hazırlar. Yönetim kurulu 28 hükümet üyesi, 14 işveren temsilcisi ve 14 işçi temsilcisinden oluşur. Yönetim Kurulu Konferansın gündemini belirler, idari işleri yürütür, bütçeyi hazırlar, bütçenin kullanılmasını denetler ve genel merkez ile diğer ülkelerde bulunan bölge büroları arasında işbirliğini sağlar.

4.2.3.Uluslararası Çalışma Ofisi

Uluslararası Çalışma Ofisi, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün daimi sekretaryası ve operasyonel merkezidir. Bir icra organıdır. ILO'nun sekreteryası olan Büro, konferansta ele alınacak konularla ilgili belge ve raporları eğitim ve teknik işbirliği programlarını hazırlar.

TÜRKİYE – UÇÖ İLİŞKİLERİ

1927 yılında ILO'ya gözlemci gönderen Türkiye, 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olmasıyla doğrudan ILO üyesi olmuştur.

Türkiye'nin ILO üyeliğinden sonra 1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı iş kanunu ILO anayasasında yer alan ilkelere uygun şekilde hazırlanmıştır. ILO normları sadece 3008 sayılı İş Kanununu değil Çalışma Bakanlığının kurulduğu 1945 yılından itibaren günümüze kadar geçen süreçte çalışma mevzuatını belirgin olarak etkilemiştir.

Maden Ocaklarında ve Yer Altı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkında 45 sayılı ILO sözleşmesi Türkiye'nin onayladığı ilk sözleşmedir. Sözleşme Türkiye tarafından 1937 yılında onaylanmıştır.

Türkiye'de 1947 yılına kadar sendika bulunmadığından ILO'ya sadece hükümet temsilcileri gönderilmiştir. 1945-190 yılları arasında ILO ile Türkiye ilişkileri hız kazanmıştır. Bu dönem içerisinde Türkiye'de Çalışma Bakanlığı kurulmuş ve Sendikalar Kanununun yürürlüğe girmiştir.

1949 yılında ILO görevlileri Türkiye'de araştırmalar yaparak, Türkiye'de Çalışma Sorunları adlı bir rapor hazırlamış, Çalışma Bakanlığının kuruluş ve işleyişi, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Sosyal Sigortalar, işçilerin iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı korunması, meslek ilişkileri konularında yardımcı olmuştur. 1962 yılında ILO Türkiye'de toplu sözleşme ve grev alanlarında bir rapor hazırlayarak dönemin hükümetine bilgi vermiştir.

1960-1980 yılları arasında mevzuattaki yetersizlikler ve siyasi istikrarsızlık ve askeri darbeler sebebiyle Türkiye-ILO ilişkilerinde dönemsel olarak yavaşlamalar görülmüş, bu dönemde ILO tarafından kabul edilen sözleşmeler Türkiye Cumhuriyeti tarafından hemen onaylanamamıştır.

1978-1983 yılları arasında Türkiye özellikle sendikacılık ve örgütlenme özgürlüğü alanlarında ILO tarafından eleştirilere maruz kalmış ve kara liste olarak

anılan özel paragrafa alınmıştır. 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunlarının kabul edilmesinde ILO eleştirileri etkili olmuştur. Ancak sendikacılık ve örgütlenme özgürlüğü alanlarında yapılan 2822 ve 2821 sayılı kanunların ILO normlarına uygun olmadığı gerekçesiyle eleştirilmeye devam edilmiştir.

18.10.2012'de kabul edilen 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunundaki hükümler tek bir kanun içinde toplanmıştır. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile 2822 sayılı kanunda yer alan grev yasaklarının kapsamı daraltılmıştır. Ancak yeni kanunda öngörülen grev yasakları, eski düzenlemeye oranla sınırlanmış olsa da, ILO normlarına aykırılığı ortadan kaldırmamış olduğundan 2822 sayılı kanuna yapılan eleştiriler, 6356 sayılı kanunda da devam etmiştir.

6356 sayılı kanunda cenaze işleri ve mezarlıklar, doğal gaz, petrol üretimi, tasfiyesi ve dağıtımı ile nafta veya doğalgazdan başlayan petrokimya işleri; bankacılık hizmetleri ve şehir içi toplu taşıma hizmetleri ILO tarafından temel hizmetler kapsamında kabul edilmemektedir. Bu hizmetlere getirilen grev yasakları ILO normlarına uyumlu olmadığı konusunda eleştirilmeye devam edilmektedir.

Türkiye sendikal hak ihlalleri, çocuk işçiliği ve çalışma hayatında ayrımcılık konularında ILO sözleşmelerinin uygulanmasında yaşanan ihlaller nedeniyle Aplikasyon Komitesi gündemine alınmakta ve Uzmanlar Komitesi raporlarında eleştirilmektedir.

Kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu sektörlerde işçilere asgari ücretten düşük ücret ödenmesi ve bu durumun önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınamaması ILO'nun 26 sayılı sözleşmesine aykırı olduğu, kimi kaçak işçi ve kayıt dışı istihdam edilen işçilerin çeşitli biçimlerde zorla alıştırma yasağına aykırı biçimde çalıştırılmasının 29 ve 105 sayılı sözleşmelerine aykırılık oluşturduğu gerekçesiyle ILO tarafından eleştirilmektedir. İşverenlerin zor, baskı, tehdit, işten atma vb. yöntemlerle işçilerin sendikalaşmasını engellemesi, ILO'nun 87 sayılı sözleşmesine aykırı olduğu, bu durumun önüne geçmekle yükümlü olan hükümetlerin gerekli tedbirleri almamasının ILO'nun 98 sayılı sözleşmesine aykırı olduğu gerekçesiyle ILO tarafından eleştirilmektedir. Ayrıca, çocuk işçiliğinin ciddi boyutlarda olması ve kötü şartlardaki çocuk işçiliğini ortadan kaldırmaya yönelik proje ve politikaların yetersiz olması sebebiyle ILO'nun 182 sayılı sözleşmesine aykırılık oluşturduğu gerekçesiyle ILO tarafından eleştirilmektedir. Eşit işe eşit ücret hakkı, yasalarla güvence altına alınmış olsa da, uygulamada eşit değerde iş yapan kadın ve erkek işçiler arasında ücret farklılıklarının olması ILO'nun 100 sayılı sözleşmesine aykırılık oluşturduğu gerekçesiyle ILO tarafından eleştirilmektedir.

Bu eleştirilerin varlığı ile beraber Türkiye, üyeliğinden itibaren ILO ile işbirliği yaparak çeşitli projeler gerçekleştirmeye devam etmektedir. Yapılan işbirliği sonucu uygulanan projelerden çalışma hayatının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması alanında olumlu sonuçlar elde edilmiştir. İLO ile birlikte gerçekleştirilen çalışmalardan bir tanesi ocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Programıdır (IPEC).

2004 yılında Gaziantep ve orum illerinde başlatılan Kayıt Dışı İstihdam konulu proje çerçevesinde üçlü yapının taraflarının buluşmasıyla kayıt dışı istihdama sebep olan unsurların tespitine yönelik çalışma yapılmış ve bir rapor hazırlamıştır. Çalışma sonrasında elde edilen sonuçlar Türkiye geneline kayıt dışı istihdamın engellenmesine yönelik çalışmalarda kullanılmıştır.

2005 yılında Denetim ve Sertifikasyon Araştırma Projesi tamamlanmıştır. Proje ile Türkiye'de denetim ve sertifikasyon programlarının maliyet, fayda ve genel boyutunun tanımlanması amaçlanmıştır.

01 Ocak 2009 ve 31 Mart 2010 tarihleri arasında Türkiye'de Kadınlar İçin İnsan Yakışır İş İmkânları Sağlanması Yoluyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Pilot Projesi yürütölmüştür. Projenin amacı işsiz kadınları aktif işgücü piyasası programlarına yönlendirerek istihdam edilebilirliklerini artırmak olarak belirlenmiştir.

1 Ocak 2010 - 31 Aralık 2014 tarihleri arasında tekstil ve giyim tedarikçi firmalarının karşılaştıkları zorlukları aşabilmeleri konusunda destek olmayı hedefleyen ILO/AB Tekstil Eğitimi Projesi yürütölmüştür. Proje kapsamında işçi ve yöneticilere kalite, verimlilik ve çalışma koşulları konularında eğitimler verilmiştir.

3 Mayıs 2010 - 31 Aralık 2012 tarihleri arasında Türkiye'nin Tekstil Sektöründe KOBİ'ler için Sürdürülebilir Ağlar ve İlişkiler Zinciri Oluşturulması" başlıklı BM Ortak Programı tamamlanmıştır. Proje ile KOBİ'lerin uluslararası alanda rekabet gücünü artırması hedeflenmiştir.

15 şubat 2013 - 30 Haziran 2016 tarihleri arasında Kadınlar için Daha çok ve Daha İyi İşler: Türkiye'de Kadınların İnsana Yakışır İşlerle Güçlendirilmesi projesi tamamlanmıştır. Proje ile kadınlar için insana yakışır iş fırsatları yaratılmasını, toplumsal cinsiyet eşitliği ve çalışma standartları konusunda algı oluşturulması hedeflenmiştir.

12 Ocak 2015 - 11 Ocak 2016 tarihleri arasında Uluslararası alışma Standartlarına Uyulması Yoluyla Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesi projesi tamamlanmıştır. Proje ile madencilik ve inşaat sektörlerinde İSG'nin iyileştirilmesi hedeflenmiştir.

1 Ağustos 2016 - 31 Temmuz 2018 tarihleri arasında alışma Hayatında Sosyal Diyaloğun Geliştirilmesi Projesi tamamlanmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Bakanlığı, ilgili kurumlar ve sosyal ortakların kurumsal kapasitelerinin artırılması; örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık ve her düzeyde sosyal diyalog konusunda kurumların ve kamuoyunun bilgilendirmesi hedeflenmiştir.

1 Haziran 2015 tarihinde başlatılan ve 31 Ocak 2020 tarihinde sonlandırılacak olan Mülteci Krizi Karşısında ILO'nun Çalışmaları Projesi halen devam etmektedir.

TÜRKİYE TARAFINDAN ONAYLANAN İLO SÖZLEŞMELERİ

Türkiye üye olduğu tarihten bu güne kadar ILO'nun 8 Temel Sözleşmelerinin tamamını, Yönetişim Sözleşmelerinin 3'ü ve 177 Teknik Sözleşmenin 48' i olmak üzere toplam 59 ILO sözleşmesini onaylamıştır. Ancak bu sözleşmelerden 55 tanesi yürürlükte dir

• İşsizlik Sözleşmesi- C 2

İşsizliğin azaltılması için mücadele edilmesini, işçi ve işveren temsilcilerinin bulunduğu iş ve işçi bulma kurumlarının kurmasını kapsamaktadır.

• Örgütlenme Özgürlüğü (Tarım) Sözleşmesi- C 11

Tarımda çalışan herkesin örgütlenme hakkının tanınmasını öngörmektedir.

• Haftalık Dinlenme (Sanayi) Sözleşmesi- C 14

İşçilerin haftada bir gün süreyle dinlenmelerini zorunlu kılmaktadır.

• Asgari Yaş (Trinciler ve Ateşçiler) Sözleşmesi – C 15

18 yaşından küçüklerin gemilerde trimci veya ateşçi olarak çalıştırılmayacağı karara bağlanmıştır.

• Asgari Ücret Belirleme Yöntemi Sözleşmesi – C 26

Asgari ücretin uygulanmasının denetlenmesini ve yaptırım mekanizmalarının işletilmesinin öngörmektedir.

• Zorla Çalıştırma Sözleşmesi – C 29

Sözleşme ile zorla çalıştırmaya son verilmesi öngörmektedir.

• Ücretli İş Bulma Büroları Sözleşmesi – C 34

Kazanç gayesiyle çalışan Ücretli İş Bulma Büroları kapatılacaktır.

• İşçinin Tazmini (Meslek Hastalıkları) Sözleşmesi (Revize) – C 42

Meslek hastalığına uğrayanlara tazminat verilmesini öngörmektedir.

• Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi – C 45

Kadınların maden ocakları ve yeraltı işlerinde çalıştırılması yasaklanmıştır.

• **Ticaret Gemilerinde alışan Kaptanlar ve Gemi Zabıtlarının Mesleki Yeterliliklerinin Asgari İcaplarına İlişkin Sözleşme – C53**

Gemide kaptan, nöbetçi güverte zabiti, arkıbaşı, nöbetçi arkı gibi işlerde yeterlilik belgesi olmayan kişiler çalıştırılmaz.

• **Gemi Adamlarının Hastalanması, Yaralanması Ya Da Ölümü Halinde Armatörün Sorumluluğuna İlişkin Sözleşme – C 55**

Armatör, işe başlama tarihi ile işin sona erdiği tarih arasında meydana gelen hastalık ve yaralanmadan; bu hastalık ya da yaralanma sonucu yaşanan ölümden, sorumludur.

• **Asgari Yaş (Deniz) Sözleşmesi – C 58**

Gemilerde on beş yaşından küçük çocuklar çalıştırılmaz.

• **Asgari Yaş (Sanayi) Sözleşmesi (Revize) – C 59**

On beş yaşından küçük çocuklar kamu ve özel sektör sanayi işletmelerinde istihdam edilemez veya çalıştırılmazlar.

• **Gemilerde Mürettebat İçin İaşe ve Yemek Hizmetlerine İlişkin Sözleşme – C 68**

Gemi adamları ve armatör örgütleri, yiyecek ve sağlık sorunlarıyla ilgilenen ulusal ve yerel makamlarla yakın bir işbirliği içinde çalışır ve gerektiği hallerde bu makamların sunduğu hizmetlerden yararlanabilir.

• **Gemi Aşılarının Mesleki Ehliyet Diplomatlarına İlişkin Sözleşme – C 69**

Gemilerde aşçı olarak çalışacak kişilerin aşçılık diplomasına sahip olması gerekir.

• **Gemi Adamlarının Sağlık Muayenesine İlişkin Sözleşme – C 73**

Denizde çalışacağı işe uygunluğunu onaylayan bir sağlık raporu olmayan kişiler gemide istihdam edilemez.

• **Gençlerin Tıbbi Muayenesi (Sanayi) Sözleşmesi – C 77**

Çocuklar ve 18 yaşından küçük olan gençler sağlık raporu olmadan sınıai bir müessesede işe alınamazlar.

• **Son Maddelerin Revizyonu Sözleşmesi – C 80**

Milletlerarası alışma Konferansı tarafından, ilk yirmi beş toplantıda kabul edilen Sözleşmelerin metinlerinin herhangi bir yerinde bulunan, “Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri” kelimeleri yerine, “Milletlerarası alışma Bürosu Genel Müdürü” kelimeleri, “Genel Sekreter” kelimeleri yerine “Genel Müdür” kelimeleri ve “Sekreterlik” kelimesi yerine, “Milletlerarası alışma Bürosu” kelimeleri konulmuştur.

• **İş Teftişi Sözleşmesi – C 81**

İş teftişinde işçiler veya bunların örgütleri arasında işbirliği yapılmasını öngörmektedir.

• **Sendika Özgürlüğü ve Sendikalaşma Hakkının Korunması Sözleşmesi – C 87**

İşçi ve işverenlerin, kendi örgütlerini kurma ve katılma haklarını garanti altına almaktadır.

• **İş ve İşçi Bulma Servisi Kurulması Sözleşmesi – C 88**

İş ve İşçi Bulma Servisi bünyesinde eşit sayıda işçi ve işveren temsilcilerinden oluşan komisyonların çalışması öngörülmektedir.

• **Mürettebatın Gemide Barınmasına İlişkin Sözleşme – C 92**

Sözleşmeye göre geminin yapımına başlanmasından önce mürettebatın barınacakları yerlerin konumu ve uygunluğu konuları düzenlenmiştir.

• **alışma Şartları (Kamu Sözleşmeleri) Sözleşmesi – C 94**

Kamudan iş alan işverenler, çalıştırdıkları işçilere işkolunda geçerli olan toplu iş sözleşmesindeki hakları uygulamak zorundadır.

• **Ücretlerin Korunması Sözleşmesi – C 95**

Nakit olarak ödenmesi gereken ücretler nakit olarak ödenecektir.

• **Ücretli İş Bulma Büroları Sözleşmesi (Revize) – C 96**

Kar amacı taşıyan ücretli iş bulma büroların kaldırılmalıdır.

• **Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi – C 98**

Sözleşme zorla ya da zorunlu çalıştırmanın önlenmesini öngörmektedir.

• **Asgari Ücret Tespit Mekanizması (Tarım) Sözleşmesi – C 99**

Asgari ücretlerin ödenmesi konusunda milli mevzuat, toplu sözleşmeler veya hakem kararlarına uygun davranılmalıdır.

• **Eşit Ücret Sözleşmesi – C 100**

Erkek ve kadınların, eşit işlerde farklı ücret ve sosyal haklara sahip olmalarını önlenmelidir.

• **Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi – C 102**

Korunan kişilere koruyucu nitelikte veya tedavi şeklinde sağlık yardımları yapılmasını teminat altına alınmıştır.

• **Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi – C 105**

Zorla ya da zorunlu çalıştırma siyasal baskı, çalışma disiplini sağlama, ayrımcılık ve greve katılanları cezalandırma yöntemi olarak kullanılmasını yasaklamaktadır.

• **Gemi Adamları Ulusal Kimlik Katlarına İlişkin Sözleşme–C 108**

Bu sözleşmenin yürürlükte olduğu üye devlet her hangi bir gemi adamına başvurusu durumunda gemi adamı kimlik belgesi düzenleyebilir.

• **Ayrımcılık (İş Ve Meslek) Sözleşmesi – C 111**

İşte ve meslekte her türlü ayrımcılığın yok edilmesini öngörmektedir.

• **Radyasyondan Korunma Sözleşmesi – C 115**

İşçilerin sağlık ve emniyetleri için radyasyonlara karşı uygun şekilde korunmasını sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasını öngörmektedir.

• **Son Maddelerin Revizyonu Sözleşmesi – C 116**

Milletlerarası Çalışma Konferansı tarafından ilk otuz iki toplantı döneminde kabul edilmiş olan sözleşmelerin metinlerindeki, sözleşmelerin uygulanması hakkında Milletlerarası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu tarafından Genel Konferansa bir rapor sunulmasını öngören son madde kaldırılmıştır.

• **Muamele Eşitliği (Sosyal Güvenlik) Sözleşmesi – C 118**

Bu sözleşmeyi uygulayan her üye, ülkesinde, bu sözleşmeyi uygulayan diğer üye devletler vatandaşlarına, sosyal güvenliğe tabi olma ve yardımlardan yararlanmaya hak kazanma bakımlarından, kendi vatandaşlarıyla ile eşit işlem yapmasını sağlamaktadır.

• **Makinaların Korunma Tertibatı İle Teçhizi Sözleşmesi – C 119**

Makinalar iş güvenliğini aksatmayacak biçimde muhafaza edilecektir.

• **İstihdam Politikası Sözleşmesi – C 122**

Hükümetler, tam ve verimli istihdama ve işin serbestçe seçilmesine yönelik aktif bir politikayı esas bir gaye olarak ele alacak ve uygulayacaktır.

• **Asgari Yaş (Yeraltı İşleri) Sözleşmesi – C 123**

16 yaştan aşağı hiç kimse madenlerde çalıştırılmaz.

• **Azami Ağırlık Sözleşmesi – C 127**

İşçinin sağlık ve güvenliği tehlikeye düşürebilecek kadar ağır yükler işçi tarafından bedenen taşınmaz.

• **Mürettebatın Gemide Barındırılmasına İlişkin Sözleşme – C 133**

Bir kamarada iki ast personelden fazla personel kalmaz.

• **İş Kazalarının Önlenmesine (Gemi Adamları) İlişkin Sözleşme – C 134**

İş kazalarının uygun şekilde rapor edilebilmesi, araştırılabilmesi ve bu kazalar hakkında ayrıntılı istatistikler tutulması ve incelenebilmesi için ilgili makamlar ihtiyaç duyulan düzenlemeleri yapar.

• **İşçi Temsilcileri Sözleşmesi – C 135**

Sözleşme, işletmelerdeki işçi temsilcilerini, işten çıkarma dâhil her türlü olumsuz işleme karşı etkili bir biçimde korumaktadır.

• **Asgari Yaş Sözleşmesi – C 138**

Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin acilen ve etkili biçimde ortadan kaldırılmasını sağlayacak önlemlerin alınmasını öngörmektedir.

• **İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sözleşmesi – C 142**

Her üye, özellikle kamu istihdam hizmetleri aracılığı ile istihdam ile yakından ilişkili olarak kapsamlı ve koordineli mesleki rehberlik ve mesleki eğitim politika ve programları kabul edip, geliştirecektir.

• **Üçlü Danışma (Uluslararası Çalışma Standartları) Sözleşmesi – C 144**

Bu sözleşmeyi onaylayan devletler hükümet, işveren ve işçi temsilcileri arasında etkin danışmayı sağlar.

• **Gemi Adamlarının Yıllık Ücretli İznine İlişkin Sözleşme – C 146**

Gemi adamları yıllık ücretli izin hakkına sahiptir.

• **Çalışma İlişkileri (Kamu Hizmeti) Sözleşmesi - C 151**

Kamu görevlileri, çalıştırılmaları konusunda sendikalaşma özgürlüğüne hanel getirecek her türlü ayrımcılığa karşı yeterli korumadan yararlanacaklardır.

• **Liman İşlerinde Sağlık ve Güvenliğe İlişkin Sözleşme – C 152**

Liman işleriyle ilgili iş yerinde sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınmasına yönelik tedbirlerden bahsedilmektedir.

• **Karayolları Taşımacılığında Çalışma Saatleri ve Dinlenme Sürelerine İlişkin Sözleşme – C 153**

Araç sürücüleri devamlı olarak dört saatten fazla araç kullanamaz.

• **İş Sağlığı ve Güvenliği Ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme – C 155**

Her üye, ulusal koşullar ve uygulamaya göre ve en fazla temsil kabiliyetine sahip işçi ve işveren kuruluşlarına danışarak iş güvenliği, iş sağlığı ve çalışma ortamına

ilişkin tutarlı bir ulusal politika geliştirecek, uygulayacak ve periyodik olarak gözden geçirecektir.

• **Hizmet İlişkisine Son Verilmesi Sözleşmesi – C 158**

Hizmet akdinin işveren tarafından feshinde geçerli bir neden olmasını öngörmektedir.

• **Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Sakatlar) Sözleşmesi – C 159**

Üye devletler sakatlar için bir mesleki rehabilitasyon ve istihdam politikası oluşturur ve uygular.

• **Sağlık Hizmetlerine İlişkin Sözleşme – C 161**

Her üye iş sağlığı hizmetleri alanında uygun bir ulusal politika geliştirmelidir.

• **Gemi Adamlarının Sağlığının Korunması ve Tıbbi Bakımına İlişkin Sözleşme – C 164**

Gemi sahipleri gemilerinde sağlık ve temizlik açısından uygun durumda bulundurmaktan sorumludur. Üye ülkeler gemi sahiplerini bu açıdan sorumlu tutar.

• **Gemi Adamlarının Ülkelerine Geri Gönderilmesine İlişkin Sözleşme – C 166**

Sözleşmeyi onaylayan üye ülkeler ulusal mevzuatında gemi adamlarının ülkelerine gönderilebilecekleri varış yerlerini belirler.

• **En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi – C 182**

Sözleşmeyi kabul eden üye ülkeler en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve yok edilmesi için gerekli önlemleri almalıdır.

• **Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi -C176**

İşveren tarafından riskin ortadan kaldırılması ve kaynağında kontrol altına alınmasını ön görmektedir.

• **187 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi-C187**

Sözleşmeyi onaylayan üye ülkeler işçi temsilcilerinin de görüşlerin alarak iş kazalarını, meslek hastalıklarını ve ölümleri önlemek maksadıyla iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini sürekli geliştirilmelidir.

• **İnşaat Sektöründe Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi-C 167**

İnşaat alanlarında güvenliğin ve sağlığı geliştirilmesinde işverenlerle işçiler arasında işbirliğinin sağlanabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

SONUÇ

Evrensel barışı sağlamak ve sosyal adalet düzenini kurabilmek adına, uluslararası çalışma şartlarının standartlaştırılması ve iyileştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydedilmesinde büyük bir görev üstlenen ILO'nun kuruluşundan bugüne kadar geçen yüzyıllık süreçte kabul edilen sözleşme ve tavsiye kararları, birçok ülkenin çalışma hayatının düzenleyen ulusal mevzuatına esin kaynağı oluşturmaktadır.

Türkiye üye olduğu 1932 tarihinden itibaren ILO sözleşmelerini onaylamış, eğitim ve teknik yardım olarak ILO ile olan işbirliğini devam ettirmektedir. ILO ile yapılan işbirliği ve ortak alışmalar Türk alışma mevzuatına olumlu bir katkı sağlamıştır. Özellikle Bireysel İş Hukukunun temel ilkelerinin benimsenmesinde ve sendika hukuku konularında ILO sözleşmeleri doğrudan belirleyici norm olmuştur.

KAYNAKÇA

- Alper, Yusuf ve Pir Ali Kaya. **Uluslararası alışma rgütü ve Uluslararası alışma Standartları**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa,1995.
- Alston, Philip. "Core Labour Standards and the Transformation of The International Labour Rights Regime", **European Journal of International Law**, 2004, ss.452-521.
- Altekin, Necla. **Uluslararası alışma rgütü ve Türkiye'ye İlişkin Kararları**, ÇSGB. İş Teftiş Kurulu Başkanlığı İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, İstanbul, 2013.
- Aslantepe, Gülay. "ocuk İstihdamı Konusunda ILO Normları ve ILO-Türkiye Cumhuriyeti İlişkileri", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2003, ss.227-230.
- Ateşoğulları, Kamil. **Uluslararası alışma rgütü (UÇÖ-ILO) Türkiye İlişkileri Belgeler**, Sosyal İş Sendikası Genel Merkezi, Eğitim Yayınları:2.
- Aydın, Fazıl. **Türkiye Tarafından Onaylanan ILO Sözleşmeleri**, alışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayın No: 08, Ankara, 2014.
- Bakır, Onur. **6356 Sayılı Kanunun Toplu Pazarlık Hakkına İlişkin Düzenlemelerinin ILO'nun 87 ve 98 Sayılı Sözleşmeleri Işığında İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2013.
- Dur, Varol. "Uluslararası alışma rgütü'nün Sosyal Güvenlik Politikalarındaki Dönüşüm", **Karatahta İş Yazıları Dergisi**, Sayı: 3, 2015, ss.127-154.
- Gülmez, Mesut. **Cahit Talas'a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayınevi, Ankara, 1990.

- Güney, Alptekin ve Kemale ASLANOVA. “Türk Hukuku’nda Grev Yasakları ve ILO Normları”, **Çalışma ve Toplum**, 2014, ss. 252-272.
- Gürbüz, Tahir. **6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun Avrupa Birliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü Normları Bakımından Değerlendirilmesi**, (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Ankara, 2014.
- Kapar, Recep. (2004), “Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler Bildirgesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2004, ss.182-195.
- Kellerson, Hilary. “The ILO Declaration of 1998 on Fundamental Principles and Rights: A Challenge for the Future”, **International Review**, 1998, ss. 223-227.
- Koç, Yıldırım. “Türkiye-ILO İlişkileri”, Türk-İş Eğitim Yay. No.44, Ankara, 2000, ss.1-23.
- Rodgers, Gerry, Eddy LEE, Lee SWEPSTON and Jasmien VAN DAELE. **The International Labour Organization And The Quest For Social Justice, 1919–2009**, International Labour Office, Geneva, 2009.
- RUIZ, Maria Luz Vega and Daniel MARTINEZ. **Fundamental Principles and Rights at Work- Value, Viability, Incidence and Importance as Elements for Economic Progress and Social Justice**, Working Paper, WP.9, Internatoanl Labour Organisation, Geneva, 2002.
- Sayın, Ali Kemal. “ILO Normlarının ve Örgütün Denetim Mekanizmasının Türk İş Hukukuna Etkisi”, **ÇSBG Çalışma Dünyası Dergisi**, 2013, ss.11-34.
- Saymen, Ferit. **Türk İş Hukuku**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1954.
- Talas, Cahit. **Toplumsal Politika**, İmge Yayınları, Ankara, 1997.
- Taşkent, Savaş. **İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları**, Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları, No: 27, İstanbul, 1995.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26.09.2018 • Kabul Tarihi / Accepted: 11.11.2018

Siyasi Savaş ve “Güvenlik Açığı”

Oğuzhan ERGÜN

İKÇÜ- İzmir

ORCID:0000-0002-6917-0871

oguzhanergun@gmail.com

Öz

Devletleşme ve modernleşme olgularının farklı disiplinlerin bakış açıları bağlamında değişik betimlemeleri yapılmaktadır. 2500 yıllık Güvenlik ve Strateji çalışmaları literatürünün de bu konuda söyleyecek bazı şeyleri tabii ki vardır. “Bir toplumun ilkel kavga ve çatışmalardan uygar (doğru) savaşa geçişi devletleşmedir”. Yine “ilkellikten modernliğe geçişin ana göstergesi subayları olan ordunun ortaya çıkışıdır”ⁱ. Siyasi ve askeri kültürün birlikte evrimleştiği modern süreçte geleneksel dürtülerden (dini veya haklara ilişkin) arınmış, “kendi demokrasilerini kurmak” üzerine yapılan savaş “politik/siyasi savaş” olarak tanımlanmış ve modern devletleri türetmiştir. ABD Stratejik aklının önemli nöronlarından Rand Corp.’unⁱⁱ Nisan 2018 tarihinde yayınlamış olduğu “Modern Siyasi Savaş, Güncel Uygulamalar ve Olası Yanıtlar”ⁱⁱⁱ incelemesinde, politik/siyasi savaş” kavramını; “etkilemek, zorlamak, sindirmek, zayıflatmak amacıyla, belirli bir spektrumda politik, enformatik, askeri ve ekonomik tedbirlerin kullanılması “şeklinde ele alarak, kurucu savaşı silahlı siyasal yıkım projesine evirmiştir.

Rand’ın siyasi savaş analizi, hibritleşen siyasi güç mücadelesinin ahlaki ve etik çizgilerini tamamen ortadan kaldırmaya yönelik akademik ve ideolojik meşruiyet zemini hazırlama gayreti içermektedir. “Sınırsız ve sürekli savaş” jeopolitik şekillendirmenin temel konsept ve aracı seviyesine yükseltilmektedir.

Savaş olgusunun siyaseti kuşattığı bir dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin güvenlik yönetimi bu gelişmeleri karşılamaya ne ölçüde hazırlıklıdır? Güvenlik kadrolarında gerçekleşen “çifte” tasfiye süreci sonrasında kurumsal hafıza kaybı, devletin tüm stratejik kurumlarındaki gizlilik dereceli bilgilerin ve istihdam edilen personelin dışarıya aktarılmış olması bu tehdidi karşılamada ne tür bir zafiyet yaratmaktadır ve nasıl giderilecektir? Bu noktadan itibaren Ulusal Güvenlik Kültürü ve Stratejik Kültürün değişimi hangi dinamiklerle ne yönde şekillenmelidir?

Bu makalede mevcut verilere ulaşma güçlüğü ve güvenlik alanının genişliği nedeniyle cari resmin çizilmesi mümkün olmamakla beraber stratejik resim “Ordu Örgütsel Kültürü, Savaş Kültürü, Askeri Akıl, Ulusal Güvenlik Kültürü ve Stratejik Kültür” kavramsallaştırmaları çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma eleştirel konstrüktivist metodoloji üzerinden hareket etmektedir. Bu Neorealist ve Neoliberal yaklaşımların yok sayılması anlamına gelmemektedir. Uluslararası sistemin maddi güç ve çıkar bağlamında nedensel etkileri kabul edilmektedir. Ancak kolektif bilgi üzerinden aktörlerin güvenlik kültürlerinde ve kurumları üzerindeki kurucu etkileri de mercek altına alınmaktadır. Analiz düzeyi uluslararası “sistem” analiz birimi ulus devlet olarak Eleştirel Güvenlik bağlamında konu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Savaş, Güvenlik Açığı, Güvenlik Kültürü, Stratejik Kültür, Stratejik Açık.

Political War and “Security Flaw”

Abstract

In the context of the perspectives of different disciplines cases of nationalization and modernization are made of different descriptions. 2500 years of Security and Strategy studies have some things to say in this regard. “The transition of a society from primitive quarrels and conflicts to civilized war becomes state”. It is also the "emergence of the army, which is the main demonstration officers of transition from primacy to modernity". The political and military cul- ture has evolved along with the modern era in which the war on "establishing its own democracies", freed from traditional rudeness (religion or rights), was defined as a “political / political war" and derived modern states. In the "Modern Political War, Current Practices, and Possible Answers" review of Rand Corp.'s, which is published in April 2018, important neurons of the US Strategic Intelligence, the concept of political / political warfare; “The use of political, informatic, military and economic measures in a certain spectrum in order to influence, compel, intimidate and weaken" the constitutional war into a project of armed political destruction.

Rand's analysis of political warfare involves an effort to prepare an academic and ideological legitimacy ground to completely abolish the moral and ethical lines of the hybridizing political power struggle. "Unlimited and perpetual war" is elevated to the level of geopolitical basic concept and styling tool.

Republic of Turkey's security management, at a time when war is a political siege, how ready is it to meet these developments? What kind of a weakness does the threat of corporate memory loss after the "double" liquidation process in the security staff and the fact that the government has exported confidential information from all the strategic institutions and the personnel employed by it and how will this problem be fixed? From this point on, what dynamics should and should be shaped for the National Security Culture and Strategic Cultural Exchange?

In this study, it is not possible to draw the current picture due to the difficulty of reaching the current data and the scope of the security field, but the strategic picture has been tried to be put under the conceptualization of "Army Organizational Culture, War Culture, Military Intelligence, National Security Culture and Strategic Culture".

The paper critically moves through the constructivist methodology. This does not mean that Neorealist and Neoliberal approaches are ignored. The causal effects of the international system in the context of material power and interest are accepted. However, through collective information, the constructive influences on the actors' safety cultures and institutions are also under scrutiny. The subject is analyzed in the context of Critical Security as the analysis level “international system” and the analysis unit as “nation state”.

Keywords: Political War, Vulnerability, Security Culture, Strategic Culture, Strategic Deficit

GİRİŞ

Clausewitz'in politikanın başka vasıtalarla devamı olduğunu öne sürdüğü savaşın başlangıç ve bitişi olması gerekliliği düşüncesi uzun yıllar hâkim yaklaşım olmuştur. Harp tarihçisi Keegan, Clausewitz'in bu konuda yanıldığını öne sürmektedir. Clausewitz'in başı sonu belli olmayan yerel savaşları hesaba katmamıştı¹. Clausewitz'in bu önermesine son itiraz Rand analizcilerinden geldi. Siyasi Savaş. Uluslararası sistem uzun uğraşlarla oluşturulan ve savaşları sınırlayan Loockçu Birleşmiş Milletler güvenlik sistemini zorlayan Hobbesçu anarşi düzenine itilmektedir. Bitmeyen sınırsız savaş ortamı. Devletlerin bağımsızlık ve egemenlik hakları ile iç ve dış işlerine karışmamayı öngören Westfalyan ilkelere tekrar dönüş için yeni bir 30 yıl savaşlarına ihtiyaç gösterecek gibi görünmektedir.

Neoliberalizm ile başlayan sosyal ve siyasi birimlerdeki melezleşme (hybridisation) özne konumlarını (Ben ve Öteki) belirsizleştirmektedir. Stratejik tutum hibritleşmiştir. Konvansiyonel savaşın “doğrudan” tutumu, gayri nizami harbin dolaylı tutumu ile rol değiştirmiştir. Jeopolitik güç mücadelesinde, terörize edilmiş sosyal güçler vekalet savaşlarında yerel Milli Orduların yerini almış olup Ağ Tabanlı Terörizm mimarisi üzerine kurgulanan “Küresel İç Savaş” dünyanın yeni düzenini şekillendirmektedir ya da istem dışı şekillenmeyi önlemektedir.

Hibrit savaşlar içeren ve jeopolitik tektonik fay hatlarını tetikleyen çevreleme stratejileri, neoliberal dayatmanın ürettiği eşitsizliklerin sebep olduğu sosyal çatışmalar, sosyal güçlerin terörize edilmesi ve çöken siyasal rejimler, mekânı belli bir amaca göre şekillendirmektedir² (Geopolitical shaping). Son tahlilde Parenti'nin ifadesi ile felaketlerin kesiştiği bir yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamaktayız³. Olağanüstü Hal bir sistemin Dışarı'dan gelen tehdide karşı ürettiği bağımsızlık tepkisidir⁴. Devlet/Terörizm ikilemi içerisine sıkıştırılan ve indirgenen Dünya Politikası, Olağanüstü Hal (OHAL) uygulamasını normal yönetim tekniği haline getirmiştir⁵.

Küresel jeopolitik resim bu şekilde yansırken, bölgesel resim Türkiye açısından karar alıcıların öngördüğü gibi oluşmamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2014 yılında Başbakanlığı döneminde Japonya'nın başkenti Tokyo'daki bir

---

¹ John Keegan, Savaş Sanatı Tarihi, F. Doruker Çev., İstanbul, Sabah Yy. 1995, s.3

² Oğuzhan Ergün, *Ağ Tabanlı Küresel İç Savaş*, içinde Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler'de Akademik Araştırmalar-III, ed. Prof. Dr. Timuçin Kodaman, Dr. Öğr. Üyesi Emel İftar Işıklı, Ankara, Gece Kitaplığı, 2018, ss: 119-145. s.119,122, 134.

³ Christian Parenti, *Tropic of Chaos: Climate Change and New Geography of Violence*, Perseus Books, NY. 2011, s.17.

⁴ Byung Chul Han, *Şeffaflık Toplumu*, (2. Baskı). H. Barışcan Çev., İstanbul, Metis, 2017, s.128.

⁵ Giorgio Agamben, *Olağanüstü Hal*, K. Atakan Çev. İstanbul, Varlık Yy. 2008, s. 9, 14-15

konferansta, "Türkiye'nin bölgesel ya da küresel bir güç olma hedefinin olmadığı"⁶ ifadesi yönetimin stratejik “sürtünme”⁷ ve “stratejik açık” ile karşı karşıya kaldığını işaret etmiştir⁸. Açık terimi ile ifade edilen “istismar edilebilen/edilebilecek zafiyetler” yani “hassasiyetler”dir. Her zafiyet hassasiyet oluşturmaz, oluşturabilmesi için istismar edilebilme özelliğinin/yönünün olması gerekir⁹. Stratejik açığa neden olan unsurların (ideolojik/fikirler ve maddi yetenekler kapsamında) iyi değerlendirilememiş veya düzeltilememiş olması ulusal güvenlik açığı yaratarak 2016 yılında darbe girişimine varan bir dizi gelişmeler ile beka sorunu halini almıştır ve sorun halen devam etmektedir.

MİLLİ GÜVENLİK AÇIĞI VE TÜRKİYE’NİN KRİZİ

Milli güvenlik seviyesindeki stratejik bir açık sadece siyasi değil askeri, ekonomik, mali, hukuki ve insani boyutları olan açıklara da neden olur veya bunlardan etkilenir. Zafiyete uğrayan alt stratejik alan, terk ve ihmal edilmeden ve zaman kaybetmeksizin diğer alanlardaki toparlanma ve başarılar ile telafi edilebilir ancak bu açığın boyutuna bağlıdır¹⁰. Türkiye’nin birçok alanda zafiyeti bulunmasına rağmen güvenlik alanında yaratılan zafiyet istismar edilerek güvenlik açığına dönüşmüş ve diğer zafiyet alanlarında da hassasiyeti artırmıştır. Açığın boyutu büyüktür.

Milli Güvenlik açığının büyük ölçüde zihniyetler sorununun bir sonucu olarak “yeniden” ortaya çıktığı öne sürülebilir. Mahçupyan zihniyetin bize dış gerçekliğin doğasına ve işleyiş mantığına ilişkin ölçütler veren, sınırlar çizen ve gözlemlerimize anlam kazandıran bütüncül yaklaşım tarzları” olduğunu ifade etmektedir ve karakteristikleri itibarıyla;

(...) İdeolojilerin dayandığı “Otoriter Zihniyet; gerçekliğin bilgisine sahip olanları toplumun geri kalanından hiyerarşik olarak farklılaştırır, yöneticiler ile yönetilenler arasında tek yönlü bir bağımlılık ilişkisi yaratır. Sert bir denetim mekanizmasını meşru hale getiren bu anlayış, sonuçta tüm yönetilenlerin homojen bir bütünlük içine alınarak yönetime tabi kılınmasını içerir.” (...) Teolojik kökenli Ataerkil Zihniyet ise “gerçekliği bizatihi zihinsel, giderek ulvi

---

⁶Radikal Gazetesi, 08.01.2014, http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan_erdogan_6_ayda_hedefinden_vazgeçti_

⁷ Carl von Clausewitz : (Reibung- Friktion)“(…)kâğıt üzerinde yakından incelenmesine imkân bulunmayan bir sürü önemsiz Geylemlerin etkisiyle, olaylar bizi hayal kırıklığına uğratar ve hedefin hayli gerisinde kalırız. Güçlü, çelikten bir irade bu sürtünmenin üstesinden gelir, engelleri yıkar, fakat onlarla birlikte makina da parçalanır”. Clausewitz, 1827 *vom Kriege*, H.1 Kap. 7, s. 45, 47)

⁸ Hakan Ay ve Oğuzhan Ergün, “Türkiye’nin Gelecek Sorunu: Stratejik Açık”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İktisadi ve İdari Bilimler Sayısı, Yıl: 2014 Cilt: 12 Sayı: 2 ISSN:1304-4796, ss: 206-230

⁹.FM 3.0 Operation

¹⁰ Colin S. Gray, *Modern Strateji*, (Çev. H. Öz) Truva, İstanbul, 2008, s.51.

bir kaynaktan arar. Bu nedenle ilahi gerçeklik ile sıradan insanlar arasında enformel doğal rehberliğe dayanan-aracılar gerekir”¹¹ tespitinde bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi her iki zihniyette de hiyerarşik bir yapı oluşturularak birey ikinci plana itilmektedir. Ataerkil zihniyet birbirine eklemlenmiş heterojen cemaatlerden oluşan bir yapı öngörmektedir. Demokratik zihniyet, bu coğrafyada sosyo-kültürel tarihi süreç içerisinde gelişmemiş, geliştirme umudu iç ve dış müdahaleler ile söndürülmüştür. “Bir Bilen”e itaat veya her şeye kadir “Baba” figürü kültürel veya siyasi sorunun merkezine yerleşmiştir.

Sistemin içine yerleşen terör hücreleri Baudrillard’ın ifadesiyle “viral uyku hücreleri” aktive edilince düşmanca hareketlere başlarlar. İçeride bir dış oluştururlar. Sisteme dışsal kuvvetler olarak saldırırlar”¹². Ötekinin teröründen çok daha tehlikelisi *aynının terörü, sisteme içkin terördür*¹³, ona karşı savunma aracımız yoktur. Baudrillard’ın betimlemesiyle “bu şiddet viral bulaşma, zincirleme reaksiyon ve tüm bağışıklıkların yok edilmesi yoluyla yayılıyor”¹⁴ ve yayılmıştır. Türkiye siyasetinde ortaya çıkan gelişmeler vizyonu stratejiye dönüştüren siyasal yapının kendi bileşenleri tarafından bünyesel çöküntüye uğratılmasını değişik karelerle kamuoyu gündemine taşımış, yapılan açıklamalar HIV analojisi uyandırmıştır. (HIV İng: Human Immunodeficiency Virus / İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü) Her hücresi ile kendisinden görünen ancak bünyenin bağışıklık sistemini çökerterek sonunu getiren etkenin eylemi güvenlik açığı yaratmıştır.

Türkiye’de de güvenlik açığının oluşmasında en büyük etkiyi ataerkil zihniyete tabi olanların, “aynılığın terörü” meydana getirmiştir. “Bir bilene” tâbi dini cemaat mensuplarının, başta ülkenin istihbarat ve güvenlik kurumlarında etkin ve çoğunluk kılınması, Ötekiler’in tasfiyesi, yatay kontrol ve direnme imkanını ortadan kaldırmış felaket 15 Temmuz 2016 gecesi ancak halk tarafından önlenebilmiştir. Darbenin bastırılmasında hiçbir güvenlik kişi veya kurumunun, halkı harekete geçiren siyasi liderin başarısına ortak olmayı hak edici, sonuç belirleyici eylemi gözlemlenmemiştir.

Türkiye’nin güvenlik sisteminde meydana gelen hassasiyeti Baudrillard’ın “ışık hızı metaforu”¹⁵ ile ele alacak olursak stratejik resmin krokiye dökümü daha kolay olmaktadır. Ülkede “ışık hızı”nı düşüren FETÖ’cü ve işbirlikçi organizasyonlar özellikle tehditlere yönelik bilgi ve görüntünün geç gelmesine

---

¹¹ Etyen Mahçupyan, *Battıyı Anlamak, Zihniyet, Değişim ve Kriz*. İstanbul: İletişim 2008, ss.92-93

¹² Jean Baudrillard, *Der Geist des Terrorismus*, M Sedlaczek, vd. Çev., Wien, Passagen Verlag, 2002, s.20, 98.

¹³ Byung Chul Han, *Şiddetin Topolojisi*, D. Zaptçoğlu Çev., İstanbul, Metis, 2016, s.100.

¹⁴ A.g.e. s. 54

¹⁵ Jean Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, (2. Baskı) O. Adanır, Çev. İstanbul, Boğaziçi, 2011, s.23.

veya gelmemesine sebep olmuştur. Işık, bilgi yani istihbarattır. Güvenlik ortamını karartan, karanlığı hırsız feneri ışıkları ile “boyayan” tek yönlü ve görülmesi istenene yönelten hırsız fenerleri stratejik aklı devre dışı bırakmış, devletin mal varlığını ve geleceğini çalmıştır. Kurumsal hafıza kaybının telafisi ve refleks üretecek merkezi sinir sistemi uçlarının onarımı çok zaman alacaktır. Devletin MR’ı yabancı ülkelere servis edilmiştir¹⁶. Her unsuru “şeffaflaşan” kozmik alanda stratejik üretim zordur. “Sadece makineler şeffaftır”! Han’ın vurgusu ile “Siyaset stratejik bir eylemdir. Sadece bu bile gizli bir alana sahip olması için yeterlidir”¹⁷. Bu gizli alan güvenlik ve kalkınma stratejisinin paylaşımsız bölgeleridir. Alternatif hareket tarzları ve planlama verilerinin de ifşa olması stratejik açığın ulaştığı en yüksek boyutu yani güvenlik açığıdır. Bu durum alternatif plan üretimini de zora sokmuştur.

Orta Doğu’dan Kuzey Afrika’ya uzanan “yay” (Kriz Yayı) hızla artan genç nüfusun XXI. yüzyıl “Neo Patrimonyallerine”¹⁸ (Firavunlarına) karşı ayaklanışına sahne olduysa da bu kitlelerin sahnedeki yerini boğaz kesen sakallı radikaller almış, Müslüman halkların uyanışına uluslararası kamuoyunda oluşan sempati ortadan kaldırılmıştır. Diğer taraftan demokratikleşme hareketlerinin önünün kesilmesi, sosyal refah devleti umudunun tükenişi hiddete, radikal çizgiye geçişe de neden olmuştur. Orta Doğu’da yaygınlaşan radikal selefi hareket nüfusu Müslüman olan ülkeleri fikren ve fizîken tehdit etmektedir.

S. Âmin jeokültürel değişimi şu şekilde netleştirmektedir; “Politik İslam anti emperyalist perspektifi reddedip, onun yerine “anti Batı” (neredeyse anti Hristiyan) bir pozisyon benimsedi. Böylece söz konusu toplumlari bir çıkmaza hapsediyor ve küresel emperyalizmin yayılması ve dünyayı denetim altına alması karşısında bir engel oluşturmuyor ...politik İslam anti emperyalist değildir. Tam tersine emperyalizmin değerli bir müttefikidir”¹⁹.

Politik İslami anlayışın şekillendirdiği çevreler anti-emperyalist olamamanın yanısıra, Müslüman nüfusa sahip laik veya ulusal devletlerin varlığını İslami düzenin evrenselleşmesinin önündeki en büyük engel olarak görmekteirler. Bu bağlamda sorunlar bunları üreten emperyalizme değil kendi dünyaları ile

---

¹⁶ Manyetik Rezonans Görüntüleme (MR), canlıların iç yapısını görüntüleme amacıyla daha çok tıpta kullanılan bir yöntemdir.

¹⁷ Byung Chul Han, *Şeffaflık Toplumu*, s.17, 21.

¹⁸ Orta Çağ Patrimonyal yönetimlerinde yönetim tamamen kişiselleşmiş olup, hukuk ve mülkiyette keyfilik ağır basmakta, yönetilenleri yöneticiye karşı koruyan mekanizmalar bulunmamakta, yapıyı değiştirecek her türden hareketler bastırılmaktadır. Patrimonyal egemenlik düzeninde hizmetliler; egemenin sofrasından yiyerek, egemen güç sahibinin ambar ve hazinesinden yapılan aynı ve nakdi ödemelerle, hizmet karşılığı toprak kullanım haklarıyla ya da mülk, vergi ve resim gelirleri tahsis edilmek suretiyle desteklenmektedir. Max Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, *Wirtschaft und Gesellschaft*, (6.b), İstanbul, Adres. 2013, s. 81,83.

¹⁹ Samir Amin, *Modernite, Demokrasi ve Din, Kültüralizmlerin Eleştirisi*, F. Başkaya vd. Çev., Yordam, İstanbul. 2014, ss. 88-89.

ilişkilendirilmiştir. Türkiye’de kapalı cemaatler halinde parçalanmış nüfus radikal yayılma açısından hassasiyet oluşturmaktadır.

Anayasa hukukçusu Schmitt’ e göre “Siyasal birlik dost düşman ayrımını belirleyen ve bu anlamda egemen olan bir birlikdir²⁰. Toplumun büyük bölümleri arasında dost ve düşman ayrımı konusunda uyumsuzluk söz konusu ise siyasi birlik sorunlu hale gelmiştir. Kolektif kimlik parçalanmaları *ulusal çıkar* kavramını etnik veya mezhebi bir alana taşıyarak devlet-toplum bileşkesini, siyasi birliği bozmakta, şiddet yaygınlaşmaktadır.

Koalisyonuz tek parti yönetiminde istikrarlı bir yaşam sürmesi beklenen Türkiye kavramsal olarak *krizin* tam karşılığını yaşamıştır. Kavram tarihçisi Koselleck’e göre “kriz”, artık yeniden düzenlenmesine-revizyona izin verilmeyen sivri seçenekleri içerir. Başarı-başarısızlık, hukuk-hukuksuzluk, yaşam-ölüm, kutsallık-lanet. Kriz kavramı boşluktaki varlığın nihai bir karar öncesinde bilinçli olarak aldığı bir molayı açıklamaktadır²¹. Nosthoff ve Maschewski kriz ortamında doğan siyasi ve ekonomik olarak *alternatif yokluğunu*, durağan değişik bir savaş olarak değerlendirmektedir. Ayrıca krizin sadece bir teori ve yaşanan olgunun ötesinde sosyal algıyı şekillendiren etkili bir strateji olduğu da dikkat edilmesi gereken bir husustur²².

Kavramın tarihsel incelemesi çözümde geçiciliğin üzerini çizmekte, kriz hali uç noktada tercihler gerektiren bir ânı (moment) işaret etmektedir. Türkiye Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçiş ile köklü bir değişimi tercih ederek krizi göğüslemede stratejik bir tercih yapmış yapısal ve düşünsel bir değişime gitmiştir. Ancak yeni yapılanmanın tecrübi faktörleri, arşivi ve dolayısı ile kurumsal hafızası oluşmamıştır. Bürokraside fazla kademelenme gözlenmekte Bakanların üstünde “Kurullar”ın oluşumu karar makamı ve inisiyatif kullanımının kademesini bulanıklaştırmaktadır. Türkiye’de yönetimin inisiyatifi tekrar ele geçirecek şartları sağlaması “çevikliğine” bağlıdır. Çeviklik ise hasımlardan daha süratli kararlar almayı ve liyakatle uygulamayı gerektirmektedir.

Siyasi hamlenin stratejik ya da taktik oluşu yaratacağı siyasi değişiklik ile ölçülür. Taktik eylemler günlük ve kısa vadeli cari durumları şekillendirirken, stratejik hamleler yapısal ve uzun vadelidir. Bu nedenle yapısal siyasi değişim ve şekillendirme hedefleyen strateji doğaçlama kaldırmamaktadır. Doğaçlamanın alanı taktik sahadır. Tarih stratejik konularda ciddiyetsizliği er geç cezalandırmaktadır²³. Dış ve iç politik stratejide yapılan hatalar bugün

---

²⁰ Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, (2. Baskı). E. Göztepe, Çev. İstanbul: Metis, 2012, s. 68

²¹ Reinhart Koselleck, *Begriffsgeschichten. Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*. Frankfurt a.M. 2006, s. 204

²² Anna-Verena Nosthoff und Felix Maschewski, “Ékstasis gegen Stásis oder: Der Krise widersprechen”, http://www.engagee.org/assets/%C3%A9-2_%C3%A9kstasis-gegen-st%C3%A1sis_maschewski_nosthoff.pdf (Erişim: 08.04.2018).

²³ Henry Kissinger, *Dünya Düzeni*, S.Gül Çev., İstanbul, Boyner, 2014, s. 94

güvenlik açığına sebep olmuştur ve kapatılması uzun süreli bir dönem içermektedir.

Türkiye'nin güvenlik açığının kapatılması zaman ve bilgi sorunu olduğu gözden kaçırılmamalı, sistem değişimi yapının birimlerinde sektörel bazda stratejik değişimler ile desteklenmelidir. Başta *stratejik yön kaybının* giderilmesi olmak üzere ehil kadrolar, maddi yetenekler ve uzun süreli halk desteği olmaksızın yönetsel değişimin meydana gelen açıkları kapatması zordur.

STRATEJİK ÖZNE VE ÇIKARLAR

Millî Güvenlik Stratejisi bakımından ulaşılabilecek son durum, millî menfaatleri/ulusal çıkarları gerçekleştirecek bir takım diplomatik, askerî ve ekonomik şartlardır. Stratejik yön, çıkarların temini ve sürdürülmesini sağlayacak ulusal hedeflerin mekânını işaret eder ve bu bağlamda bu da kimlik ve ihtiyaçları ile ilgilidir. Stratejik hedeflerin belirlenerek bunların ele geçirilmesi ve/veya elde bulundurulmasında *kimlikler* belirleyici davranışsal nedenler üretir. Kimlik ve inançlar çıkarların belirlenme güdüsünü sağlamaktadır. Millî menfaatler/ulusal çıkarlar devlet-toplum bileşik yapılarının- fiziksel olarak varlığını sürdürme, özerklik, ekonomik refah ve kolektif özsaygı- olarak belirlenen dört ihtiyaçtan oluşan -nesnel- çıkarlarıdır. Kimliklerin varlığını sürdürebilmesi bu nesnel çıkarların teminine bağlıdır²⁴. Nesnel çıkarlar işlevsel zorunluluklardır ve kaynakların rasyonel kullanımını gerektirir. Ulusal stratejik plan bu çıkarlara yönelik uzun vadeli ve bütünsel yol haritalarını oluşturmaktadır. Bu yolda uygulanacak eylem tarzı stratejik tutum olarak adlandırılmaktadır. Stratejik tutum tarihsel süreçte iki ana damar üzerinde şekillenmiştir.

Tablo 1: Stratejik Ana Damarlar

Bie	Metis
Fiziksel alan	Zihinsel alan
Güçlü olmak	Zeki ve kurnaz olmak
Cesaret	Hayal gücü
Düşmanla doğrudan karşılaşma	Dolaylı tutum, asimetrik durumlar
Onuruyla yıkılma	Kandırma ve hilekârlıkla sağ kalma

Kaynak: Lawrence Freedman *Strateji*, B. Dışbudak ve T. Belge Çev, İstanbul, Alfa, 2015 s. 94 ten faydalanılmıştır.

²⁴ Alexander Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, (2. Baskı), H. Ertem vd. Çev. İstanbul, Küre, 2016, s. 289

Bir noktada “metis” puslu/bulanık mantık alanında hayat bulurken, “bie” çelişmezlik alanının uç sınırında oturmaktadır. “Metis” pragmatik etiği izlerken, “Bie” erdemci veya görev etiğini tercih etmektedir. Gerek Arthashastra’nın yazarı Hintli Kautilya gerekse Savaş Sanatı kitabı ile Sun Tzu ile dönemin Asya yaklaşımı “metis” çizgisi izlemiştir. “Metis” (dolaylı tutum) karşısındakinden daha küçük ve tek bir hamleye dayanan kesin sonuçlu savaşlarda kazanma ihtimali olmayan tarafların tercih ettiği yöntem olarak gelişmiş ise de Asya’da da hile ve kurnazlıklar bilgelik olarak (Zhi) kabul görmüştür. Nitekim Sun Tzu (M.Ö. 500) “Büyük stratejist kandırmacanın ustası olmalıdır. Kuvveti en etkili olacağı zaman kullanılmalıdır” önermesi ile dolaylı tutumu destekler, Bütün mücadele aldatmaya dayalıdır”²⁵

Tarih boyunca daha güçlü olanın stratejik tutumu çatışma alanında, halkının ve kaynakların destekleyeceği zaman diliminde kalabilmek maksadıyla kısa sürede kesin sonuca azami/topyekûn güç ile vurma üzerine kurgulanmıştır. İkincil yöntem olarak, çatışmaya sürüklenmemek ve etki alanını genişletmek veya sürekli kılmak için, komşuları veya komşularının komşuları üzerinde metis’e atfedilebilecek siyasi mühendislik eylemleri de meşru görülmüştür. Tutumlar jeopolitik konuma, sistemin yapısındaki gelişmelere, zamana, maddi yeteneklere (askeri, ekonomik ve teknolojik) bağlı olarak değişimler göstermektedir.

Wallerstein’in ABD Başkanlarının stratejik tutumlarına ilişkin olarak yaptığı bir analizde Nixon, Ford ve Carter’in yeni dünya gerçeklerine kendine uyarlama ve Amerikan gücünün sınırlarını kabul etme tutumunun Reagan tarafından reddedildiğini öne sürmektedir²⁶. Reagan’ın yanına Trump rahatlıkla eklenebilir. Nitekim Trump doğrudan tutum sergilerken diğer yandan siyasi savaş gibi dolaylı tutumu da asimetrik güçler üzerinden uygulamaktadır.

Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken önemli bir husus Rand’ın siyasi savaşın karakteristiklerinden biri olarak kimliği ele alış şeklidir; “*Siyasi savaş genellikle ortak etnik veya dini bağları veya diğer iç dikişleri sömürür*”. Siyasi savaş öncelikle doğrudan “Toplumsal Güvenliği” yani kimlikleri hedef alan bir karakter taşımaktadır. Devlet Dışı Aktörler, Rand analizinde başat aktörler olup, “benzeri görülmemiş bir erişim ile siyasi savaş gerçekleştirirler”.

Wendt’in vurguladığı inşacı yönüyle “kimlikler aktörlerin kim ya da ne olduğuna işaret eder. “ Bir aktör kim olduğunu bilmeden ne istediğini bilemez. Çıkarlar kimlikler gerektirir. Bir davranış, bir aktörün sadece ne istediğiyle değil neye, nasıl ulaşabileceğinin mümkün olduğu hesabı ile ilgilidir”²⁷. Son cümlesi stratejik planlamaya kapı açmaktadır. Stratejik özne olan kimliğin sağlıklı bir

---

²⁵ Sun Tzu, *The Art of War* çev. Lionel Giles, M.A. (1910), eBookMall 2002, s. 6

²⁶ Immanuel Wallerstein, *Jeopolitik ve Jeokültür, Değişmekte olan Dünya-Sistem Üzerine Denemeler*, (3. Baskı). M. Özel Çev. İstanbul, Küre, 2016, s. 49.

²⁷ Wendt, s. 287

şekilde tanımlanması esas teşkil etmektedir. Türkiye gibi kültürel ara bölge ve imparatorluk bakiyesi ülkelerin bocaladığı nokta burası olmaktadır.

Din eksenli kimlik ile ulusal eksenli siyasi kimlik politikaları diğer devletleri (Öteki) birbirinden farklı özne konumlarına oturtabilmektedir. (Dost, rakip, düşman). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hak ve menfaatleri esas alınması devlet olmanın gereğidir. Din tabanlı stratejik özne irrasyoneldir ve sınırsızdır. Özne kaymaları, hedef ve menfaatler ile dış politik muhatabın (devlet ya da devlet dışı aktörler) kimler olabileceği, bunlara yönelik stratejik tutumun nasıl şekilleneceği konularında çelişki ve yön kaybı yaratmakta kaynak ve amaç dengesi sarsılmaktadır. Din eksenli kimlik tanımlamalarında o din grubuna giren grupların sayısı sonsuza kadar genişleyebilir (mezhep, meşrep, tarikat vs.). Bu grupların hiyerarşileri konusunda çözümsüz tartışmalar çıkması da kaçınılmazdır. Bir kuşakta gerçekleşen çözümlerin gelecekte devam edeceğinin garantisi yoktur. Kıt kaynakların paylaşımı da hiyerarşilerin öne süreceği taleplerle karşı karşıya kalacaktır.

Dış politikada özne olarak belirlenen kimlik iç politikada çelişkiler ve çatışmalar yaratabilmektedir. Stratejik öznenin belirlenmesi siyaset sosyolojisinin de önemli konularından birini teşkil etmektedir. Neticede Öteki'nin oturtulduğu özne konumu iç yapıyla doğrudan ilgilidir. Müslüman ülkelerden gelen göçmenlerin vatandaşlığa kabulü dini kimliği öne alan bakış açısından bir sakınca teşkil etmezken, milli siyasi kimlik veya ulusçu kimlik açısından demografik yapının değiştirilmesidir ve kabul görmez. Neticede yurttaşlık modern dönemde bir imtiyaz ve hak olarak görülmüş iken gelinen noktada din ve mezhep eksenli yaklaşıma konu olması veya meta olarak “kimlik ticareti”ne konu edilmesi diğer bir tartışma konusudur.

Wendt kimlik topolojisini “hepimizin birçok kimliği vardır ve bu devletler için de geçerlidir” şeklinde özetlemektedir. “Kimlikler her biri değişen ölçülerde kültürel biçimler tarafından oluşturulan, *biz kimiz?* ve *belli bağlamda ne yapmalıyız?* hakkında bir senaryo veya şemadır. Çoğu kimlik içinde bulunduğumuz duruma bağlı olarak seçici olarak harekete geçirilmektedir.²⁸ Alman, Fransız veya İngiliz ulusal kimlikleri dış politikada stratejik özne olarak hedef ve menfaatlerin belirleyicisi iken siyasi Türk kimliği stratejik özne olarak ikinci plana itilmiştir. Sünni Müslüman veya Osmanlı kimliğinin seçici olarak stratejik özne olarak benimsenmesi, “ulusal” menfaat kavramı ile uyumlandırılması konu ve özne farklılaşmasıdır. Devletlerin doğası devletler sisteminin yapısına bağlıdır²⁹ ve *ulus devlet* uluslararası sistemin temel aktörü olmayı sürdürmektedir. ABD Başkanı Trump bunu “önce Amerika” sloganı ile tekrar hatırlatmıştır.

---

²⁸ Wendt, s. 286, 287, 115.

²⁹ Wendt. s. 451.

GÜVENLİK KÜLTÜRÜ

Kültürel yaklaşım küresel güvenlik yönetim sisteminde/küresel güvenlik politikasında (*security governance*) çatışma ve iş birliklerini farklı ulusal güvenlik kültürleri ile açıklama çabasıdır. Ulusal güvenlik anlayışında devlet kimliği kavramı önemli rol oynar. Kimlikler, aktör menfaatlerini ve devlet politikasını şekillendirmektedir³⁰. Bu kimlik uluslararası ortamda bir etiket gibi algılanmaktadır. Uluslararası ve yerel çevreler devlet kimliklerini şekillendirmektedir. Kimlikler hem iç hem de dış yapılarca oluşturulmaktadır.³¹ Milli güvenlik kültürü sistemin yapısını şekillendiren anarşi kültürünün doğasından ilham alır.

Güvenlik kültürü çalışmalarında milli güvenlik kültürünün iş birliği veya engelleme özellikleri anlaşılmalı çalışılır. Milli güvenlik kültürleri stratejik kültürün benimseyeceği stratejik tutumlar üzerinden operatif hale gelir. Kültür güvenlik yönetim biçimleri için tercihler üretmektedir³². (Uluslararası iş birliğini kolaylaştırıcı veya engelleyici, reviyonist-statikocu gibi). Güvenlik kültürü, neyin bir tehlike olarak düşünüleceğine ve buna karşı ne yapılacağına karar veren kişi ve kuruluşların; inançları, değerleri ve uygulamalarını ifade eder. Bir açıdan bilişsel kısa yollar üretimidir. Nasıl yapılacağı ise stratejik kültürün tercih edeceği stratejik tutum ile ilgilidir.

Kültür iki yönlü etki üretmektedir. Bir yönü değerlendirme normları ve standartları setini oluştururken diğer yönü de benliği tanımlayan kurallar ve modeller gibi bilişsel standartları kapsamaktadır³³. Devlet topluluk düzeyinde bilişsellik yetisine sahip bir grup benliğidir... benlik ise bir bilgi yapısı³⁴ olarak kültürün etkisindedir. Güvenlik kültürü siyasi kültürün bir fonksiyonu olarak, siyaset, toplum ve dış tehditler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmakta ve tedricen değişmektedir.

Bir yapının sosyal olduğunu söylemek aktörlerin eylemlerini seçmede birbirlerini dikkate aldıklarını söylemektir. Bu süreç aktörlerin Benlik ve Ötekinin doğası ve kimlikleri hakkındaki *fikirlerine* dayanmaktadır. Bu fikirlerin bazısı ortakken bazıları ise özeldir. Ortak fikirler sosyal yapının *kültür* olarak bilinen alt yapısını oluştururlar. Bakanowsky bunu *siyasi kültür* olarak

---

³⁰ Jepperson, R. L., Wendt, A. ve J.P. Katzenstein, “Milli Güvenlikte Normlar Kimlik ve Kültür”, P. J. Katzenstein (Ed.) içinde *Milli Güvenlik Kültürü, Dünya Siyasetinde Normlar ve Kimlik*, İ. Efe Çev., Sakarya, Sakarya Üni. Kültür Yy., 2014, s.71

³¹ Wendt, s. 279

³² James Sperling, National Security Cultures, Technologies of Public Goods Supply and Security Governance. E. J. Kirchner, & J. Sperling içinde, National Security Cultures, Patterns of Global Governance (s. 1–18.). Abingdon: Milton Park.2010, ss: 10-13.

³³ Jepperson, R. L., Wendt, A. ve J.P. Katzenstein, Milli Güvenlikte Normlar Kimlik ve Kültür, ss. 70-75.

³⁴ Wendt, s. 287.

adlandırmaktadır³⁵. Siyasi kültür, bir uluslararası sistemin yapısı hakkındaki – güç içeriği ve çıkarlara anlam kazandıran- en temel veridir. Kültür çatışma ya da iş birliğine neden olabilir. Bir uluslararası sistemin kültürü rollerin üzerinden temellenir. Hangi tür rolün- (düşman-rakip-arkadaş) sisteme hâkim olduğuna bağlı olarak anarşinin en azından üç tür yapısı olduğu Wendt tarafından ileri sürülmektedir. Anarşi kültürleri genellikle doğaları gereği askeri_rekabet güç dengeleri ve savaş üretmeye meyilli kendi başının çaresine bakma sistemleridir³⁶.

Wendt *şiddet* hakkında ortak anlayışların genelden özele doğru değişkenlik gösterebileceğini, ayrı mantıklar ve eğilimlerle birlikte Hobbesçu, Lockecu ve Kantçı olarak kümelenme eğilimi gösterdiğini öne sürmektedir. Anarşi kültürleri uluslararası sistemin bölgesel alt sistemlerinde ya da sistemin tamamında bulunabilirler. Her anarşi türünün merkezinde bir özne konumu mevcuttur. Hobbesçu kültürlerde bu “düşman”, Lockecu’da “rakip”, Kantçı’da “dost”tur. Herbiri mikro düzeyde çoklu şekillerde gerçekleşebilecek olan şiddet kullanımına ilişkin Benliğin Ötekine yönelik farklı bir duruşunu ya da yönelimini içerir. *Düşman* duruşu birbirlerine yönelik *şiddette sınır tanımayan* hasımlarını tehdit etmek olabilirken, *rakiplerinki* birbirlerini öldürmekten kaçınan fakat *çıkartlarını artırmak* için şiddet kullanacak (sınırlı şiddet) olan rakipler, *dostları* için anlaşmazlıkları çözmek için *şiddet kullanmayan* ve güvenlik tehditlerine karşı bir ekip olarak çalışan müttefikler olabilir³⁷.

Uluslararası sistemin yapısal tanımlamasına aynı bağlamda fakat farklı bir yaklaşım Nye ve Welch’ten gelmektedir. Realizm ve Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık iki uç kutupta-ideal tipler-dir. Gerçek dünya bunların arasında bir yerde bulunmaktadır. Bazı ülke ilişkileri Hobbecu bir doğal hal ile karmaşık karşılıklı bağımlılık (Kantçı) tayfı arasında bir yerdedir. Orta Doğu tayfın realist ucuna daha yakındır ama Kanda ile ABD arasındaki ilişkiler veya Fransa ile Almanya arasında bugün gelinen noktada ilişkiler tayfın karmaşık karşılıklı bağımlılık ucuna çok yakın düşer. Bir grup ülke arasındaki tikel bir ilişkinin tayftaki yerine bağlı olarak, farklı politikalar ve farklı güç mücadelesi biçimleri oluşur. Gerçekte ülkeler tayf üzerinde yerlerini değiştirebilirler. ABD- SSCB arasındaki ilişki açık bir biçimde tayfın realist ucuna yakındı ama soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte merkezi bir yere yaklaştı³⁸. Şu anda eksenin realist ucuna tekrar kaymaktadır.

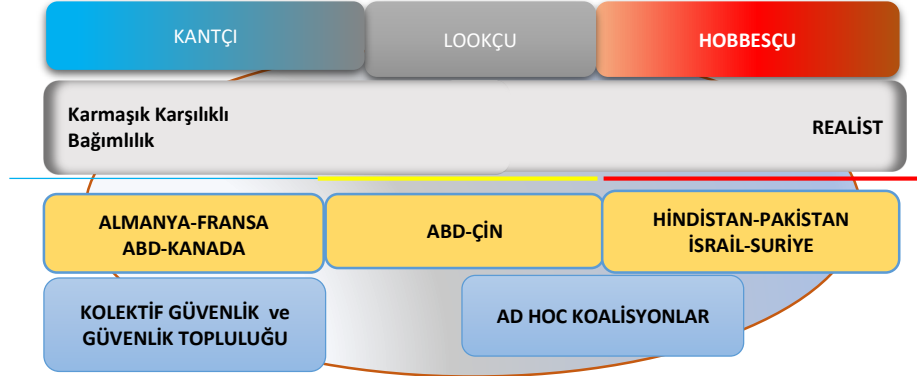
³⁵ Mlada,Bukanowsky, American identity and neutral rights from independence to the War of 1812, International Organization,MIT Press, 1997, 209-243.

³⁶ Wendt, s.305-317

³⁷ Wendt, s.318

³⁸ Joseph.S.Nye; Welch, David A. Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, 2011, (Çev. R.Akman), İstanbul, İş Bankası, s. 368-369

Şekil 1: Uluslararası Sistemin Yapısı

Rol kimlikleri kültüre ve dolayısı ile Öteki'ne olan bağımlılığı bir adım öteye taşımaktadır³⁹. Şiddetli bir beka sorunu algısına kapılan Türkiye, katıldığı Batılı kolektif güvenlik topluluğunun normlarını kabul etmeye kültürel değişime de uğramıştır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin özgün kolektif ve kurumsal kimliği, devletin isminde yer almasına rağmen Cumhuriyet'in önemli bir zaman kesitinde güvenlik politikaları ittifak menfaatleri doğrultusunda sürdürülmüş, “rol kimliği” özgün kimliğini baskılamıştır. Hâkim kimlik üyesi bulunduğu ittifak normlarının baskılaması sonucu “rol kimliği”⁴⁰ olarak tezahür etmiş özgün kolektif kimliğin kültürel boyutu görmezden gelinmiştir. Bu görmezden geliş ve jakoben tavır kendi kültür havzasında Atatürk döneminde gelişen saygın konumunu kaybetmesine de neden olmuştur. NATO üyelerinin SSCB'nin çöküşü sonrasında” edinilmiş ortak kimliğin” “neyi temsil ettikleri” konusunda yön kaybına uğraması, ulusal menfaatlerin ve ittifak politikaların belirlenmesinde sıkıntı yaratmıştır. İttifak içerisindeki “rol kimlikleri” bağlamında tanımlanan konumlar da ittifak ilişkilerinin farklılaşması üzerine kolektif kimliklere kaymaya başlamıştır.

Siyasal alan işlevsel olarak, toplumun iç dayanışmasının sağlanması ve bütünlüğünü dış tehditlerden koruma olarak iki temel alan üzerinden saptanır⁴¹. Siyasal alan temelde kimliklerin öncelikli ihtiyacı olan fiziksel varlığı sürdürme ihtiyacını yani güvenli referans almaktadır. Devletin/Toplumun güvenlik anlayışı ve ürettiği güvenlik sistemi, tehdit ve kendini koruma yeterliliği algısı zaman ve mekânca değişim gösterir. Bu algı ülkenin jeokültürel yaşam alanındaki durum ve konumuna bağlıdır. Bu havzada ortak bilginin alt

³⁹ A.g.e. 282

⁴⁰ Wendt'in kabul gören kimlik derlemesinde yer alan rol kimliği ötekilerle ilişkili olarak var olabilmektedir. Devlet davranışlarına uyarlanan bu kimliğe sahip olmak ile Ötekilere yönelik davranış normlarına uyulması bir zorunluluktur. Wendt *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi* 2016, ss. 282-284.

⁴¹ Georges Balandier, *Siyasal Antropoloji*, (2. Baskı). D. Çetinkasap Çev., İstanbul, İş Bankası Kültür Yy. 2016, s.28

kümelerinden biri olarak tarihsel zamanda oluşan Güvenlik Kültürü, uluslararası sistemde devletin yapısal pozisyonlarının (özne konumlarının) görüntüsünü kırarak, diğer bir ifade ile paralaksı⁴² gidererek “milli bir bakış” yaratmakta, ülkenin gerçek konumunu belirlemektedir. Bu kültürel bakış, durumu ulusal otoritelere yansıtan bir mercekle işlevi de görmektedir. Kültür, ulusal güvenliğe yönelik somut tehditleri öznel olarak ele alan anlayışı ifade eder. Bu tehditleri karşılamak için araçların kullanılmasını ve tek veya çok taraflı eylem tercihlerini ortaya çıkarır. Kimlik ve çıkarlar sosyal öğrenme ile kazanılan olgulardır. Aktörlerin “önemli Ötekiler “tarafından nasıl muameleye maruz kaldığı benliklerinin oluşumunda farkındalığı pekiştirici etkiler olmaktadır (Yansıma)⁴³. Kendisini dost, düşman veya rakip olarak öznel konuma oturtan Ötekilere karşı güvenlik tutumu geliştirilmektedir.

Türkiye bölgeyi menfaatlerine göre şekillendirmeye çalışan iki başat gücün etkisi altında güvenlik politikalarını belirleme durumundadır. Bunlardan ilki ile tarihte en fazla savaşmış devlet ve millet olma özelliğimiz bulunmaktadır. Kissinger Rusya'nın güvenlik kültürünün “maddi kaynakların mutlak sınırına dek genişleme/yayıma” üzerinde şekillendiğini öne sürmektedir. Kuzey Buz Denizi ve Pasifik Okyanusu dışında hiçbir doğal sınırı bulunmayan Rusya, güvenlik kavramını “devleti her yöne genişletmek” üzerine oturtmuş ve 1552 ile 1917 arasında yılda ortalama 100.000 kilometrekare, yani her yıl birçok Avrupa devletlerinin topraklarından daha fazla genişlemiştir. Rusya'nın gücünün komşular tarafından dizginlenmesi bir felaket olarak düşünülmüştür. 1903 yılında Washington'daki Rus büyükelçisinin bakış açısının” ezerek ilerleme” olarak şekillendiği tespit edilmiştir. Rusya zayıf dönemlerinde muazzam iç güç kaynakları üzerinde kuluçkaya yatarak zayıflığını gizlemektedir⁴⁴. Rusya bu muazzam genişlemesinin büyük bölümünü Türkistan toprakları üzerinde gerçekleştirmiştir. Konjonktürel olarak Türkiye ile Suriye politikaları üzerinde ile ad hoc bir koalisyon gerçekleştiren Rusya Devlet Başkanı'nın danışmanlarından ve Yeni Avrasyacılığın önderlerinden olan Aleksandr Dugin, Atlantikçi akım ve lobilerin gücünün ancak Avrasyacı bir çevreleme politikasıyla sınırlandırılabilirliğini iddia etmiştir. Atlantikçi Türkiye ve Suudi Arabistan jeopolitiğinin sınırlandırılmasının yolunu Şii ve Pan-Arapçı çevrelerle ilişkileri geliştirmektir. ‘İslam’a karşı İslam’ stratejisini Avrasyacı jeopolitiğin bir aracı haline getirmesini önermiştir. Yeni Dünya Düzeni'nin karşısına, Rusya'nın başını çektiği İmparatorluk Avrasyası'nı koymayı öngörmektedir⁴⁵. Şu an itibarıyla tarihi hasımlar ile hısım ve hısımlar ile hasım konumu

---

⁴² Paralaks: Görülen konum ve gerçek konum arasında fark oluşmasına verilen isimdir.

⁴³ A.g.e. s.399

⁴⁴ Kissinger, *Dünya Düzeni*, ss. 64-65

⁴⁵ Atilla Sandıklı, “Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”. Rapor No. 27. İstanbul: Bilgesam <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/jeopolitikveturkiye.pdf>. (Erişim Tarihi 07.03.2018).

Türkiye'nin bekâsı için en uygun strateji olarak görülmekle beraber stratejik bir karar noktasına gelinecektir.

1980'lerden itibaren devletin piyasaları düzenleyici rolünün kaldırılmasından (deregülasyon) sonraki otuz yıl boyunca sayısız kriz ortaya çıkmıştır⁴⁶. Uluslararası arenada ABD cömert bir hegemonun *yağmacı* bir hegemonla dönüşmeye başlamış⁴⁷, 1985 yılında ABD ticaret açığı 150 milyar dolara ulaşmış, “imkânsız başarılar” tüm ticaret ortakları ile işlemlerinde açık vermiştir. Yağmacı Hegemon ve ortakları doruk noktasına 1990'larda ulaşan ve 2008 Krizi ile ekonomiye iyice yansıyan güç kaybına rağmen, küresel kontrolü sürdürme stratejisini asimetrik mukabeleye dayandırmak zorunda kalmıştır. Simetrik mukabele (Ekonomiye karşı ekonomi gibi) gücü kalmamıştır. Yağmacı Hegemon ve ortakları, Asya Pasifik devletleri başta olmak üzere Türkiye gibi parlayan bölgesel yıldızların ekonomik büyüme ve sosyal gelişimini bölgesel istikrarsızlıklar üreterek dizginlemeye çalışmaktadır. Jeopolitik tutum olarak bu durum kontrollü istikrarsızlık, nihayetsiz savaş veya nihayetsiz küresel iç savaş olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Hegemonik kontrolün sürdürülmesi için 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve hükümetler değişse de ısrarla takip edilen yeni muhafazakâr Wolfowitz doktrini olarak adlandırılan Savunma Planlama Kılavuzu başlıklı belgede “ABD ‘nin Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardından ele geçirmiş olduğu tek süper güç olma imtiyazını ve statüsünü muhafaza etmek, başlıca amaçtır...” şeklinde Ulusal Hedef belirlenmiştir. Wolfowitz belgede ABD’nin “yeni güç merkezleri oluşturma teşebbüslerini engellemek ve muhtemel rakipler daha büyük roller oynamaya heveslenmeden caydırmak” için “gerektiğinde tek başına harekete geçmekten kaçınmayacak” bir kararlılıkla askeri güce dayanması gerektiğini savunmuştur. “Washington’ın olası her türlü rakibin kalkınmasını yavaşlatarak dünyanın geri kalanı üzerindeki üstünlüğünü koruması gerektiğin” öne sürmektedir⁴⁸. Doktrin “Öteki” konumu “saldırgan”ın tanımlanmasında kendisini göstermektedir. “Saldırgan Güç, Washington’un gücünü uygulamasını sınırlamaya yetecek güce veya etkiye sahip herhangi bir ülkedir”. ABD’nin 2015 Ulusal Askeri Stratejisi de “bağımsız dış politikaya” sahip ülkeleri “uluslararası normlara uygun şekilde hareket etmeyen revizyonist devletler” olarak tanımlamaktadır. Hobbesçu bir anarşi kültürüne sahip Wolfowitz doktrini “iradesine rıza göstermeyen” hükümetlerin Washington tarafından tasfiyesini öngörmektedir.

---

⁴⁶ Joseph E. Stiglitz • *Eşitsizliğin Bedeli*, O. İşler Çev., İstanbul, İletişim, 2014, s.74, 85.

⁴⁷ John. A. C. Conybeare (1985), “Public Goods, Prisoner’s Dilemma and the International Political Economy”, *International Studies Quarterly* 1985, (28) 5-22.

⁴⁸ “US Strategy Plan Calls For Insuring No Rivals Develop”, Patrick E. Tyler, *New York Times*, 8 Mart 1992. Gazete aynı şekilde 14ncü sayfasında Wolfowitz’e ait gizli rapordan geniş bölümler de yayınlamaktadır: « Excerpts from Pentagon’s Plan : "Prevent the Re-Emergence of a New Rival" ». Ayrıca ek bilgiler için bkz « Keeping the US First, Pentagon Would preclude a Rival Superpower » Barton Gellman, *The Washington Post*, 11 Mart 1992.

ABD'nin revizyonist siyasi kültürü ve teknolojik üstünlüğü ile doların senyorağ gücünden destek alan güvenlik kültürünün soğuk savaş döneminin Kantçı güvenlik topluluğuna (Batı Avrupa ve NATO) karşı tutumunu dost konumundan rakip konumuna çevirdiği gözlemlenmektedir. Eşitlik çabasına girmiş ve ekonomik bir güç olarak Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirmeye başlamış olan AB, ABD menfaatlerini tehdit edebilecek “bağımsız dış politikaya” sahip ülkeler haline gelmiştir. Aynı şekilde bağımsız politikalar izlemeye başlayan Türkiye ile ABD ilişkileri Hobbesçu alana süratle kaymaktadır.

Stratejik düşünce ilhamını her asırda ya da tarihin her döneminde olayların yarattığı sorunlardan almaktadır. Geçmiş uygulamalar bu sorunların çözümünde rehberlik etmektedir. Vestfalya anlaşması ile Almanya ve mücavir sahasında egemenlikleri tanınan devletimsi prenslikler nasıl bu bölgede bir güç merkezi olarak Alman Devleti'nin doğuşunu bir buçuk asır engellemiş ise, Irak ve Suriye başta olmak üzere parçalanmış İslam Coğrafyası bu sahaya benzetilmek istenmekte, bununla yetinilmeyerek terör tabanlı oluşumlarla Türkiye'nin Müslüman Coğrafyası ile teması kesilmeye çalışılmaktadır.

SİYASİ SAVAŞ

ABD Stratejik aklının önemli nöronlarından Rand Corp.'un Nisan 2018 tarihinde yayınlamış olduğu “Modern Siyasi Savaş, Güncel Uygulamalar ve Olası Yanıtlar”⁴⁹ incelemesinde, esasen bölgesel düzeyde belirli ölçeklerde uygulanmakta olan bir stratejik tutumun küresel jeopolitiğin ana konsepti seviyesine yükseltilme tavsiyeleri göze çarpmaktadır. ABD'nin uluslararası siyasetin sosyal yapılanmasında inşasına büyük gayret (!) gösterdiği, stratejik kültürünün temel paradigmasını oluşturan Hobbesçu anarşi kültürü “siyasi savaş” söylemi ile müstehcenleşerek yaygınlaştırılmaktadır.

Raporda ABD'nin bugün bir dizi aktöre karşı kendi, dost ve müttefiklerinin çıkarlarını korumak için belirli bir spektrumda politik, enformatik, askeri ve ekonomik tedbirleri; etkilemek, zorlamak, sindirmek, zayıflatmak amacıyla kullanabileceği öngörülmektedir. Bu tedbirlerin çoğu genellikle bir bütün olarak “politik/siyasi savaş” olarak adlandırılmaktadır. Bu rapor, siyasi savaşı hem devlet hem de devlet dışı aktörler tarafından bugün uygulandığı şekliyle analiz etmektedir. Siyasi Savaş kavramı, “stratejileri gizleyen stratejilerin” örtüsünü kaldırma zahmetinden kurtaran bir söylem olması ve makro siyaseti müstehcenleştirmesinin yanısıra güvenlik sorununun nasıl çalışılması gerektiği, güvenliğin nasıl yönetilmesi gerektiği konusunun tekrar ele alınmasını gerektirmektedir. Toplumsal iktidar kaynaklarının hükmetme ve yönetme

---

⁴⁹ Linda Robinson ve diğerleri, Modern Political Warfare Current Practices and Possible Responses, Rand Corporation, 2018 https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1772.html (Erişim Tarihi 07.04.2018)

gücünü temsil eden siyasal yapının öz kontrol ve güvenliğinin sağlanması, bu siyasal yapının siyasi savaş yönetme kapasitesi ile bağlantılı hale gelmiştir.

Rand incelemesinde Emile Simpson savaşın siyasetin bir uzantısı gören Clausewitzçi formülasyonundaki savaş ve siyaset arasındaki çizginin bulanıklaştığını ifade etmektedir. “Savaş şu an olması gerektiği gibi bölümlendirilmemiştir”. *Savaşın bir uzantısı olarak politikayla* karşı karşıya bulunmaktadır ifadesi ile başlangıcı ve sonu öngörülen geleneksel savaş ve siyaset kombinasyonu ters yüz edilmiştir. “Düzenli olarak politik faaliyetlerle birleştirilen ve operasyonlara yatırım yapılması gerektiğini ifade eden Rand analizcisi. “*Silahlı Siyasete*” sırt çevrilmemesi gerektiğine dikkat çekerek, “Silahlı Siyaset’in her tarafta devlet ve devlet dışı aktörler tarafından çok yaygın bir şekilde kullanıldığını” ifade etmektedir.”

Simpson'ın da belirttiği gibi, “Bir yanda geleneksel bir savaş anlayışı içinde silahlı kuvvetin kullanılması ile politikanın doğrudan bir uzantısı içinde *savaşın silahlı siyaset* olarak kullanılması önemli bir ayrımdır.”. İncelemeye göre ABD ve müttefikleri, çoğu zaman, eğer yapabilirlerse, Frank Hoffman'ın hibrit savaş diye adlandırdığı bir karışımı kullanılabilir. Bu eğilim ilk olarak Martin van Creveld tarafından *Savaşın Dönüşümü* (1991) adlı eserinde belirtilmiştir. Geleneksel savaşın niteliklerinin iyi bilindiği, iyi çalışıldığı ve kodlandığı gerekçesiyle, düzensiz savaşın niteliğine odaklanılmalıdır. Dışişleri Bakanlığı'nın gözetiminde görülen ölümcül tehlikelere, gereksiz ve çoğu zaman verimsiz askeri müdahalelerden kaçınarak, ülkenin çıkarlarını korumak için en ihtiyatlı ve uygun maliyetli bir strateji izlemek gerekir.” Bu “Holistik Operasyon” çağrısıdır. Devletin bir başka devlette desteklediği holistik unsurlar vasıtasıyla kazanmaya çalıştığı siyasal ve hatta askeri sonuçlar bizi yine terörizm kavramına götürmektedir. Bünyedeki rahatsızlık bünyesel güçlerle senkronize bir şekilde tedavi (!) edilmektedir. 15 Temmuz 2016 FETÖ darbe girişimi holistik bir operasyondur ⁵⁰ve Dugin'in İslam'a karşı İslam stratejisinin farklı bir versiyonudur.

Modern Siyasi Savaş'ın karakteristikleri şu şekilde özetlenebilir;

- Devlet Dışı Aktörler, benzeri görülmemiş bir erişim ile siyasi savaş gerçekleştirebilirler
- Siyasi savaş, milli gücün tüm unsurlarını kullanır.
- Siyasi savaş, büyük ölçüde düzensiz/gayri nizami güçlere ve araçlara dayanır.
- Bilgi/Enformasyon alanı önemi gittikçe artan bir savaş alanıdır. Algılamalar başarının belirleyicisi olabilir.

---

⁵⁰ Ergün, “Stratejik Bir Tercih Olarak Terörizm”, 2018, ss. 214-215

- Enformasyon savaşı, takviye, örtme ve ikna edici olarak çeşitli şekillerde yürütülür; İkna edici kanıtların kullanılması dezenformasyona karşı en etkili panzehirdir.
- Erken aşamadaki politik savaş tespit etmek, istihbarat kaynaklarına ağır bir yatırım gerektirir.
- Siyasi savaş, öngörülmeven sonuçlara yol açabilir.
- *Ekonomik Kaldıraç* güçlülerin gittikçe artan oranda tercih ettiği vasıtaadır.
- Siyasi savaş genellikle ortak etnik veya dini bağları veya diğer iç dikişleri sömürür.
- Siyasi savaş düşük maliyetlidir ve geleneksel çatışmaların yerini alır.

STRATEJİK KÜLTÜR-ASKERİ KÜLTÜR

İki yüz yıl önce Clausewitz tarafından kullanılan “stratejik kültür” kavramı güvenlik politikası tartışmalarında yeniden gündeme gelmiştir. Clausewitz, sadece birliklerin değil, aynı zamanda rakibin "moralinin" bir hedef olduğunu belirterek, eğer toplum da harekete geçirilemezse en rasyonel sofistike savaş hedefleri ve hükümetlerin stratejilerinin değersiz hale gelebileceğine işaret etmiştir. Stratejik kültür kavramını Rand Corporation araştırmacılarından Synder “Sovyet Stratejik Kültürü: Sınırlı Nükleer Seçenekler” adlı eserinde 1977’de tekrar gündeme taşınmıştır. Tarih, siyasi kurumlar ve ülkenin stratejik konumunun farklı stratejik davranışlar ürettiğinden hareketle açıklamaktadır. Synder, stratejik kültürü; düşüncelerin, duygusal tepkilerin ve yerleşik davranış modellerinin toplamı olarak tanımlamıştır.⁵¹ Stratejik kültür kavramı bu alana Uluslararası Siyaset Sosyolojisinin “ortak bilgi” kavramından ithal edilmiş görünmektedir.

Snyder stratejik kültürü “bir ulusal *strateji topluluğunun* üyeleri tarafından öğrenme ya da taklit etme yoluyla ortaya konan fikirlerin, koşullara bağlı duygusal tepkilerin ve alışılmış davranış biçimlerinin toplamı” olarak tanımlar. Ancak Snyder’a göre, stratejik kültürün içeriği ebediyen değişmez değildir⁵². Bu kavram karar verici elitin düşünce sistematiği ile bağlantılı bir kavram olarak sınırlandırılmıştır. Milli Güvenlik kültürünün belirlediği özne konumlarına karşı yürütülecek hareket tarzlarını belirleme kapasitesi stratejik kültürü tanımlar. Gray gibi bazı stratejistler ise tüm stratejik davranışları kültürel davranışlar

---

⁵¹ Christophe Wasinski, «La culture stratégique: évaluation dun concept et de ses ramifications en relations internationales », Cahiers du RMES, Vol. III, No.1, Eté 2006, s. 124.

⁵² Jack L. Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Rand Corporation, Santa Monica, CA, USA, 1977, ss: 8, 40

olarak ele alır⁵³ ki indirgemeci ve sınırlandırıcı bu yaklaşım tabiatı itibarıyla strateji kavramına ters düşer. Nitekim sosyal bilimlerin niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan ve üç yıl süren bir araştırmada, 2500 yıllık zaman diliminde ve dört kültür havzasını kapsayan sahada, 12 klasik stratejinin (stratejin) eserleri incelenmiştir. Stratejinin temel prensiplerinin neler olduğuna yönelik bir sorunun cevabını bulma yönündeki bu araştırmada ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Tespit edilen ve gruplandırılan 153 prensipte, farklı zamanlarda ve farklı kültür kuşaklarında yaşamış stratejistlerce aynı gerçekler ve bilgi vurgulanmaktadır.⁵⁴ Bu bağlamda Freedman’ın da ifade ettiği üzere “insan stratejisi temel özellikleri zaman ve mekân içinde hep aynı olmuştur... strateji amaçla, yöntemler ve kaynaklar arasında bir denge tutmakla ilgilidir”⁵⁵. Dolayısı ile her kültürde kabul gören ilkelerin evrenselliğinden söz etmek mümkündür. Strateji evrensel bir disiplindir.

Ken Booth’da Clausewitz’in “savaş sisi” kavramına atfen kültür sisinin strateji çalışmalarındaki bozucu etkisine dikkat çeker. Diğer algısal çarpıtmalar gibi kültürel çarpıtmalar da önemlidir zira hayal ile gerçek arasında kesin bir ayrım yoktur: “Strateji dünyamızın realitesi, onu tahayyül etme davranışımızla sıkı sıkıya bağlıdır”⁵⁶. Klein ve Luckham analizlerinde karar alıcıların kişisel çıkarlarının stratejik tercihlerini şekillendirmede ve sınırlamada stratejik kültürden daha etkili olduğunu öne sürmektedir.⁵⁷Bu iddialı bir ifade olmakla birlikte kişisel yerine “siyasi/politik çıkar” ifadesinin konulması halinde tarihi örnek sayısı çoğaltılabilir.

Bu bağlamda stratejik kültür tartışmalarının evrensel stratejik ilke ve prensipler dışında *siyasal bir yönelimi* ifade ettiği açıktır.

---

⁵³ Gray, s.187

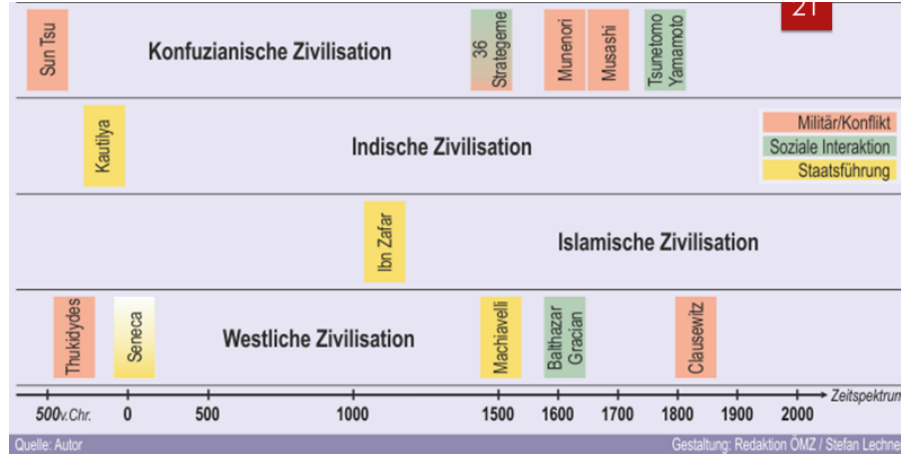
⁵⁴ Oğuzhan Ergün, *Stratejik Bir Tercih Olarak Terörizm, Terör Paralaksı*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018, Cilt: 5, Sayı: 1 (Sf. 205-225), s.1

⁵⁵ Lawrence Freedman, *Strateji*, B. Ç. Dışbudak vd. Çev. İstanbul, Alfa, 2015, s. 14, 29,

⁵⁶ Ken Booth, *Strategy and Ethnocentrism*, Holmes & Meier, New York, NY, USA, 1979, ss: 9-10

⁵⁷ Alastair Iain Johnston, “Thinking about Strategic Culture...”, pp. 39-41; Bradley S. Klein, “Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics,” *Review of International Studies*, 1988, Vol. 14, ss: 133-148

Şekil 2: Stratejinin Evrensel Katmanları

Kaynak: Gunter Maier Der Strategie des 21. Jahrhunderts Die Renaissance prinzipienorientierter Strategielehr, ÖMZ 2016 (3),

Hun İmparatoru Atilla'nın Roma karşısında sıklet merkezini 800 km kaydırması o dönemde *askeri akıl*, süvari devriminin bir göstergesi olmuştur⁵⁸. Ancak yağma ve çapul hedefleyen bu hareket stratejik kültürün bir ürünü değildir. Politik denetim düşüncesi yoktur. Askeri kültür ise farklı bir paradigmanın ifadesidir. Askeri akıl veya stratejik kültür demek değildir.

Askeri kültür bir örgüt kültürüdür. Örgütün temel varsayımları, değerler-normlar ve inançlar dizinidir. Müşterek anlayışları şekillendiren resmi bilgidir. Kurumsal eğitim süreci içerisine serpiştirilmekle beraber, zamanla ve ağırlıklı olarak usta-çırak usulü ile idrak edilir. Askeri kültür örgüt üyelerinin algılarını şekillendirir. Neye dikkat ettiklerini, nasıl yorumladıklarını etkiler. Karar alma süreçlerini çerçeveler ve sınırlandırır. Askeri adap kurallarını içerir. Askeri Kültür askeri seremonilerden ortak dile uzanan ve birlik ruhunu pekiştiren bir ortak alt yapıdır⁵⁹.

İnsan haklarını önemsemeyen otoriter yönetimlerin askeri kültürü, sivil halk kıyımı ile siyasi ve askeri direnişi kırmayı planlayan Hoobsesçu siyasi kültür ile paralel gelişme gösterir. Aynı normlardan beslenen bir kültür ve alt kültürler bu sonucu üretir. Normlar belirli bir kimlik için uygun davranışlar hakkındaki müşterek beklentilerdir. ABD Etki Odaklı Harekât Stratejik konsepti düşmanı mağlup etmek için silahlı kuvvetleri yıpratmadan doğrudan siyasî sonuçlar doğuran etkilerin (sivil halk ve yararlandığı yaşamsal kaynaklar dâhil) yaratılması hedeflenmektedir. Baskı ve tehdit ile halkı korkutmak ve yıldırma suretiyle siyasi bir sonucu hedefleyen eylemler terör olarak tanımlanıyor ise (ki

⁵⁸ Keegan, s. 146

⁵⁹ Elizabeth Kier, II. Dünya Savaşından Önce Kültür ve Fransız Askeri Öğretisi içinde Milli Güvenlik Kültürü, Dünya Siyasetinde Normlar ve Kimlik, s. 232-233

öyledir), konvansiyonel harbin Etki Odaklı yaklaşımı (EOH) terörize olmuş konvansiyonel bir savaş biçimini yansıtmaktadır⁶⁰. Rus askeri kültüründe bunun sahaya yansıdığı son olaylar Çeçen direnişinin kırılması safhasında Grozny katliamları ve Suriye’de muhalif direnişi kırmada gerçekleştirilen sayısız şehir ve hastane gibi yasaklanmış hedeflerin bombardımanıdır. Halka ve yaşam kaynaklarına yönelik yıkım 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1977 Protokollerinin açık ihlalidir. Türk Ordusunun askeri kültüründe bu tür katliamlar memnudur.

GÜVENLİK YÖNETİMİNE İLKESEL KISA BİR BAKIŞ, GÜVENLİK YÖNETİMİNİN DENETİMİ

İstikrarlı ve etkin devlet yapıları, insan güvenliğinin temel garantisidir. Siyasal alanın işlevsel tanımlaması toplumun iç dayanışmasını sağlamak ve bütünlüğünü dış tehditlerden koruma işlevleri üzerinedir⁶¹. Her sosyal alanda olduğu gibi güvenlik alanı yönetimi fonksiyonel işlevleri içerir. Yönetimde özel ve kamu ayrımı yapmaksızın genel bir yönetim yaklaşımını kuramsallaştıran Fayol, beş adet yönetim unsuru tanımlamıştır. Bundan sonraki işlevsel tanımlamalar sayı artımı veya niteliklerde çeşitlilik getirirse de genel temel kabulü Fayol şekillendirmiştir. Bu işlevler planlama, örgütlenme, komuta, eşgüdüm, kontrol olarak sıralanır⁶². Fayol’a göre yönetsel doktrin ise genel tecrübeyle kontrol edilmiş, denenmiş yöntem, kural ve prensipler bütünüdür. Fayol, *yönetsel doktrini* oluşturmanın üst düzey yöneticilerin sorumluluğunda olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda üst düzey yöneticiler, yönetim tecrübeleriyle elde ettikleri prensipleri ortaya koymalıdır⁶³. Ne yazık ki ülkemizin güvenlik alanında görev almış bürokratları uzun yıllar teknik olarak yeterli literatür oluşturamamışlardır. Yönetsel doktrin kurumsal hafızada yer almakta ve personelin birbirine aktarımı, Devamlı Emirler ve Prensip Emirleri dizini ile kayda geçmektedir.

Yönetilmesi gereken güvenlik alanı çok boyutlu ve farklı sektörleri içeren bir yapıya sahiptir. Güvenliğin, kimin için ve ne kadar olduğuna karar verilebilmesi için, öncelikle güvenlik çalışmasının başlangıç noktasını oluşturan risk ve tehditler belirlenmektedir. Eleştirel kurama göre güvenlik; aktörlerin yaptıklarına, beklentilerine ve aktörler arası etkileşime bağlı olarak algıda şekillenen bir olgudur⁶⁴. Bu durumda risk ve tehlike faktörleri ve renkleri ortak

---

⁶⁰ Ergün, Stratejik Bir Tercih Olarak Terörizm, s.212

⁶¹ Balandier, s. 28.

⁶² Henri Fayol, *Genel ve Endüstriyel Yönetim*, (3. Baskı), M. A Çalikoğlu Çev. Ankara, Adres, 2012, s.82

⁶³ Henri Fayol, *Administration Industrielle et Générale*,: Paris, Editeur, H.Dunod Et E.Pinat, 1917, s.23 aktaran Ramazan Şengül, Henri Fayol’un Yönetim Düşüncesi Üzerine Notlar, Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa, Yıl:2007 Cilt:14 Sayı:2, s. 259.

⁶⁴ Thierry Balzacq, “Qu’est-ce que La Sécurité Nationale”, *Revue Internationale et Stratégique* 4 no.52 (2003), s. 44

bilgi havuzunda belirlenmekte ve buradan jeopolitiğe aksetmektedir. Teknik olarak güvenlik, istihbarat unsurları, silahlı kuvvetler, diplomatlar, polis/jandarma/özel güvenlik teşkilatları, sivil toplum örgütleri ve uluslararası güvenlik örgütleri tarafından senkronize biçimde yönetilmesi gereken algı merkezli, geniş içerikli bir olgudur. Güvenlik alanı birbirinden bağımsız ele alınabilecek teori nesnelere alanı değildir. Nesnel ulusal çıkarları hedefleyen alt sektörlerin plan koordinasyonu ve kontrolü gerek bürokratik gerekse akademik ve piyasa aktörlerinin Ar-ge desteğini kapsayan kurumsal bir hacim gerektirmektedir. Zaman boyutundan bağımsız olarak Daase tarafından yapılan araştırmalardan istifade edilerek oluşturulan güvenlik evreni Şekil-1’de dir.

Bir ülkede “iktidarın kaynaklarının” olması gereken hiyerarşik zeminde, sağlıklı bir yapıda düzenlenmesi ve muhafaza edilmesi ortaya çıkacak “güvenlik açıklarının” asgariye indirilmesinde elzemdir. Değişik alt başlıklar altında kategorileştirilen ve esasen “konu, mekân ve başvuru” (Güvenlik Evreni şekil-1) boyutlarının unsurları olan temalar iktidar kaynaklarının kapsamındadır. İktidar, başkalarına kendiliğinden yapamayacakları şeyleri yaptırma kapasitesidir. İktidar ilişkileri toplumları üretir. Mann iktidar kaynaklarını Siyasi, Askeri, Ekonomik ve İdeolojik olarak dört temel kategoride ele almaktadır. Toplumsal yapı bu kaynakların çakışan ve kesişen iktidar ağlarından oluşmaktadır. Kaynaklar iktidarı kullanmanın araçlarıdır. Tek bir iktidar kaynağı kendi başına toplumsal bir yapıyı belirleyemez. Başka iktidar kaynakları ile harmanlanmak zorundadır.⁶⁵ İktidar kaynaklarının yabancı bir siyasi, askeri, ideolojik veya ekonomik iktidarın kontrolü altına girmesi halinde ilk ikisi devlet egemenliğinin sonunu diğer ikisi devletin toplumsal yapıyı kontrol yeteneğini ortadan kaldırır mahiyettedir.

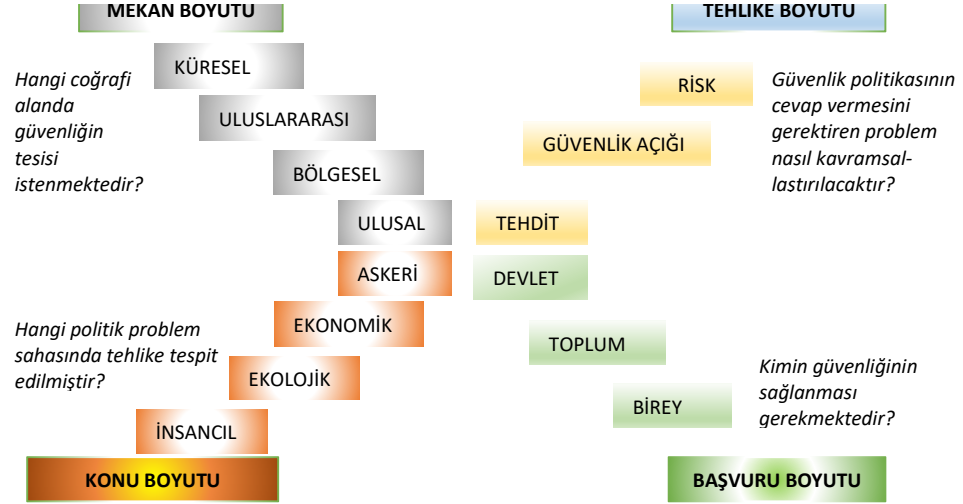
Güvenlik Yönetiminin en önemli sorun alanlarından birisini karar alıcı elitler veya onlara kararlarına esas olacak hareket tarzı sunan çalışma gruplarının cemaatleşmesi oluşturmaktadır. Sosyal psikoloğlara göre grup kararlarına uymak liderlere meşruiyet kılıfı sağladığı için caziptir ancak grubun dışarıdan gelecek fikirlere karşı kapalı bir hale gelmesi, gruba derinlemesine bağlılık, yenilmezlik yanılması, üyelerinin muhalif fikirlerini baskılamak ve kendi oluşturdukları zihin gardiyanları gibi olumsuzluklara açıktır.⁶⁶

---

⁶⁵ Michael Mann, *İktidarın Tarihi*, E. Saraçoğlu vd Çev. Ankara, Phonix, 2012, Cilt I., s: 13, c.IV ss:15-27.

⁶⁶ David P. Houghton, *Siyaset Psikolojisi, Durumlar, Bireyler, Olaylar*, (2. Baskı). H. İnanç ve D. Şekeroğlu Çev., İstanbul, Bilge,2018, ss. 85-90.

Şekil 3: Yönetilecek Güvenlik Evreni

Kaynak: Christopher Daase, Sicherheitskultur als interdisziplinäres Forschungsprogramm, Working Paper 13 /2013

Savunma politikalarına yönelik ideal kararların verilmesi ancak, doğrudan hedefe yönelik uygun verilerin toplanması, analizi ve kıymetlendirilmesine bağlıdır. Bu güvenlik sistemini çalıştıracak bilgi değişik kaynaklardan zamanında doğru teyit edilmiş ve eyleme yönelik olmalıdır. Stratejik istihbarat değerlendirmelerinden beklenen rol “eyleme geçirilebilir bilgiyi sağlaması veya karar alıcılara ileriye dönük uyarılarda bulunmasıdır⁶⁷. ABD güvenlik sisteminde her seviyedeki karar alıcılara yönelik çalışan 16 İstihbarat kuruluşunun oluşturduğu Intellipedia platformu konuya açıklık getirecek bir örnektir. Çevrimiçi data paylaşım sistemi olan Intelipedia, üç çeşit güvenlik kleransına (Çok Gizli, Gizli, Hizmete Özel) bölünmüş farklı ağlar üzerinden çalışan”wiki sistem”dir.2010 yılında yaklaşık 100 bin cari kullanıcıya ulaşmıştır. 1 milyonu aşkın sayfaya günlük edit sayısı 5000’den fazladır. Seren, istihbarat alanında sıklıkla gündeme getirilen bir makale incelemesinde, istihbarat başarısızlıklarının “analitik sistem” veya “kurumsal işleyiş” değil ekseriyetle siyasi ve psikolojik kaynaklı olduğunu ifade etmektedir⁶⁸.

Türkiye’nin istihbarat zafiyeti istihbarat açığına dönüşmüştür. Türkiye Suriye sahasının Batılı Devletler ve Rusya için bir dekontaminasyon sahası seçildiğini, radikal İslamcı bireylerin bu bölgelere gönderildiğini ve hatta teşvik edildiğini, ABD’nin bu güçleri bölgedeki emellerine uygun olarak hareketlendirdiğini görememiş, stratejik öngöründe bulunamamıştır.

⁶⁷ Thomas Quiggin, *Seeing the Invisible: National Security Intelligence in an Uncertain Age*, Singapore: World Scientific Publishing, 2007, ss: 161-162

⁶⁸ Merve Seren, *Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*, Ankara, Orion, 2017, s. 399, 270,

Güvenlik yönetimi mutlak surette denetlenmesi gereken “koruyuculardan korunma” meselesidir. Bu aynı zamanda karar verici elitin Hobbesçu ‘Tanrı Adam’ durumuna düşmesini engelleyerek öz kontrol sağlar. Burada verilecek en güzel demokratik denetim örneğini İngiliz parlamentosunda oluşturulmuş olan İstihbarat ve Güvenlik Komitesi (Intelligence and Security Committee, ISC) oluşturmaktadır. Komite Başbakan tarafında gösterilen adaylar arasından Parlamento tarafından seçilen 9 parlamenterden oluşmaktadır. Kısaca Bütün İstihbarat ve Güvenlik kurum, kuruluş, komisyon ve Hükümetin bütün operasyonel ve güvenlik faaliyetlerini kısıtsız denetler. Her türlü bilgi ve belgeye ulaşım hakkına sahiptir. Bakanlar Kurulu üyelerinin ve üst düzey yetkililerden ifade alma hakkına sahiptir⁶⁹. Türkiye’de böyle özel bir komite mevcut değildir. Esasen güvenlik birimlerinin demokratik kontrolü problemlidir.

TÜRKİYE’DE ASKERİ YÖNETİM ALANININ DÖNÜŞÜMÜ

Türkiye’de sosyal ve siyasal hayat başta olmak üzere normları belirleyiciliği uzun yıllar devam etmiş olan “Merkez” ile “Çevre”nin konum değişikliği birçok düzenlemeyi beraberinde getirmiştir. Burada söz konusu edilen Askeri Yönetim alanı bu değişime uğraması kaçınılmaz olan alanlardan birini teşkil etmiştir. Ancak 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Merkez’in içinde yaşanan ihanet ve çatışmalar, bu döneme kadar gerçekleştirilen düzenlemelerin ne denli “milli ve yerli” olduğunu sorgulamaya açmıştır.

T.C. Cumhurbaşkanlığı, Savunma Reformu Raporu, Ankara, 2014 yayınlanmasına kadar geçen sürede ivmenin kaynaklarının yabancı menşeli olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’de askeri yönetim alanındaki dönüşümündeki teknik süreç içsel nedenlerden ziyade dışsal nedenlere dayanmaktadır. Bu süreçte, Dünya Bankası ve Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)’nin (demokratik) yönetişim yaklaşımı olduğu kadar, 1990’lı yılların sonundan itibaren Türkiye’nin siyasi ve idari yapısını dönüştüren Avrupa Birliği üyelik sürecinin de etkisi vardır.

Daha önceki yıllarda kalkınma sorununa iktisadi reçeteler üreten IMF ve DB gibi kuruluşlar 1980’li yıllarda minimal devlet, piyasa dostu devlet söylemlerini ortaya atarken 1990’lardan itibaren “Yönetişim” söylemine geçmiştir. Devlet başarısızlığı tezi Güvenlik üzerinden başarısızlığa dönüşmüş, kalkınma bir “Güvenlik” sorunu olarak ele alınmıştır.

2000’li yıllarda “Güvenlik Sektörü Yönetişimi” adıyla ileri sürülen kavram, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerini, meşru güç kullanma tekeli terk etmeye zorlamaktadır. Güvenlik sektörü reform düşüncesinin ortaya çıkışı, Kasım 1987 ayında, İngiltere’de İşçi Partisi tarafından sunulan bir politika belgesine dayanır. Sorun tarihsel süreç içerisinde 1998 yılında USAID’in “kalkınmanın güvenlik sorunu olduğu” tezini ileri sürmesi ile ivme kazanmıştır.

---

⁶⁹ Seren a.g.e. s. 242

USAID güvenlik ve iş birliği alanlarında askerlerin varlığının ve tekellerinin ortadan kaldırılması gerektiğini açıklamıştır. Neoliberal yaklaşım *güvenlik alanını bir sektör* olarak tanımlayarak *piyasanın kurallarına* uygun yönetilmesini tasarlamaktadır. Demokratik Yönetişim İlkelerine uygun olarak, güvenlik sektörüne ulusal, ulus-üstü ve ulus-altı aktörlerin katılımı öngörülmekte, açıklık, şeffaflık ve hesap verebilirlik yönüyle denetim mekanizmalarının oluşturulması hedeflenmektedir. Cumhurbaşkanlığı makamından yayımlanan “Savunma Reformu Raporu” isimli rapor küresel güvenlik sektörü reformunun bir alt başlığını oluşturan savunma reformu adını taşımaktadır. Böylece kavramsal olarak devlet literatürüne sokulmuştur. “GİZLİ” gizlilik derecesiyle hazırlanan bu raporun gizlilik içermeyen belirli bölümlerini kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

Güvenlik sektörü reformu, devletin güvenlik işlevi yerine bir “sektör” koyar. Bu yönüyle, devletin belirleyici olduğu güvenlik alanının, meşru şiddet kullanma gücünün *paylaşımına* dayanan güvenlik sektörüne dönüştürülmesi projesi olarak nitelenebilir. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği ve İstanbul Bilgi Üniversitesi reform taşıyıcılığı rolünü üstlenmiştir. 2014 yılına kadar uzanan dönüşüm süreci siyasal ve toplumsal alanda tepki görmediği gibi yeterince de irdelenmemiştir.

Savunma Reformu Raporu, Türkiye’de bu adla anılan ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Bu yönüyle, Güvenlik Sektörü Reformu’nun gerçekleştirilmesi için askeri yönetim alanında gerçekleştirilmek istenen değişime yönelik resmi, sivil ve asker iş birliğine dayalı ilk reform önerisidir. Reforma yön veren ilkelere bakıldığında, TSK ve askeri yönetim alanının, küresel güvenlik ve yönetim yapısıyla bütünleşecek biçimde uyarlanmasının amaçlandığı görülür.

Savunma reformunda neoliberal paradigma askeri personeli apolitikleştirmeyi öngörüp buna uygun yasal düzenlemelere gitmiştir. Ancak darbe girişimi sonrası düzenlemelerinin darbeleri önleme dışında stratejik bir mantığı bulunduğunu söylemek güçtür ve örneği yoktur. Yüksek Askerî Şûra düzenlemeleri politikleşme süreci getirmektedir. Askeri bilimler alanında hiçbir bilgi ve tecrübesi olmayan siyasi yoğun yapılanma, askeri hiyerarşideki ciddiyeti ortadan kaldıracığı gibi liyakat sistemini tamamen çökertecek özelliktedir.

Teşkilat vazifeye yönelik olarak kurulur. Güç temerküzünün önlenmesi yaklaşımıyla bir örgütün temel birimlerinin düzenli bir iş birliği gerçekleştirecek, senkronize faaliyet gösterecek özelliğini ortadan kaldırmak stratejik düzeyde sorunlara yol açacaktır. Genelkurmay Bşk. lığı veçhesi ile başlayıp, kuvvet direktifi, sıralı komutanlık emirleri ile devam eden akış, barış ve savaş durumunda kesilmemesi gereken bir komuta-kontrol sistemidir.

Asimetrik ve Hibrit savaş döneminde iç ve dış güvenlik ayırımına gidilmesi pratikte geçersiz kalmış iken bu yönde yasal düzenlemelere gidilmesi beyhudedir. Hibrit savaş pratiği temel resimetric kuvvet olan Jandarma'nın konvansiyonel çevik kuvvetler ile müşterek kullanımını gerekli kılmıştır. Eğitim ve öğretim sürecinin buna göre planlanması gerekirken tamamen ayrıştırılmıştır. 15 Temmuz 2016 öncesi dönüşüme yönelik olarak yapılan yasal değişiklikler öncelikle TSK'nin uluslararası görevlere katılımında gereken yasal yetkiyi hükümete verme işlevi görmüştür. Ayrıca yapılan değişiklikler Devlet-Hükümet ayırımını ortadan kaldırmış Devletin Ordusu işlevinden Hükümetin Ordusu olarak dönüşüm sağlanmıştır.

Tablo 2: Kritik Değişiklikler

Vazife değişikliği ve Askerlik tanımı	Türk Yurdu ve T.C. coğrafi sınırlandırılması kaldırılarak, Vazife uluslararasılaştırılmıştır.
	Vatan savunmasına gelen mükelleflerin vatan dışında kullanılması yasallaştırılmıştır.

Düzenleme Konusu	Önceki Durum	Mevcut Durum	Değişim Boyutu
TSK'nin İşlevi	*Türk yurdunu kollamak ve korumak. *Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumak.	*Yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını <i>savunmak</i> . *Caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, *TBMM kararıyla <i>yurt dışında</i> verilen görevleri yapmak * <i>Uluslararası barışın</i>	Güvenlik kavramından savunma kavramına daralma Ulusal işlevden uluslararası işleve genişleme

		sağlanmasına yardımcı olmak.	
--	--	------------------------------	--

Devletin Güç kullanımının meşruiyeti sadece devletin tekelinde olmasından değil, aynı zamanda güç kullanımı koşullarını tanımlayan bir yasal çerçeveden ve demokratik süreçlerden kaynaklanmaktadır. Buna göre, modern devlet oluşumu diğer alanlarda olduğu gibi güç kullanımında da bir hukukleşme ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler, aynı zamanda devletin tekelinde bulunan silahlı güçlerin siyasi iktidar ve bu iktidarın kaynağını oluşturan toplum ile olan ilişkilerinin düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Sivil kontrol ve demokratik kontrol kavramlarının, temel olarak bu ilişkileri düzenlemek amacıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Sivillerin üstünlüğünü öngören sivil kontrol kavramına modern anayasal devlet oluşumundan itibaren rastlamak mümkün olmakla birlikte, demokratik değerler ile süreç ve mekanizmaların üstünlüğüne dayanan demokratik kontrol kavramı temsili demokratik sistemin yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır⁷⁰.

Sivil kontrol, sivil-asker ilişkilerini düzenleme amacını güderken demokratik kontrol, asker ve sivil ayrımı yerine daha geniş bir çerçevede, devlette demokratik olanın bürokratik olana üstünlüğünü işler hale getirmektedir. Demokratik kontrol için en azından *sivillerin üstünlüğü* ve *ordunun parlamenter kontrolü* gerekli görülmektedir. Lunn demokratik kontrolün ordunun demokratik olarak seçilmiş iktidara bağlı olması durumunu ifade ettiğini belirtmiştir⁷¹. Sivil kontrol ve demokratik kontrol bu gözetim işlevini tarif etmek için genellikle birbirini yerine kullanılmakla birlikte, sivil kontrol demokratik kontrol için gerekli ama yeterli olmayan bir koşuldur.

SONUÇ

2014 yılında dışa vurulduğu düşünülen siyasi/stratejik sürtünme, istismar edilebilecek zafiyetler (hassasiyet alanları) oluşturmuş ve devletin bekâsına darbe vurulacak açıklar ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin güvenlik açığının kapatılması zaman ve bilgi sorunu olduğu gözden kaçırılmamalı, sistem değişimi

---

⁷⁰ Ahmet Barbak, , “Sivil Kontrol Kavramının 17’nci Yüzyıldan Günümüze Gelişimi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2015, 70(4), 869-902

⁷¹ Simon Lunn,, “The Democratic Control of Armed Forces in Principle and Practice”, Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for The Security Sector and its Reform A Collection of Articles on Foundational Aspects of Parliamentary Oversight of The Security Sector, (Eds. H. Born, P. H. Fluri, S. Lunn), Geneva Centre for The Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2003, ss. 13-37.

yapının birimlerinde sektörel bazda stratejik değişimler ile desteklenmelidir. Bürokratik kurum şablonları teskin edici görünse de etkisi liyakatli kadrolar ile ortaya çıkacaktır. Bakanların üstünde “Kurullar”ın oluşumu “kapalı bir grup”, “grup düşüncesi” metaforu yaratmakta, denetim ve yargı muafiyeti demokratik kontrol ilkesini sorgulatmanın yanısıra sorumluluk duygusunu hukuki veçhesinin kişiselleşme tehlikesini düşündürmektedir.

Siyasi Savaş konseptinin hedef aldığı toplumsal güvenliğin öznesi olan kolektif kimlik dikiş yerlerinden tehdit altındadır. Yönetim ulus devletin ağırlık merkezi olan siyasi birliği tesis etmek ve pekleştirmek zorundadır. Eşitsiz kültürel veya maddi imtiyazlar “sahip olanlar” ve “sahip olmayanlar” toplumu algısını yarattığı andan itibaren bu zafiyet alanı da istismara açık hale gelecektir. Böyle bir hassasiyet halkın bir daha devleti ve hükümeti kurtarması hususunda motivasyonunu etkileyebilecektir. Vatandaşlık hak edilmiş bir değer olarak muhafaza edildikçe sosyal öğrenme ile gelişecek kimliklerin birbirine zararı olmayacaktır.

Stratejik özne, sınırları ve talepleri somut olan ulus kimliği olarak revize edilmelidir. Neticede ulus cemaatlerin siyasi olarak birleşmesinden ortaya çıkan nihai sosyal olgudur. Siyasi Savaş’ın kullandığı kimlik politikaları esasen stratejik özne olarak belirlenen başat kimlik çelişmesini körüklemekte, ulusal hedefler kadar iç siyasal istikrarı bozucu etki üretmeyi hedeflemektedir. Ulusal nesnel çıkarlara yönelik dış politik hedeflerin rasyonel olarak belirlenmesi gerekmektedir. Nitekim inanç dünyasının irrasyonel emelleri ve kültür sisine girmek Orta Doğu politikalarında stratejik açık yaratmıştır. “Emevi Camii”nde Cuma Namazı kılma söyleminde ne tür bir ulusal çıkar konusudur? Konu inanç ve irrasyonelite sorunudur. Bu eylemler “yeni kabilecilik”⁷² formları ile siyasal birliği de tehdit eder bir hal almıştır. Halen eski milletvekili sıfatıyla bu konuyu ve söylemi ekranlarda kamuoyu karşısında savunanlar örtülü bir psikoloji harbe malzeme olduklarının farkında değildir. Kendini duyurma arzusu değerli görünme kaygısı antikorları vücuda saldırtmaktadır.

SSCB’nin dağılmasını takip eden süreçte NATO ülkeleri rol kimliklerinden sıyrılarak asimetrik bağımlılığı olmayan ülkeler kendi ajandalarını elden geçirmeye başlamıştır. ABD’nin açgözlü hegemon uygulamalarını devlet mantığı içerisinde analiz etmeyi güçleştiren parçalayıcı uygulamaları gerek kendi çıkarları gerekse müttefiklerin bekasını tehlike sınırlarına itmiştir. Bu eylemler ABD’de farklı motivasyonlarla hareket eden grupları işaret etmektedir. Ancak Türkiye için aradaki farkın o kadar önemli olmadığı ortaya çıkmıştır. NATO ne kadar siyasi dönüşüm geçirse de Türkiye’nin eşit bir üye olarak veto yetkisine sahip olduğu bir örgüttür. Teknik ve taktik olarak mükemmeliyet merkezlerinin, data havuzlarının, alt yapı fonlarının olduğu etkili bir gelişim merkezi olma özelliği halen devam etmektedir. TSK’nin doktrin üretme ve

---

⁷² Zygmunt Bauman, *Retrotopya*, A. Karatay Çev., İstanbul, Sel Yy. 2017, ss. 53-57.

geliştirme kapasitesi kalmamıştır. Bu şartlarda NATO imkanlarını sağlayabilecek başka bir kurumsal ittifak yoktur. Tarihi süreçte bu örgüte girebilmenin bedeli ağır bir şekilde ödenmiştir.

Türkiye gibi nükleer ve balistik silahlara sahip olamayan, ekonomik ve diğer konularda bölgesel güç olamamış devletler iki zıt stratejik atakla karşı karşıyadır. Küreselleşmenin ulus devleti küçültme ve zayıflatma, ekonomileri hibritleştirme. Milli Ordu’ları küçültme ve piyasalaştırma tutumu ile ulus devlet çıkarlarını önceleyen, neo-merkantelist politikalara yönelimli, agresif yeni sömürgeci akım. 19. Yy. sanayi kapitalizminin karlı sömürgeciliği 21. Yy. başında farklı formlarda diriliş göstermektedir ve o dönemde görülen agresif jeopolitik tekrarlanmaktadır.

Stratejisi ekonomi-politik bir kurguya dayanan küreselleşme jeopolitik sahada güç ve türevlerinin kullanımını planlayarak, devlet sistematüğını araçsallaştırmakta ve yönetimlerde *arayüzler* (interface) kullanmaktadır. Silahlı çatışmalar ve şiddet ortamının; postmodern jeopolitik bir tasarının sonucunda mı geliştiği, yoksa postmodernizmin yarattığı toplumsal ve siyasi çözülmenin güç ve kontrol mücadelesine yeni olanaklar sunan ikliminden mi kaynaklandığı konusunda bu iki değişkeni üst belirlenime götüren nedensellik bağı kurmak oldukça güçtür. Ancak analizler iki değişken arasında nedenselliğin ötesinde simbiyotik bir ilişki olduğu sonucuna götürmektedir⁷³.

Serbest ticaret mitolojisine hâkim kılınan “korumacılık eşittir faşizm” iddiası büyük balığın küçük balıkları yutma gerçeği karşısında çökmüştür⁷⁴. Ekonomik ve finansal serbestiyet tarihi süreçte ekonomik ve teknolojik gelişmeleri engellenen birçok ülkenin de önünü açarak yeni güç merkezlerinin oluşmaya başlamasına vesile de olmuştur. Postmodernizmin tek bir evrensel doğru ve Batı gelişme modelleri sunan modernizmin karşısına çıkardığı, hoşgörü ve toleransın hâkim olduğu çok kültürlü toplumsal yaşam vadinin, aslında kendi içinde bölünmeyi, ayrılığı ve değişik bir biçimde 'biz' ve “öteki” ayrılığını getirdiği görülmüş⁷⁵ olmakla birlikte ulus devletlerde ulusal kimliklerin tekrar stratejik özneye dönüşümünde sıkıntılar yaşanmaktadır.

Kuramı politikayı meşrulaştırmak için kullanan realist ve neoliberal yaklaşımlar farklı kavramları kullansalar da esasen kaynaklara el atmayı ve kontrol altında tutmayı meşrulaştıran bir söylem içinde de bulunmaktadır. Arendt kuramların yol açtığı tehlikeler ile ilgili olarak “tehlike bu kuramların kanıtlarını güncel, fark edilebilir olaylardan almaları nedeniyle ikna edici olmalarında değil, iç

---

⁷³ Oğuzhan Ergün, “Asimetrik Küreselleşme ve Şiddet, %1’in Postmodern Jeopolitiği ve Sera Etkisi”, SWPS Sosyoekonomi Working Paper Series, 2017, Nr. 001, Ankara. s. 6, 37.

⁷⁴ H. J. Chang, *Sanayileşmenin Gizli Tarihi*, (6.Baskı). A. Akçaoğlu Çev. Ankara, Eflatun, 2015, s. 94

⁷⁵ Şermin Tekinalp, “Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük”. *Journal of istanbul Kültür University*, 2005, 3(1), 75-87.s.78.

tutarlılıkları nedeniyle hiptonik bir etkiye sahip olmalarındadır. Bu kuramlar sağduyumuzu ve olgusallığı algılama, anlama ve kafa yorma melekemizi uykuya yatırma gücüne sahiptir” tespitinde bulunmaktadır⁷⁶. Batı merkezli güvenlik kavramsallaştırmaları ve jeopolitik yaklaşımları her alanda olduğu gibi, buldukları siyasi coğrafya koşulları ve güç politikaları bağlamında Ötekilerin konumlandığı mekanlara görelilik olarak kırılmalar içermektedir. Kırılma (paralaks) nedenleri ürettikleri anarşi kültürü, bu kültürle kavramsallaştırdıkları kuralları Ötekilere dayatmaları, aynı dilde konuşmaya zorlamaları “enformatik etki” sorgulamasını gerektirmekte bu grubun organik entelektüellerine⁷⁷ ve şeffaflık söylemlerine prim verilmemelidir. Şeffaflık her türlü bilgisizliğin ortadan kaldırılmış olduğu bir durumdur. Şeffaflık güvenliği ihlal eder Han’ın ifade ettiği gibi “şeffaflığın olduğu yerde güvene yer yoktur”.⁷⁸ Politikada gizlilik alanı mutlak surette var olmak zorundadır. Han’ın ifade ettiği gibi “politikada gizlilik alanı kurucu önem taşır. Bu siyasi faaliyeti bir iş olmaktan çıkarır. Tüm niyetler ortaya konsaydı oyun oynanamazdı”⁷⁹

Darbe olgusu, modern devletin bir olgusu olarak egemen iktidara karşı meşru olmayan zor ve güç kullanımını ifade etmektedir. Darbe, modern devletin merkezileşme sürecinde meşru güç kullanma tekelinin kontrol edilemediği bir duruma karşılık gelmektedir⁸⁰. Askeri darbelerde meşru güç kullanma tekelinin ana parçasını oluşturan ve devletin silahlı gücünü olan ordunun yasal ve/veya meşru olmayan zor ve güç kullanımını yoluyla siyasal iktidarı yerinden etmesi söz konusu olmaktadır. İçişleri Bakanlığı’nın bugün sayısı 300 bini aşan özel eğitilmiş ve savaşçı jandarma ve polis gücü ile ikinci büyük silahlı kuvvet kurumu olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Aktif savaşçı nüfusu TSK’dan daha fazla ve eğitilmiştir. Dini otoriteyi resmi otoriteden üstün tutan yöneticilerin bulunmaması gereken bir teşkilattır.

Askeri alanın sivil kontrolü ile *askerin sivilleştirilmesi* arasındaki farkın algılanmasının çok önemli bir hale gelmeye başladığı gözlemlenmektedir. Sivil kontrol, yönetim yapısı içerisinde sivillerin askerlere üstünlüğünü öngörmektedir. Demokratik kontrol, sivil olanın aynı zamanda demokratik olmadığı fikrine dayanmaktadır. Dolayısıyla, demokratik kontrol sivil kontrol ile aynı şeyi ifade etmemektedir. Sivil kontrolün meşruiyetinin sağlanması için

---

⁷⁶ Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine* (6. Baskı.), B. Peker Çev. İstanbul, İletişim, 2012, s: 14.

⁷⁷ Organik Entelektüel; meşrulaştırma uzmanları, zihin gardiyanları. Mevcut güç yapısını kabul edilebilir kılar, yönetici grubun kültürü ile halkın kültürü arasındaki çelişkiyi çözer. Gramsci’ye göre entellektüeller sınıfı yoktur. Her sosyal grup kendi entelektüel tabakasına sahiptir. John Merington, “Theory and Practice in Gramsci’s Marxism”, *New Left Review* (ed.), *Western Marxism, A Critical Reader* içinde, London Verso, 1978, s.167

⁷⁸ Han, *Şeffaflık Toplumu*, s.70

⁷⁹ Han, *Şiddetin Topolojisi*, s.105

⁸⁰ Ahmet Barbak, *Darbe Olgusunun Yönetimsel Boyutu: Kamu Örgütlenmesi Bağlamında Kavramsal Bir Tartışma*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 58, s. 106

demokratik sistem gerekli görülmektedir⁸¹. Askerin örgüt kültürü almaksızın muharipleşmesi söz konusu olamaz. Kültürel eğitimden yoksun asker sadece silah kullanan bireydir. Muharebede Ordu kiralama imkânı şu an için yoktur millet Milli Ordusunca korunacaktır.

Askeri Kültür İletişim Fakültesi hocalarının verecekleri ders ile öğretilemeyeceği gibi subay ve kurmay subay eğitim ve öğretiminin yönetimi özgün bir müfredatın ve tekniklerinin tespitini, yetkin öğretim kadrolarını gerektirmektedir. Kurmay kadroları modern orduların ve çağın gereğidir. Basit bir takım karargâh kursları ile taktik ve stratejik mimar olması gereken kurmay subayların yeri doldurulamaz.

Jandarma Subay ve Astsubaylarının TSK bünyesine yabancılaşması önlenmeli müşterek eğitim ve öğretim süreci sağlanmalıdır. Ordu personelinin siyasallaşmasının tarihi örnekleri ortadadır. En son darbe girişimi önce sızmış sonra yerleştirilmiş daha sonra yükseltilmiş ve siyasal olarak doktrine edilmiş personel tarafından gerçekleştirilmiştir. Ekonomik ve teknolojik açıdan teslim olan, doktrin üretme kapasitesine kavuşamayan, askerlerinin eğitilmesinde yabancı ülke subaylarına muhtaç duruma düşen ve bu nedenlerle kendi inisiyatifi dışında savaşlara girmek zorunda kalan Osmanlı Devleti'nin akıbeti milli güvenlik kültürünün ve stratejik aklın hizmetine sunulmuş “ortak bilgi”nin temelini teşkil etmektedir. Bu tarihi hafıza ile bugünün milli güvenlik politikalarını şekillendirmesi gereken düşünce kuruluşları ve akademik bazı organların asimetrik bir tutumla tarihi gerçekleri şekillendirme yolunu seçmesi hayal ile gerçek arasında yön kaybını işaret eder. İrrasyonel hedefler, rasyonel tercihlere dayanan karar alma sistemini ve ekonomik kaynakların gücünü aşan bir olgudur. Stratejinin amaç, kaynaklar ve yöntemler arası denge ilkesi ile bağdaşmaz.

Sivil ve demokratik kontrolün sağlanması yönetsel ve işlevsel mekanizmaların nasıl kurgulanacağı sorunudur. Bu mekanizmalar homojen ya da cemaatleşmiş yapıların eylemini önleme yeterliliği gösterememiştir. Dikey kontrol 15 Temmuz 2016 Darbe girişimini önleyememiştir. Darbe konusunda uyarı yatay konumdan gelmiştir. Darbeciler ile aynı düşünce ve inançta olmayan bir binbaşının ikaz ve ihbarı gelişmenin seyrini değiştirmiştir. Benzer şekilde cemaatleşen istihbarat veya karar verici kurullarda “grup düşüncesi” oluşumu ve dışa kapalılık gibi faktörlerin yegâne çözümü Türkiye Cumhuriyeti'nin yasalara saygılı ve nitelikleri uygun her vatandaşının inanç ve fikirlerine bakılmaksızın güvenlik hizmetinde yer almasıdır. Kurumsal hafızanın tamamen kaybolmadan yeniden inşası, mesleki yeterliliği sürdüren personelin, iç siyasi hesap yapılmaksızın ivedilikle geri çağrılmasını gerektirmektedir.

---

⁸¹ A.g.e. s.99.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2008) *Olağanüstü Hal*, K. Atakan Çev. İstanbul, Varlık Yy.
- Amin, S. (2014), *Modernite, Demokrasi ve Din, Kültüralizmlerin Eleştirisi*, F. Başkaya vd. Çev. Yordam, İstanbul.
- Arendt, H. (2012), *Şiddet Üzerine* (6. bas.), çev. B. Peker, İstanbul, İletişim.
- Balandier, G. (2016), *Siyasal Antropoloji*, 2. Bas. Çev. D. Çetinkasap, İstanbul, İş Bankası Kültür Yy.
- Barbak, A. (2015) “Sivil Kontrol Kavramının 17’nci Yüzyıldan Günümüze Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2015, 70(4), 869-902
- Barbak A. (2017) *Darbe Olgusunun Yönetel Boyutu: Kamu Örgütlenmesi Bağlamında Kavramsal Bir Tartışma*. Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 58 2017, http://darbesempozyumu.adu.edu.tr/webfolders/kitap/darbe_bildiri_kitabi_CILT1.pdf, ss.89-115
- Baudrillard, J. (2002), *Der Geist des Terrorismus*, M Sedlaczek, vd. Çev. Wien, Passagen Verlag.
- Baudrillard, J. (2011) *Çaresiz Stratejiler*, (2. Baskı) O. Adanır, Çev. İstanbul, Boğaziçi, Bauman, Z. *Retrotopya*, A. Karatay Çev. İstanbul, Sel Yy.
- Booth, K. (1979), *Strategy and Ethnocentrism*, Holmes & Meier, New York, NY, USA.
- Chang,H. J. (2015), *Sanayileşmenin Gizli Tarihi*, 6.bas. A. Akçaoğlu Çev, Ankara, Eflatun.
- Clausewitz, C. (1827) *vom Kriege*, H.1 Kap. 7.
- Ergün, O. (2018), *Ağ Tabanlı Küresel İç Savaş*, içinde Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler’de Akademik Araştırmalar-III, ed. Prof. Dr. Timuçin Kodaman, Dr. Öğr. Üyesi Emel İftar Işıklı, Ankara, Gece Kitaplığı, ss: 119-145.
- Fayol, H. (2012), *Genel ve Endüstriyel Yönetim*, 3. bas. M. A Çalıkoğlu Çev. Ankara, Adres.
- Freedman, L. (2015) *Strateji*, B. Dışbudak ve T. Belge Çev, İstanbul, Alfa.
- FM 3.0 Operation
- Gray, C. S. (2008), *Modern Strateji*, çev. H. Öz, Truva, İstanbul.
- Han, B. C. (2016), *Şiddetin Topolojisi*, D. Zaptçioğlu Çev. İstanbul, Metis.
- Han,B. C. (2017), *Şeffaflık Toplumu*, 2. bas. H. Barışcan Çev. İstanbul, Metis.

- Turney-High, H. H. (1971) *Primitive War: Its Practice and Concepts*, (2. Baskı), Colombia, SC
- Houghton, D. P. (2018), *Siyaset Psikolojisi, Durumlar, Bireyler, Olaylar*, 2. Bas. H. İnanç ve D. Şekeroğlu Çev. İstanbul, Bilge.
- Jepperson, R. L. Wendt, A. ve J.P. Katzenstein, (2014), “Milli Güvenlikte Normlar Kimlik ve Kültür”, P. J. Katzenstein (Ed.) içinde *Milli Güvenlik Kültürü, Dünya Siyasetinde Normlar ve Kimlik*, İ. Efe Çev. Sakarya, Sakarya Üni. Kültür Yy.
- Keegan, J. (1995), *Savaş Sanatı Tarihi*, F. Doruker Çev. İstanbul, Sabah Yy.
- Kier, E. (2014) “II. Dünya Savaşından Önce Kültür ve Fransız Askeri Öğretisi, içinde Milli Güvenlik Kültürü”, P. J. Katzenstein (Ed.) içinde *Milli Güvenlik Kültürü, Dünya Siyasetinde Normlar ve Kimlik*, İ. Efe Çev. Sakarya, Sakarya Üni. Kültür Yy.
- Kissinger, H. (2014), *Dünya Düzeni*, çev. S.Gül, İstanbul, Boyner, 2014
- Koselleck, R. (2006), *Begriffsgeschichten. Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*. Frankfurt a.M.
- Mahçupyan, E. (2008), *Batıyı Anlamak, Zihniyet, Değişim ve Kriz*. İstanbul: İletişim.
- Mann, M. (2012), *İktidarın Tarihi*, Cilt. I. çev. E. Saraçoğlu vd , Ankara, Phonix,
- Merington, J. (1978), “Theory and Practice in Gramsci’s Marxizm”, *New Left Review* (ed.), Western Marxizm, A Criical Reader içinde, London Verso, 1978
- Nye, J. S. ve Welch, D. A.(2011) *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Çev. R.Akman, İstanbul, İş Bankası, s. 368-369
- Parenti, C. (2011), “*Tropic of Chaos: Climate Change and New Geography of Violence*”, Perseus Books, NY.
- Quiggin, S. T. (2007) *Seeing the Invisible: National Security Intelligence in an Uncertain Age*, Singapore: World Scientific Publishing.
- Schmitt, C. (2012), *Siyasal Kavramı*, 2 bas. E. Göztepe, Çev. İstanbul: Metis.
- Seren, M. (2017), *Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*, Ankara, Orion.
- Snyder, J. L. (1977), *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Rand Corporation, Santa Monica, CA, USA.
- Sperling, J. (2010), National Security Cultures, Technologies of Public Goods Supply and Security Governance. E. J. Kirchner, & J. Sperling içinde,

National Security Cultures, Patterns of Global Governance (s. 1–18.).
Abingdon: Milton Park.

- Stiglitz J. E. (2014), *Eşitsizliğin Bedeli*, O. İşler Çev. İstanbul, İletişim.
- Tzu, S. (2002), *The Art of War* çev. Lionel Giles, M.A. (1910), eBookMall
- Wallerstein, I. (2016), *Jeopolitik ve Jeokültür, Değişmekte olan Dünya-Sistem Üzerine Denemeler*, 3. bas.M. Özel Çev. İstanbul, Küre
- Weber, M. (2013), *Bürokrasi ve Otorite*, *Wirtschaft und Gesellschaft*, (6.b), İstanbul, Adres.
- Wendt, A. (2016), *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, H. Ertem vd. Çev. 2. Bs. İstanbul, Küre.
- Ay, H. ve Ergün, O. (2014) “Türkiye’nin Gelecek Sorunu: Stratejik Açık”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İktisadi ve İdari Bilimler Sayısı, Yıl: 2014 Cilt: 12 Sayı: 2, ss: 206-230
- Balzacq,T. (2003), “Qu’est-ce que La Sécurité Nationale”, ed. Armand Colin *Revue Internationale et Stratégique* 2003/ 4 no.52.
- Bukanowsky, M. American identity and neutral rights from independence to the War of 1812, *International Organization*, MIT Press, 1997, ss.209-243.
- Barbak, A. (2015), “Sivil Kontrol Kavramının 17’nci Yüzyıldan Günümüze Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 70(4), 869-902.
- Conybeare J. A. C. (1985), “Public Goods, Prisoner’s Dilemma and the International Political Economy”, *International Studies Quarterly* 1985, (28) 5-22.
- Ergün, O. (2017), “Asimetrik Küreselleşme ve Şiddet, %1’in Postmodern Jeopolitiği ve Sera Etkisi”, *SWPS Sosyoekonomi Working Paper Series*, 2017, Nr. 001, Ankara
- Ergün, O. (2018) “Stratejik Bir Tercih Olarak Terörizm, Terör Paralaksı”, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1 (Sf. 205-225).
- Fayol, H. (1917), *Administration Industrielle et Générale*,: Paris, Editeur, H.Dunod Et E.Pinat, 1917, aktaran Ramazan Şengül, “Henri Fayol’un Yönetim Düşüncesi Üzerine Notlar, Yönetim ve Ekonomi”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa*, Yıl:2007 Cilt:14 Sayı:2.
- Johnston, A. I. (1988) “Thinking about Strategic Culture...”, ss. 39-41; Bradley S. Klein, “Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics,” *Review of International Studies*, 1988, Vol. 14, ss: 133-148.

- Lunn, S. (2003), “The Democratic Control of Armed Forces in Principle and Practice”, *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for The Security Sector and its Reform A Collection of Articles on Foundational Aspects of Parliamentary Oversight of The Security Sector*, (Eds. H. Born, P. H. Fluri, S. Lunn), Geneva Centre for The Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 13-37.
- Nosthoff A. V. ve Maschewski, F. “Ékstasis gegen Stásis oder: Der Krise widersprechen”, http://www.engagee.org/assets/%C3%A9-2_%C3%A9kstasis-gegen-st%C3%A1sis_maschewski_nosthoff.pdf (Erişim: 08.04.2018).
- Robinson, L. ve diğerleri, (2018) “Modern Political Warfare Current Practices and Possible Responses”, Rand Corporation, https://www.rand.org/pubs/research_reports /RR1772.html (Erişim Tarihi 07.04.2018).
- Sandıklı, A. (2011). *Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar*. Rapor No. 27. İstanbul: Bilgesam <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/jeopolitikveturkiye.pdf>. (07.03.2012)
- Tekinalp,Ş. (2005), “Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çok kültürlülük”. *Journal of İstanbul Kültür University*, 2005, 3(1), 75-87.
- Wasinski, C. (2006), “La culture stratégique: évaluation dun concept et de ses ramifications en relations internationales “, *Cahiers du RMES*, Vol. III, No.1, Eté 2006, s. 124.
- New York Times*, 08 03. 1992, “US Strategy Plan Calls For Insuring No RivalsDevelop”, Patrick E. Tyler.
- Radikal Gazetesi, 08.01.2014, http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan_erdogan _6_ayda _hedeften_vazgeçti-

---

ⁱ Hary Holbert Turney- High, *Primitive War: Its Practice and Concepts*, (2. Baskı), Colombia, SC, 1971, s. 5

ⁱⁱ Ansiklopedik olarak **RAND** şirketi (Araştırma ve Geliştirme anlamında, İngilizce *Research and Development* baş harflerinden) ilk önceleri Amerika Birleşik Devletleri silahlı kuvvetleri için araştırma ve geliştirme yapması amacıyla 1946

yılında *Project RAND* ismiyle Douglas Havacılık Şirketi tarafından ABD Santa Monica'da kurulmuş, sonra 1948 yılında ana şirket bünyesinden ayrılmış, kâr amacı gütmeyen dünya çapında siyasi strateji ve düşünce kuruluşu olarak tarif edilmektedir. Organizasyon ABD hükümetine, *Milli güvenlik* konularında stratejiler üretme konularındaki çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Şirket eğitim, sağlık, hukuk ve bilim alanlarında da araştırmalar yapmaktadır. RAND'ın yaklaşık 1.700 çalışanı vardır ve Santa Monica, Kaliforniya (merkezi), Washington D.C., Pittsburgh, Pennsylvania (Carnegie Mellon Üniversitesi ve Pittsburgh Üniversitesi'ne bitişik), Cambridge (İngiltere) ve Brüksel (Belçika'da) ofisleri bulunmaktadır. Ayrıca ABD'de daha başka küçük ofisleri bulunmaktadır: Jackson Mississippi'de ve New Orleans Louisiana'da Körfez Eyaletleri Politikaları Enstitüsü, 2003 yılından beridir Doha'da (Katar) RAND-Katar Politikaları Enstitüsü bulunmaktadır.

ⁱⁱⁱ Linda Robinson ve diğerleri, *Modern Political Warfare Current Practices and Possible Responses*, Rand Corporation, 2018 https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1772.html (Erişim Tarihi 07.04.2018)

AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Dergimize gönderilen yazılar, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uygun bir şekilde hazırlanmalı ve bilime katkısı olan özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

1. Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
2. Türkçe ve yabancı dildeki özetler; yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalıdır. Türkçe makalelerin başına Türkçe ve İngilizce; İngilizce makalelerin başına Türkçe ve İngilizce özet eklenmelidir. Türkçe ve yabancı dildeki özetlere beşer tane anahtar kelime eklenmelidir.
3. Makaleler, dil ve ifade bakımından dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, makalede açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, ayrıca amaç ve kapsam dışına çıkan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir.
4. Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı, yazının amacına ve kapsamına uygun olarak seçilmeli, makalede değinilmemiş gereksiz belgelere ve kaynaklara yer verilmemelidir.
5. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin altında kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklama bulunmalıdır.
6. Makalede kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, kullanılan her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
7. Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara sonuçta yer verilmemelidir.

YAZAR REHBERİ

Gönderilen çalışmalar hakem değerlendirmesi için aşağıda belirtilen yazım kurallarımıza uygun olarak hazırlanmalıdır:

- Makale başlığı ilk harfler büyük, sola yaslı, 14 punto olacak şekilde yazılmalıdır.
- Teşekkür yazısı ve çalışma ile ilgili açıklamalar varsa dipnot olarak bildiriniz.
- Paragraflar ve başlıklar içerden başlamamalıdır. Metin iki yana dayalı, satır aralığı tek olmalıdır. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 4cm, alttan 4.5 cm, sol 3.5 cm, sağ 3.5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1.25 cm. alt bilgi 3,5 cm olmalıdır.
- Metinler Times New Roman, 12 punto, normal, her iki tarafa dayalı olarak yazılmalıdır.
- Metin içinde satır aralığı 1 satır olacak şekilde hazırlanmalıdır.
- En fazla 20 sayfa olmasına özen gösterilmelidir.
- Metin içinde özel olarak vurgulanmak istenen cümlelerde italik yazı karakteri kullanılmalıdır:
- Paragraf sonrasında aralık (spacing) değeri olarak 6 nk boşluk verilmelidir.

- Makaleyi bölümlere ayırırken numaralandırma kullanılmamalı; başlıklar büyük ve bold, alt başlıklarda kelimenin ilk harfi büyük ve bold, üçüncü düzey başlıklarda kelimelerin ilk harfi büyük, dördüncü düzey başlıklarda yalnızca kelimelerin ilk harfi büyük ve italik olmalıdır.

Örnek:

KAMU PERSONEL YÖNETİMİNİN GELİŞİMİ

Planlı Dönem Öncesi Çabalar

Yabancı Raporlar

Fritz Neumark Raporu

ATIF USULLERİ

Akademik İzdüşüm Dergisi **dipnot yöntemini** benimsemiştir. Dipnotlar tüm metin içinden başlayarak numaralandırılır. Dipnotlarda Times New Roman için 10 punto kullanılır. Bu yöntemde bir konuya ilişkin açıklama yapılması istendiğinde açıklama sayfa altına dipnot olarak verilebilir.

- Kitap için;

Hamza Al, **Kamu Yönetimi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 51.

- Aynı kaynağa ikinci kez atıf yapıldığında yazarın soyadı ve atıfta bulunulan eserin sayfa numarası yazılır.

Al, s. 55.

- İki yazarlı esere atıfta bulunulurken,

Abdullah Yılmaz ve Mustafa Ökmen, **Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s. 12.

-İki yazarlı esere ikinci kez atıfta bulunurken,

Yılmaz ve Ökmen, s. 12.

- İkiyazardan fazla yazarı olan bir esere metin içinde atıfta bulunulurken;

Durmuş Tezcan ve diğerleri, **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 10.

- İkiyazardan fazla yazarı olan bir esere metin içinde ikinci kez atıfta bulunulurken;

Tezcan ve diğerleri, s. 11.

-Bildiri, konferans, kongre, sempozyum kitaplarının bir bölümüne yapılan atıflar aşağıdaki gibi gösterilir:

Örnek:

Halil Sarıaslan, “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Sistemik Bir Yaklaşım”, **Özelleştirme Sempozyumu Kitabı**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü ve Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa, 28-29.04.1994, s.186.

- Atıfta bulunulan eserin yazarının adının belirtilmemesi halinde, “Başvurulan Metnin Başlığı, Kitabın Adı, Yayınevi, Basım Yeri, Yılı, Sayfa numarası” şeklinde atıfta bulunulur.

Avrupa’da Dil Öğrenimi, **Avrupa Dergisi**, Aralık 1978, ss.15-16.

- Yazar bir kurum ise, yazarın soyadı yerine kurumun adı yazılır.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Adalet ve İçişleri Politikası-Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara, 2000, s.3.

- **Derleme (editörlü) yayınlara atıfta bulunurken derleyen anlamında (Der.), editör anlamında (Ed.) ifadesi kullanılır.**

Örnek:

Mehmet Altan (Ed.), **Hukuk Devleti**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.40.

Ahmet Livaneli, “Devlet ve Piyasa”, **Hukuk Devleti**, (Ed. Mehmet Altan), Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.40.

-**Çeviri kitaplara atıfta bulunulması halinde çeviren Çev. şeklinde kısaltılır.**

Köşim Yesmagambetov, **Mustafa ÇOKAY Türkistan Bağımsızlık Mücadelesine Adanmış Bir Ömür**, çev. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 27.

-**Orijinal kaynağa ulaşılamaması durumunda yapılan aktarmalar dipnotta aşağıdaki şekilde gösterilir:**

Ahmet Livaneli, **Hukuk Devleti**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2003, s.40’dan aktaran Mehmet Altan, Piyasa ve Devlet, Bilim Yayınları, İstanbul, 2006, s.99.

- **Yayınlanmamış tezlerden yapılan atıflarda;**

Vildan Saba Aktop, **Türkiye’de Para Arzının İçselliği: Ekonometrik Bir Uygulama**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s.32.

-**Sürelî yayınlardan yapılan atıflar şu şekilde yapılır:**

Tunç Demirbilek, “Liderlik Tipleri Açısından İşçi Sendikası Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma”, **D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2003, s.25.

Tom Baum and Vjollca Bakiu, “Tourism in Albania: Competing in the Mediterranean Region”, **Anatolia: An International Journal of Tourism And Hospitality Research**, Vol.10, 1999, p. 5. –

-**İnternet alıntılarında internetten alıntı yapıldığı tarih parantez içinde ve internet adresinin sonunda verilmelidir. Yazarın Adı Soyadı, “Alıntı Yapılan Kaynağın Başlığı”, varsa Kaynağın Tarihi, Erişim Adresi, (Erişim tarihi gün.ay.yıl olarak), varsa Sayfa numarası.**

Örnek: TÜSİAD, “AB Komisyonu’nun Raporu ile AB-Türkiye İlişkilerinde Tarihsel Bir Aşamaya Kaydedilmiştir”, **Basın Bülteni**, 06.10.2004, [http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/\\$FILE/duyuruno104.pdf](http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/$FILE/duyuruno104.pdf), (30.08.2007), s.1.

KAYNAKÇA

-Tek yazarlı kitap için;

Al, Hamza. **Kamu Yönetimi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013.

-Çok yazarlı kitap için;

Yılmaz, Abdullah ve Mustafa Ökmen. **Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar ve Rıfat Murat Önok. **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Kitap içinde bölüm olması halinde başvurulacak kaynağın sayfa aralığı belirtilir;

Baltas, Nickos. “The Economy of the European Union”, **European Union Enlargement**, Palgrave Macmillan, New York, 2004, pp.146-157.

-Makalenin ve bildiri kitabının yayınlandığı dergi ya da kaynağın sayfa aralığı belirtilir;

Demirbilek, Tunç. “Liderlik Tipleri Açısından İşçi Sendikası Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma”, **D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2003, ss. 22-37.

Lee, Daniel Y. “Purchasing Power Parity and Dynamic Error Correction Evidence from Asia Pacific Economies”, **International Review of Economics and Finance**, Vol.:8, 1999, pp. 199–212.

Sarıaslan, Halil. “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Sistemik Bir Yaklaşım”, **Özelleştirme Sempozyumu Kitabı**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölüm ve Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa, 28-29.04.1994, ss.183-193. 21

-Tez için;

Çolakoğlu, Ülker. **Konaklama İşletmelerinin Yönetici-Yönetilen İlişkilerinde İletişim Stratejileri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1997.

-İnternet alıntılarında internetten alıntı yapıldığı tarih parantez içinde ve internet adresinin sonunda verilmelidir. Yazar Soyadı, Adı. “Alıntı Yapılan Kaynağın Başlığı”, varsa Kaynağın Tarihi, Erişim adresi, (Erişim Tarihi).

TÜSİAD, “AB Komisyonu’nun raporu ile AB – Türkiye İlişkilerinde Tarihsel Bir Aşama Kaydedilmiştir”, **Basın Bülteni**, 06.10.2004, [http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/\\$FILE/duyuruno104.pdf](http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/$FILE/duyuruno104.pdf), (30.08.2007).

-Çeviri kitaplar için;

Yesmagambetov, Köşim. **Mustafa ÇOKAY Türkistan Bağımsızlık Mücadelesine Adanmış Bir Ömür**, çev. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.